

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

Morální odpovědnost a svobodná vůle

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. et Mgr. Antonín Dolák, Ph.D.

Vypracoval:

Artur Korsitzke

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma "Morální odpovědnost a svobodná vůle" zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce.

Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

V Brně dne 26. 10. 2012

.....

Podpis

Bibliografický záznam

KORSITZKE, Artur. Morální odpovědnost a svobodná vůle. Brno: Institut mezioborových studií, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, 2012. Vedoucí práce: PhDr. et Mgr. Antonín Dolák, Ph.D.

OBSAH

Úvod	5 - 7
1. Jednání člověka	8 - 12
1.1 Svědomí a morální odpovědnost	13 - 15
1.2 Sociální vazby morálky	16 - 19
2. Příčinnost osobnosti	20 - 24
2.1 Nejen individuální tělesná schránka	25 - 28
2.2 Individuální složky: Vědomí, vědění, chování a zkušenosti	29 - 31
2.3 Vlivy vývoje, místa, podmínky prostředí, situace a její okolnosti	32 - 42
3. Lidé v souvislostech s nesvobodnou vůlí	43 - 45
3.1 Svobodná vůle člověka	46 - 48
4. Morální odpovědnost člověka ve vztahu k svobodné vůli	49 - 50
4.1 Pojetí svobodné vůle a morálky člověka k nynější společnosti	51 - 53
5. Trestní zákoník a jednání člověka	54 - 56
5.1 Trestní zákoník - hlediska svědomí a odpovědnosti	57 - 60
5.2 Trestní zákoník - příčinnost následku v jednání osobnosti	61 - 63
5.3 Trestní zákoník a svobodná vůle	64 - 66
5.4 Trestní zákoník a řád - hlediska sociálních vazeb	67 - 69
6. Trestní řád a morální odpovědnost	70 - 78
7. Možnosti sociální pedagogiky k selháním člověka v selhávající společnosti	79- 82
Závěr	83 - 88
Resumé	89
Anotace	90
Annotation	90
Klíčová slova	91
Keywords	91
Právní předpisy	92
Použitá literatura a prameny	92 - 95
Přílohy	96
Karta záznamu IV.ÚS 328/12	96
Karta záznamu IV.ÚS 1935/09	97
Karta záznamu III.ÚS 3071/08	98
Karta záznamu I.ÚS 665/12	99
Karta záznamu II. ÚS 2156/11	100

Úvod

Fenomén svobody, manipulace, tyranie, nespravedlnost provázejí lidstvo od nepaměti. Výchozím cílem pluralitní demokratické společnosti je zaručit svobodu a spravedlnost prostřednictvím regulativních nástrojů.

Mám-li identifikovat svobodu člověka a lidství, lze takto učinit prostřednictvím vztahu člověka a lidství v porovnání s vodou, poněvadž se v mnohém podobají a lze je přirovnávat. Naznačený postup je legitimní v pojednání o obtížně uchopitelném tématu uvažováním na základě analogie s věcmi známými.

Podmíněnost vody v kvalitativní závislosti je determinována fyzikálními zákony ve vlastnostech a chování. Ukazuje přesně na vztah podmíněnosti proti zobrazení. Jakmile najde sebemenší proláklinu, sebemenší řečiště, začne být ohraničena vlastním působením erozivní síly, způsobujícím zahlubování vody do podloží jako příměr k morálce člověka. Morálka zajišťuje životnost a vitalitu ve vzájemně výhodném soužití a plodné spolupráci, v determinantech správného jednání člověka ve společnosti, předznamenávající provedení a vštěpování morálky od pravidel zdvořilosti až po zásadu nikomu neškodit. Nalézáme podobnost principu ve zpevňování, případně navyšování břehů, tvořících linii rozhraní souše a vodní plochy ovlivněné erozí a druhem horniny ve snaze zabránit záplavě nenávisti vyvolávající sváry oproti lásce překrývající všechna přestoupení.

Člověk je zcela spjat s psychologíí v moderní tradici. Pojetí morálky nacházíme ve způsobu myšlení ovlivněném teritoriálně, v návaznosti na podmíněnost kulturně historickou, na vnější podmínky zdrojů, na neohraničenost tělesnosti člověka, na neohraničenost dnešního vývoje biologie často způsobujícího roztržky o normativnosti sebeomezení v zacházení s embryonálním životem proti zásahům genové techniky k jejich aplikaci. Morální nezávadnost zásahů do genetické výbavy potenciálních členů naší morální pospolitosti se stanoví podle postojů, jimiž se k těmto zásahům přistupuje.¹ Morálka je součástí lidské přirozenosti, reguluje přizpůsobování člověka světu kolem něj v zájmu přežít.

Pokud bychom chtěli identifikovat stav morálky v nynější postmoderní době zaměřující se na individualismus, lze pro srovnání použít mikrobiologický příměr vody.

Zřejmostí morálky je vhodnost ke každodennímu použití, spočívající v postojích a jednání sledující prospěch druhého člověka např. fungující rodiny zbavené sobectví, zbavené soustředění na vlastní zájmy a prospěch, zbavené vyvyšování sebe sama a své vlastní důležitosti, zbavené apatie.

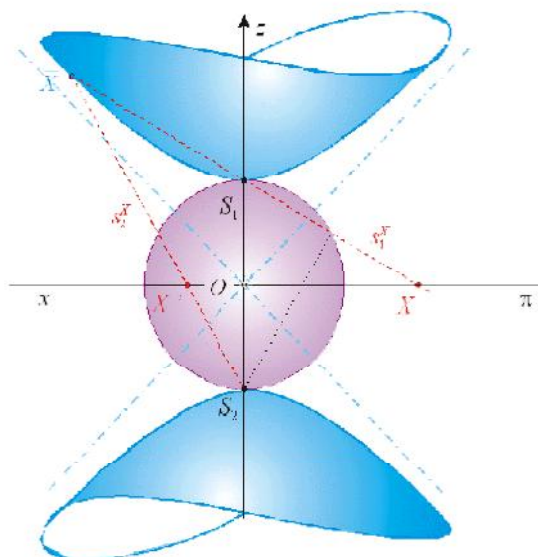
Dobrý člověk je nositelem dobrého ovoce, ale špatný činí své konání podmíněným okolnostmi své podstaty. V příměru míníme rozsah morálky vyhovující normě, z níž chce mít někdo užitek a její manipulovatelnost tržními principy má dáti/dal a zákony nabídky a poptávky. Morálka je rozředěná špatnými lidskými vlastnostmi. Společenství usměrňuje

---

¹ Jürgen Habermas. Budoucnost lidské přirozenosti. *Filosofia*, 2003, s. 54

člověka na rozcestí alternativ mravních principů přizpůsobených obecným zákonitostem mravních zásad k pojetí a charakterovým znakům, povaze, nátuře, profilu člověka v alternativách běžného sociálního učení až po sociálně pedagogickou pomoc prostřednictvím sociálního poradenství, chráněného bydlení, kontaktních center, azylových domů, domů na půl cesty, telefonické krizové intervence, krizové pomoci, nízko prahových denních center, nízko prahových zařízení pro děti a mládež a sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi.

Svoboda, vůle, morálka jako vnější prostředí (bod A) ve středové souměrnosti zachovávají vzájemnost roviny v prostoru života se středem souměrnosti (v středu S) člověka (jáství²), jako zobrazení středu S na sebe sama a popsaného bodu A. Popisované hodnoty/objekty se nacházejí v prostoru/životě k polopřímce přičinnosti, která vznikne rozdělením přímky vlastností a charakteristik středového bodu člověka jako přičinného zobrazení polopřímky opačné (v kruhové inverzi S_2) ve stejné vzdálenosti od středu S (v kruhové inverzi S_1) člověka, inverzním zobrazením sebe sama, které spočívá v souměrnosti skutků, ve stejné kvalitativní vzdálenosti od bodu S jako bod A, kdy platí $SA = SA$.

Působení člověka je směřováno závisle na prostředí, ve kterém žije. Jedinec si nevybral, do jaké rodiny se narodí a v jakém prostředí bude žít a žije. Nevybral si svůj vývoj osobnosti v reakci na vnímané a zažívané události, odvíjející se kolem něj od prenatálního stádia do dospělosti, které jsou ve vleku zkušenosti a návyků, potažmo sociálního postavení odvíjejícího se, od života v dané sociální lokalitě. Stejně si nevybral svoji genetickou

² jáství značí prvek prožívání spojený s pojmem vědomím já, jakožto soustavné cítění "já", sebevědomění, v druhém případě s individuálně integrovanou a zpracovanou zkušeností jedince. Jáství je určeno zvyky, postojí a představuje nejvyšší úroveň splynutí duševního života za podmínky rozlišení pojmů "vědomí", "já" a "jáství" zdroj: encyklopedie Cojeco www.cojeco.cz

³ středová souměrnost zpodobněna v kruhové inverzi zobrazující reciprocitu při popsané aplikaci, ve vzorci dvou lineárních promítání osové souměrnosti f_1 a f_2 tak, že $f(X) = X' = f_2 \circ f_1(X)$
http://www.google.cz/imgres?q=st%C5%99edov%C3%A1+soum%C4%9Brnost&hl=cs&sa=X&biw=944&bih=938&tbm=isch&prmd=imvns&tbid=85B9cV_EGhPKNM:&imgrefurl=http://www.evln.stuba.sk/~szarkova/papers/Lomna2002/&docid=ioma7zIzFM1U8M&imgurl=http://www.evln.stuba.sk/~szarkova/papers/Lomna2002/images/obr8u.gif&w=426&h=432&ei=GAKVUMWMDuyN4gSw9IGoDQ&zoom=1&iact=rc&dur=726&sig=109793046309454073777&page=1&tbnh=155&tbnw=153&start=0&ndsp=20&ved=1t:429,r:16,s:0,i:131&tx=91&ty=63 odkaz platný k 03. 11. 2012

podmíněnost. Přesto je za své jednání odpovědný, protože jej nic neomezuje k tomu, aby své řetězy zpřetrhal a realitu svým působením v průběhu poznávání pravdy o své existenci změnil. Důsledky jsou fatální kvůli selhání společnosti v nemotivovanosti, lhostejnosti jedinců a státu, absenci altruismu, půlstoletí pronásledování a potírání církve a církevních sdružení, absencí sociálně tržních mechanismů spočívajících v obchodně-sociálních společnostech a každodennímu selhávání člověka.

Jedinec s charakteristickým lidským jednáním porušujícím nejen morálku, ale také zákony, a to v trestně-právní rovině, musí být podroben nejprve oddělení od společnosti, posléze diagnostikován. Nelze opominout proces sociální a životní pomoci vedoucí k začlenění do společnosti a k samostatnému žití pomocí Mediační a probační služby, principů sociální pedagogiky a sociální práce.

Za tímto účelem rozeznáváme ze sociálních služeb terapeutické komunity poskytující pobytové služby na přechodnou dobu pro osoby závislé na návykových látkách nebo osoby s chronickou psychickou poruchou, které mají zájem o začlenění do běžného života včetně poskytnutí stravy, ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutickou činností a pomocí při prosazování práv a zájmů jedince. Terénní programy jsou služby poskytované osobám, které vedou nebo jsou ohroženy rizikovým způsobem života. Služba je určena pro problémové skupiny dětí a mládeže, uživatele drog, osoby bez přístřeší, osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách a jiné sociálně ohrožené skupiny. Nelze opomenout věznice v České republice. Ty nejprve rozeznáváme na vazební, kde jsou drženi obvinění, kteří byli vzati soudem do vazby a věznice, v nichž odsouzení vykonávají trest odnětí svobody. Podle typu věznic rozeznáváme:

- věznice s dohledem pro dosud netrestané pachatele trestných činů spáchaných z nedbalosti
- věznice s dozorem pro pachatele trestných činů spáchaných z nedbalosti, kteří byli v minulosti již trestáni
- věznice s ostrahou pro pachatele odsouzené za spáchání úmyslných trestných činů
- věznice se zvýšenou ostrahou pro doživotně odsouzené pachatele, zvláště nebezpečné recidivisty, osoby odsouzené za zvláště úmyslné trestné činy k trestu ve výměře spodní hranice osmi let za úmyslné trestné činy.

1. Jednání člověka

Věda se zabývá lidským chtěním, co člověk chce a zda je volba člověka v projevené touze k potřebě a chtění správná. Středobodem náboženství, filosofie a vědy je pojednávání o člověku. Filosofie hodnotí lidské chtění z odlišného náhledu. Zda je ukázněné, spořádané, soustavné nebo rozumné. Lidským chtěním i honbou se můžeme zabývat také z jiné stránky. Řádem lidského chtění se zabývají právníci. Historicky dané právo je samo o sobě velkolepou soustavou lidské vůle.⁴

Všechny známé lidské společnosti aplikovaly sankce proti znásilňování, vydírání a vraždám. Svůj každodenní život usměrňovaly všestrannými obyčejí a zákony, aby snížily na nejmenší možnou míru drobné i nevyhnutelné projevy neshod a střetů.⁵

Lidské formy agresivního chování na rozdíl od agresivity ostatních živočišných druhů, obsahují rozdílné rysy. Lidská agrese spočívá v neúčelnosti a nevrozenosti, čímž charakterizuje a předurčuje lidstvo. Britský sociolog a filosof Herbert Spencer věřil, že lidská nervová soustava byla v průběhu tisíců generací modifikována vytvořením vrozené schopnosti morálního chápání, správných emotivních odhadů při jednání a rozhodování. Proto předpokládal tzv. "*správnost a nesprávnost*" jednání v reakcích člověka. Z této premisy vycházel při tvrzení, že lidská přirozenost může být tvarována nekompromisním a přísným udržováním podmínek úměrnosti, souladu a vyrovnanosti sociálního spolupůsobení zainteresovaných lidí směrem k efektivnímu a výslednému plodu společenských aktivit.

Dnes se ukazuje tvrzení o vlivu společnosti na přijetí morálních principů *v regulovatelnosti* sociálního spolupůsobení jako správné. Každá generace ze své přirozenosti, morálního chápání emocí v proměnlivosti sociálního a ekonomického prostředí modifikuje morální principy z neproměnlivé následující pohnutky. Dosažení cíle nejprve předchází úvaha jaké jednání vynaložit. Úvaha zdůvodňující jednání člověka zní:

*"Chce-li člověk cíl, poněvadž svět je takto zařízen, musí uvažovat o prostředcích a jednat."*⁶

Volba cíle je procesem ovlivňovaným ze dvou zdrojů: potřebami a motivy důležitými pro osobu, včetně osobního očekávání a stávajících sociálních norem.⁷

Přestože je racionalita jedince omezená, zdatnost společnosti je možné zvyšovat schopnostmi jednotlivých lidí v důsledku učenlivosti, poslušnosti a poddajnosti chování prospívajícího společnosti. Sociální učení přitom ve zpětné reakci zvyšuje dovednost jedince dvěma způsoby:

---

⁴ RnDr. Vladimír Tardy. Teleologie lidského chtění. Praha, 1934, s. 5

⁵ Edward O. Wilson. O lidské přirozenosti. Nakladatelství lidové noviny, 1993, s. 210

⁶ RnDr. Vladimír Tardy. Teleologie lidského chtění. Praha, 1934, s. 25

⁷ Milan Brichčín. Vůle a sebekontrola, nakladatelství Karolinum, 1999, s. 34

- Sociální učení je zdrojem znalostí a zdatností nutných pro interakci s vnějším prostředím včetně znalostí a dovedností nutných pro vzájemné působení s prostředím sociálním. Člověk se naučí správnému chování, které může zajišťovat podporu dalších členů společnosti.
- Sociální učení je úměrnou mírou k poddajnosti i učenlivosti jednotlivců pod účinkem genetických vlivů. Mezi lidmi existují rozdíly v inteligenci umožňující nacházet nebo vytvářet problémy. Sociální učení klade základy pro osvojení nových vědomostí.

Každý typ inteligence působí v jiné oblasti mozku a vykytuje se ve všech kulturách. Inteligence je základem pro proces zpracovávání informací přicházejících ze všech lidských smyslů. Psycholog RNDr. Vladimír Tardy s celoživotním zaměřením na témata dějin psychologie, filosofie a psychologie osobnosti se během svého života opakovaně vracel k problematice inteligence a matematického nadání, které zachytil ve složce rukopisných poznámek z let 1926 až 1929 nadepsaných "*Intelligence*" obsahující poznámky z univerzitních přednášek. Autor na sobě pozoroval vzpírající se globální paměť nejen zapamatovávání, nýbrž udržení zájmu v zaměřenosti. Vnímá dynamické tendence organismu k objevování obecných zákonů (na všem možném) ve své logičnosti a statice. Popisoval snahu po úplnosti mezi globální pamětí a objevováním, což lze ilustrovat u skutečností podávaných nejasně s obsahem chyb a neúplností, které pak mysl obtížně chápe a vyvíjí úsilí pro odstranění takových nejasností, omylů a sporů. Popisované pravidlo je koloběhem a zvyklostí stejně jako roční období a provází člověka v jednání po celý život. RNDr. Vladimír Tardy poukázal na vytrvalost mysli v řešení problémů. Tardy se domníval, že snaha po úplnosti těsně souvisí s vytrvalostí při řešení problémů, protože neúplná místa v myšlenkovém schématu vzbuzují pozornost a snahu o vyplnění.⁸ Práce se schopnostmi pramenícími z logicko-matematické inteligence, jazykové inteligence, prostorové inteligence, tělesně pohybové inteligence, hudební inteligence, intrapersonální a interpersonální inteligence umožňuje v pestrosti podnětů okolního prostředí vývoj nejen schopností, nýbrž i osobnosti. Ve stupni motivace vyjmenované inteligence ovlivňují ochotu přijímat nebo odmítat instrukce, rady, přesvědčování a příkazy. Motivace ovlivňuje učenlivost lidí a schopnost se učit a tak snadněji přijmout za své, co si společnost přeje, aby se naučili včetně toho, čemu mají věřit. Ohromný počet lidí věří, že jim nějaký druh chování přinese po smrti věčný život, aniž si připouštějí možnost přezkoumání takové víry.⁹

Jednání člověka zásadně ovlivňuje emoce. V lidské přirozenosti jsou společným soupisem nevinnosti a viny. Emoce jsou náznakem našich vášní a vášně je shromážděním vůle a emoce. Vůle je schopnost přijímat a schvalovat hodnoty legitimizující volbu. Ze vzájemného vztahu vůle a hodnoty pak těžší nevinnost a vina. Vášně zprostředkuje porozumění morálce v kontextu s povinností, zákonem a výčitkami svědomí. Vina způsobuje narušení vztahu k hodnotám a otevírá vážnou událost vnitřního rozdělení

⁸ Plháčková Alena, Pechová Olga, In Psychologické dny 2008: "Já & my a oni, Inteligence a tvořivost, Katedra psychologie Filosofické fakulty University Palackého, Olomouc, s. 2

⁹ František Koukolík, Jana Drtilová. Základy stupidologie, nakladatelství, Galén, 2002, s. 35

člověka. Dle Paula Ricoeura vášeň a zákon vytváří ve znamení viny v projevu navenek bludný kruh jednání.¹⁰

Díky vztahu k sobě samému, ke druhému, vytváříme v sociální souvislosti důležitou a výchozí zásadu vědomí: "Jsem původcem svých myšlenek a činů." Na otázku "kdo to udělal?" se zvednu a odpovím, to jsem učinil já. Odpověď se pak rovná odpovědnosti.¹¹

Subjektivita je tvořena prostřednictvím intersubjektivních vztahů k druhým lidem. Individuální já vzniká pouze interpersonální sociální cestou odhledu navenek¹² a může se ustálit a upevnit jen v síti neporušených vztahů a uznání.¹³

Svoboda je přemístěna do samotného počátku rozmyšlení před emoci, vůli a vášeň.¹⁴ Vlastní "já" zůstává po celý život identické samo se sebou. Bez této identity nelze opravovat, zlepšovat ani provádět sebeporozumění neboť aktuální vědomí, že "já" jsem původcem vlastního jednání a nároků, je prolínáno s činností sebehodnocení a sebeuposuzování všeho osvojeného během života. Život si *svobodně* zvolím, nikoliv aktem volby, nýbrž schopnostmi, realitami, praktičností, strízlivostí a vnímáním mysli a celkovou objektivitou. Pokud předpokládáme spojitost vlastního já se schopností být sám sebou, průmětem předpokladu bude ve výsledku jednání projevující se schopností "stát za svými názory". Schopnost být sám sebou ovlivňuje popudy k činnosti, vnímání podnětů a nároky. Samotný počátek rozmyšlení vychází a je tvořen z individuálních životů, které u každého člověka závisí na všech lidech, kteří ho ovlivňují společně ve sdílených životních souvislostech. Životní souvislosti spolu s individuálními životy kolem nás totiž "odhadují" budoucí hodnoty skutečného průběhu života nejprve přes vývoj dětského mozku až po jeho rozumový a mravní vývoj.

John Brierley konstatoval, že ve vývoji mozku stěžejní vzájemnost udává závisle proměněný rytmus vývoje samotného mozku na nezávisle proměnné zkušenosti, která pokud nastane, pokročí vývoj do další fáze, pokud však schází, najde si náhradní zkušenost, přičemž později dojde k projevu dosvědčující opožděný vývoj. Konstatoval vztah mezi výsledkem a efektem zásahu k vysvětlující proměnné, jakožto vlivu, který je předpokládanou příčinou změn. RNDr. Vladimír Tardy se pokoušel vystihnout zvláštnosti myšlení osobnosti a chování vynikajících odborníků. Roku 1934 publikoval:

"Teleologie (pozn.: účelnost a zaměřenost) lidského jednání je určena na základě vztahu k minulosti. Organismus reaguje tak, jako by v něm minulost byla nějak přítomná. To je možno představit si buď hmotně (otisky) nebo psychicky (vědomá paměť)."¹⁵

¹⁰ Paul Ricoeur. *Filosofie vůle*. nakladatelství Oikoymenh, Praha, 2001, s. 32

¹¹ tamtéž, s. 67

¹² Jürgen Habermas, *Budoucnost lidské přirozenosti*. nakladatelství Filosofia, 2003, s. 44

¹³ Určitou korelaci v sociálním učení dítěte lze nalézt v rozvodovosti v ČR. Nejčastější příčinnou rozvodů v roce 2011 byla nevěra u mužů (na straně muže 4.341 případů, a 3.985 u žen), alkoholismus nebo nezáměr o rodinu ze strany ženy. Zdroj: Český statistický úřad

¹⁴ Jürgen Habermas. *Budoucnost lidské přirozenosti*, nakladatelství Filosofia, 2003, s. 10

¹⁵ RNDr. Vladimír Tardy. *Teleologie lidského chování*, Praha, 1934, s. 70

Životně důležité pro zdravý vývoj (dosud nepopsaných oblastí mozku) je vztah mezi závislostí rozumového a mravního vývoje u dětí do sedmi let k existenci dostatku rozumového podněcování a kvalitě získávané dětské zkušenosti.

*"Jsou-li děti výchovně, společensky či kulturně znevýhodněny, mohou být poškozeny nikoliv změnou nervových spojení (i když i to John Brierley nevyklučuje), ale tím, že se v nich pěstuje nedobré duševní rozpoložení a nízké sebevědomí."*¹⁶

Děti žijící v neklidném a nešetrném sociálním prostředí rodiny potřebují pobyt na klidném místě, kde se mohou učit, potichu si číst, malovat, naslouchat vyprávění, prohlížet si obrázky a vyptávat se, aby si vyjasnily to, čemu nerozuměly.¹⁷

Rodina představuje primárně biologickou vazbu, sociální institut, který je teprve následně předjímán právní úpravou. Rodina je společenství blízkých osob, mezi nimiž existují úzké vazby příbuzenské, psychosociální, emoční, ekonomické a další. V rovině sociální reality je pojem rodiny velmi proměnlivý, nelze přesto přehlížet, že základem rodinných vazeb je tradičně právě biologické pouto pokrevního příbuzenství mezi členy rodiny. Nelze vyloučit skutečnost, že právní ochranu sociálního útvaru rodiny mohou požívat i společenství osob žijících mimo institut manželství nebo osob pokrevně nepříbuzných, mezi nimiž nicméně existují shora uvedené citové a další vazby např. osoby žijící v postavení druh a družka, partneři žijící společně s dítětem, které se narodilo jednomu z partnerů z jiného vztahu atd. Z judikatury Evropského soudu pro lidská práva k ochraně rodiny vyplývá:

*"Respekt k rodinnému životu vyžaduje, aby biologická a sociální realita převážila nad právní domněnkou"*¹⁸

Na proměny vývoje není rozhodující vliv strádání v časném dětství. Jedinec je postupně do jisté míry na základě vytvořených modelů v mozku schopen fungovat v systému lidské společnosti. K narušení (nejen vývoje) mozku a intelektu např. sebehodnocení, jáství dochází až spojením strádání (často spojeného např. s osobností rodiče) s nepříznivými okolnostmi, např. obtížemi v těhotenství, skladbou potravin, vnějšími a vnitřními vzruchy, což vše v souhrnu společně přispívá k narušení mozku a intelektu se svou specifickou strukturou somatického já, psychologického já, reálného já, ideálního já, percipovaného já, vědomého já, nevědomého já, centrálního já, periferního já, rozlišující se já a dynamiky a vývoje já, což vše ústí v komplexnosti útvaru osobnosti a psychiky člověka do teleologie jednání.¹⁹

V těchto souvislostech je tělo svými projevy *symbolem* živoucí subjektivity svobody, disciplíny i *útlaku*, v oportunitě k disharmonii mezi myslí, příkazy a vnějším normativním

¹⁶ John Brierley, 7 prvních let života rozhoduje. nakladatelství Portál, 1996, s. 29

¹⁷ V doplňkovém pedagogickém studiu IMS Brno a.s. je pedagogická koncepce výuky založena mimo jiné na kladení důrazu k individuálním potřebám.

¹⁸ Rozhodnutí Ústavního soudu II. ÚS 568/2006 upravující styk nezletilého dítěte s třetí nepříbuznou osobou k právu vykonávat "rodičovská" práva nerušeně bez zásahů ze strany státu. Stanovil při interpretaci čl. 10 odst. 2 LPS a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod

¹⁹ John Brierley. 7 prvních let života rozhoduje. nakladatelství Portál, 1996, s. 47

omezováním.²⁰ Již po staletí je známo přísloví o soucitném muži, jemuž samotnému soucit prospívá na duši i těle, kdežto u krutého a bezcitného muže dochází k zvětšující se duševní i tělesné hrubosti, která se může zastavit pouze změnou k milosrdnosti.²¹

---

²⁰ Marek Nohejl, *Jednání, diskurs, kritika, Myslet společnost*. Sociologické nakladatelství, Praha, 2007, s. 181

²¹ Příklad 11:17

1.1 Svědomí a morální odpovědnost

Celá lidská zaměřenost pozornosti je pudově upnuta v rámci vlastní ochrany člověka ke snaze zachování sama sebe. Pozornost vlastní osoby zaměřujeme na své myšlení i jednání se snahou zachování sebe samotného. Pozornost je důležitým ohledem předznamenávajícím počátek vývoje svědomí a odpovědnosti. V synonymu značí vystižení podstaty jevů a znaků od egoismu k odpovědnosti. Exodus pozornosti a schopnosti sociálního učení je započat myšlenkovým východiskem rozpoznání orientace na sebe samotného, čímž je v popisované proceduře otevřen konflikt mezi zdůrazňováním a stavěním sebe sama do popředí a nejednotou k odpovědnosti.²²

Konečný záměr procesu vývoje vnitřní struktury objevování, uvědomování si a volby vlastní cesty, spočívá ve směřování k nalezení sebereflexe, sebedůvěry, sebevědomí a sebeúcty. Lze hovořit o počátku cesty sebekoučinku. Každá aktivita totiž následuje až po vědomém rozhodnutí o cíli a prostředcích jednání. Pak lze stanovit vůči čemu a komu je člověk zodpovědný. Díky tomu člověk volí tu variantu, kterou osobně pokládá za nejvhodnější a nejsprávnější. Na tom je založena odpovědnost za osobní rozhodování a jednání. Milan Břichcín, český psycholog zabývající se experimentální psychologií, procesem myšlení a problematikou umělé inteligence zastává názor, že místo sporů o "*svobodu vůle*" je vhodnější hledat okolnosti, které omezují "*svobodu rozhodování*". Jednou z nejdůležitějších vnitřních podmínek omezujících svobodu rozhodování a jednání je nedostatečně vypěstovaná schopnost *sebekontroly*.²³

V sociálních vztazích je funkčnost seberegulace porovnávána z hlediska morálních hodnot. V případě sociálního chování je důležitá osobní odpovědnost a svědomí. V sociálních vztazích příslušnost a spojení s druhými vystupuje do popředí. Absence těchto osobnostních zprostředkovatelů omezuje vývoj člověka jako subjektu společenského chování.²⁴

Seberegulace je při vzájemném ovlivňování zabudována do sociálního rámce jako něco, co musí provádět jedinec sám. Dosahování cílů při seberegulaci často aktivizuje jiné lidi. Jednou z podmínek pro dosahování našeho hlavního cíle procesem řešení sociálního problému je aktivita druhých v interakci, v účinnosti a tvořivosti.²⁵

Německý psycholog Horst Heidbrink, který v současné době vede vzdělávací kurz Univerzity Institutu pro psychologii Kurta Lewina v Hagenu se zaměřením na výzkum morálního rozvoje k tématu „*střed Interakce - rozvoj sociálních vztahů*“²⁶ popisuje závislost seberegulace v sebepojetí hmatatelně zesíleným vědomím vlastní hodnoty. Vědomím zahrnujícím možnost "*dělat to správně*" pod účinkem schopnosti spatřit v sobě samém možnost být akceptován, sociálně přijímán a uznán. Následné konvenční stádium

---

²² Na další kvalitativně vyšší roviny v dospělosti, je možné ponechat egocentrismus ve vztahu s právníckým pojetím významu odpovědnosti, jakožto povinnosti osoby pečovat o jinou osobu nebo věc ve vztahu k zamezení vzniku újmy, což dokazuje, že pokud jedinec poruší právní odpovědnost, dostatečně se nevypořádal v osvojení a zkušenosti na vnější podněty počátku vývoje v raném dětství

²³ Milan Břichcín. *Vůle a sebekontrola*. nakladatelství Karolinum, 1999. s. 57

²⁴ tamtéž, s. 50

²⁵ Horst Heidbrink, *Psychologie morálního vývoje*. Portál, Praha, 1997, s. 120

²⁶ <http://vs.fernuni-hagen.de/psychologie/KLI/frames/TZI-index.html>, odkaz platný k 16. 09. 2012

ve vývoji jedince je výstižné nesobeckým způsobem myšlení a cítění a nezištným jednáním ve prospěch druhých jako mravním principem. Na příkladu ustáleného ženského způsobu jednání ve společnosti máme na mysli mateřskou morálku obsahující i péči o slabší, bez ohledu na vlastní zájmy a potřeby. "Já" je v tomto odpovídajícím významu považováno za nemorální a "dobro" je postaveno na úroveň péče o druhé. Přechodným časovým úsekem je rozpoznání rozporu mezi sobectvím, zdůrazňováním sebe sama, jednáním ve prospěch druhých a zhodnocením oddělení hlasu svého "Já" od hlasu druhých, kdy se žena ptá ve snaze *rozřešit spor* vlastního zraňování a absence starání o sebe, zda je možná zodpovědnost za sebe i za druhé. V smyslových i rozumových možnostech myslí Dr. Horst Heidbrink²⁷ zaznamenal výstižně přesah nás samých, kdy "Já" a "ti druzí" jsme na sobě vzájemně závislí. Vše dotváří skutečnost, že každý jedinec je unikátní individualitou. Při tomto třesku spojení egoismu a altruismu do jednoho celku dochází k reálné konjunktuře morálky v přirozenosti reality. Výtvar spojení egoismu a altruismu je nositelem lahodnosti morálky. Morálnost jednání je určována realitou slučování úmyslu, účelu a dopadu. Má účast je *svobodně zvoleným* morálním principem, který zahrnuje péči o vlastní osobu. Vnitřní *svobodu* zachováme tehdy, pokud aplikujeme zvolené morální principy ve vazbě zodpovědnosti za sebe vůči vlastním požadavkům v principu upřímnosti a pravdomlupnosti.²⁸

Jürgen Habermas zaznamenal teorii "*postkonvenční morálky svědomí*". Morálku svědomí spatřuje v zakotvené náboženské sebe shodě, v náboženském sebezpochopení a sebesouladu. Argumentaci Jürgen Habermas²⁹ založil na Kierkegaardovském problému motivace. Prezentoval zkušenost založenou na zkoumání podstaty, struktury a zákonitosti výchovy. Dospěl k závěru, že cílevědomou a soustavnou činností člověka nelze dojít účastí morálky svědomí v motivaci jednání skrze učení Sókrata ani Kanta ani náboženstvím, nýbrž dospěním ke Kristu.³⁰

Kierkegaard posuzuje křesťanské poselství o vykoupení jako myšlenkový plán obsahující "*víc pravdy*" než vnitřní bytostně vlastní myšlení. Vznik znepokojivého stavu jedince popisuje u člověka, který si uvědomuje určení být sám sebou. Nesvoboda vzniká útekem k alternativám v zoufalství nechtít být sám sebou, či něco ještě nižšího, v zoufalství chtít být někým jiným než sám sebou.³¹ V přeneseném významu jde o stěžejní okolnost při přijetí víry v Krista. Nejdůležitější je poznání, že zdroj zoufalství není v okolnostech, nýbrž ve vlastních útěcích, čímž lze vysvětlit neúspěšné pokusy "*chtít být sám sebou*". Povědomost o vlastních útěcích jedince přiměje uskutečnit přesah. Tehdy překročí sám sebe v uznání závislosti na něčem jiném, nežli na sobě sama. V popsaném vztahu pak Kierkegaard spatřuje základ vlastní svobody. Ke správnému pochopení své existence jedinec dospěje pouze prostřednictvím vědomí hříchu.

---

²⁷ pozn.: Dr. Horst Heidbrink pojal téma psychologie morálního vývoje coby úvod do morální psychologie Jeana Piageta a Lawrence Kohlberga.

²⁸ Horst Heidbrink. Psychologie morálního vývoje. nakladatelství Portál, Praha, 1997, s. 121

²⁹ neomarxistický filosof a sociolog vycházející z tzv. Frankfurtské školy, jako představitel teorie komunikativního jednání - komunikativní (přirozené, spravedlivé) a instrumentální (ve sféře reklamy a politiky - je nežádoucí) v teorii podmínek nenarušené srozumitelné, důvěryhodné komunikace

³⁰ Jürgen Habermas. Budoucnost lidské přirozenosti. Praha, 2003, s. 16

³¹ Tato skutečnost je zjevná u člověka ve stádiu pubescentního vývoje, kdy chce být jako jeho volený idol, což ústí do konfliktů na venek i uvnitř jedince

"Poznáte pravdu a pravda vás učiní svobodnými"³².

V popisovaném pojetí vlastní "já" opravdu existuje jedině tváří v tvář Bohu. Stadia beznadějného zoufalství lze přežít jen jako věřící v Boha. Vztah lásky jedince k sobě samému a k lidem je odrazem víry ve vztahu Boha jako osoby, jak dosvědčuje např. život a dílo J. A. Komenského. Výsledkem může být přenesení nové zkušenosti důvěry, lásky a altruismu na jedince a posléze vně v sociální interakci. Tehdy má člověk vztah k Bohu, jemuž za vše vděčí.³³ Vysvětlit v principu vztah s Bohem lze uvedením Modlitby Davidovy:

"Hospodine, nakloň ucho, odpověz mi, jsem tak ponížžený, zubožený. Ochraňuj mne, jsem tvůj věrný, spas, můj Bože, svého služebníka, který v tebe doufá."³⁴

---

³² Jan 8:32

³³ Jürgen Habermas. Budoucnost lidské přirozenosti. Praha, 2003, s. 17

³⁴ Žalm 86:1,2

1.2 Sociální vazby morálky

Sociální vědomí zahrnuje vědomí jazykové, kulturní a historické příslušnosti.³⁵ Lidé na rozdíl od zvířat vytváří složité seskupení vztahových skupin a jevů. Rozdíly mezi skupinami mohou vést ke znepokojivým a ostrakizujícím závěrům o odlišných etnických a sociálních skupinách. Stereotypy známe pod označením předsudky. V sociálním životě se na vědomém rozhodování podílí přední část levého čelního laloku.³⁶

Začlenění v sociálním prostředí v procesu socializace je na stejné kvalitativní rovině jako duševní život jedince. Sjednocujícím prvkem duševního života je sebeuvědomování, vědomí já, individuálně zpracovaná a přijatá zkušenost jedince. Duševní život určují zvyky, vývoj a postoje, coby struktura psychiky lidského jedince, která je identifikací identity osobnosti, vědomého sebehodnocení, pojetí sebe sama a individuality, pojetí povahy a kvality sobeckého bytí, jakožto dynamického procesu "*evoluce jáství*", jejímž výsledkem je sociální počítač v podobě lidského mozku.

V procesu socializace nelze opomenout vliv genetické rozdílnosti. V pojetí shlukové analýzy jako statistické metody je každá lidská skupina (shluk) genetickými a fyzickými vlastnostmi jedinců prokazatelně ve shodě s regionem jejich původu. Čím podobnější je sociální prostředí, tím větší význam mají genetické rozdíly.

Sociální rozhodování na generačně pohyblivých pravidlech vystihuje následující zvyklost. Společné sdílení problému posiluje vazby mezi členy skupiny, například příslušníků rodiny nebo jinými členy „*shluku*“. Žebříček sociální hierarchie ukazuje jak lidé, kteří mají společensky vyšší míru prestiže a privilegií než jiní lidé. Míra s jakou jsme si rovni určuje míru vzájemnosti morálky. U tržní hodnoty jsou rozhodnutí určena pravidly nabídky a poptávky, očekávaného užitku a porovnáním nákladů a zisku.³⁷ Zejména v České republice se ukazuje, jak sociální vazby morálky jsou určeny místem na žebříčku sociální hierarchie.³⁸ Ve spojitosti sociální vazby a morálky jsou morální rozhodnutí jedinců v postmoderní době určena pravidly nabídky a poptávky, očekávaného užitku, porovnáním nákladů a zisku. Vliv kulturních, ekonomických a politických procesů vytvořil v posledních dekádách 20. století příznivé podmínky pro osobní i sociální projevy individualismu, svobody rozhodování a svobody odpovědnosti.³⁹

Jak se ukazuje při rozdílnosti skupin, sociální stratifikaci vždy platilo pravidlo o přímé úměrnosti:

- 1/ sociální vazby morálky k schopnosti seberegulace
- 2/ ochotě dodržovat specifická pravidla chování k sociální normě jednotlivce.

³⁵ František Koukolík, Já, O vztahu mozku, vědomí a sebeuvědomování. nakladatelství Karolinum, 2003, s. 11

³⁶ tamtéž, s. 39

³⁷ František Koukolík, Jana Drtilová, Základy stupidologie. nakladatelství Galén, 2002, s. 29

³⁸ Poukazují na funkčně známé pravidlo: "Příležitost dělá zloděje".

³⁹ Milan Brichcín. Vůle a sebekontrola. nakladatelství Karolinum, 1999, s. 21

Sociální vazby morálky jsou předznamenány:

- individuálními rozdíly v interpretaci situačních podmínek
- citlivostí vůči nepoměřům, nesouladům a podstatným sociálním rozdílům
- sklonem přičítat velkou důležitost osobnímu úspěchu nebo selhání
- schopností snášet nudu nebo přetíženost nadměrným počtem stimulů

Nelze opomenout individuální rozdíly citového života jedince jako souhrnu individuálních zvláštností citových reakcí osoby v její náladě, povaze, osobnostní struktuře a temperamentu.⁴⁰

Lidský mozek je schopen o druhých lidech vytvářet ve zlomku sekundy série nevědomých soudů. Poznává jejich tváře, usuzuje emoce a analyzuje pohyby. Neurovědci mapují síť podmiňující sociální inteligenci. Nejprekvapivějším objevem populátora vědy a spisovatele Carla Zimmera je zjištění, že obraz mozku uvažujícího o druhých lidech se příliš neodlišuje od obrazu mozku uvažujícího o sobě. Lidé promítají vlastní stavy, s nimiž se nemohou smířit, do druhých lidí. Přesah schopnosti individuální rozrůzněnosti a jáství umožňuje porozumět druhým členům, jejich pocitům a vědomostem. Těmito intuicemi lidé ovlivňují způsob, jímž vedou vlastní život. Stejně jako se děti učí mluvit mateřským jazykem, lidé snímají morální pravidla svého prostředí.⁴¹ Vlivem proměn sociálního prostředí vznikají nové synapse. Jejich vznik a zánik je nejbouřlivější ve dvou obdobích života: v raném dětství a v průběhu dospívání.⁴²

Poruchy chování v dětství a v dospívání značí přetrvávající a opakované chování porušující

- základní práva druhých lidí
- věku přiměřené sociální normy a pravidla projevující se agresí vůči lidem a zvířatům.

Tyto děti a dospívající ohrožují, zastrášují a vydírají druhé lidi, spouštějí rvačky, neváhají užít zbraň, dopouštějí se ozbrojených vloupání, ničí majetek, opakovaně utíkají z domova a před 13. rokem věku se objevuje časté záškoláctví.

Vlivy působící tyto druhy poruch chování lze rozdělit na vlivy genetické, vlivy biologické, vlivy prostředí a vlivy v celkovém souhrnu. V případě poškození příslušných obvodů mozku⁴³ se nemusí pocity rozlišující u člověka ono "*tohle se nedělá*" vytvořit a dítě nevyroste v morálně se chovajícího dospělého člověka. Tento druh poškození mozku se vyskytuje v mozku psychopatických zločinců, které prof. Koukolík nazývá lidskými dravci, jímž chybí schopnost empatického vcítění se. Při pohledu na plačící dítě neodpovídají stejným způsobem, jakým odpovídají druzí lidé. Vyšetření činnosti mozku těchto lidí metodou jednofotonové emisní tomografie prokázalo odlišné zpracovávání sémantických a emočních informací. Jejich mozky zpracovávají emoce odlišně v porovnání s nepsychopaty. Dokonce i vrazi, kteří nejsou psychopatičtí, prožívají bolest a výčitky svědomí.⁴⁴ Poškození korové oblasti předznamenává vlivy genetické a biologické

⁴⁰ tamtéž. s. 25

⁴¹ Carl Zimmer. Jak se duše stala tělem. nakladatelství Galén, 2006, s. 217

⁴² František Koukolík. Já, O vztahu mozku, vědomí a sebeuvědomování. nakladatelství Karolinum, s. 17

⁴³ pozn.: za činnost odpovídá obvod začínající ve vnitřních spodních částech čelních laloků

⁴⁴ František Koukolík. Já, O vztahu mozku, vědomí a sebeuvědomování. nakladatelství Karolinum, s. 199, 201, 68, 222

a obráceně ve shodné vazbě způsobuje u jedince poruchu řídicích funkcí, vydávání zvuků, emocí i odpovědi na bolestivé podněty. Nádory v této oblasti mozku mohou způsobit apatii, poruchu sociálních zábran, depresi, agresivitu, úzkost a nadměrný příjem potravy atd.⁴⁵

V letech 1986 - 1994 bylo na neurochirurgické klinice v Olomouci léčeno celkem dvacet sedm nemocných s diagnózou astrocytomu mozku. Průměrný věk nemocných činil 39,6 roku, nejmladšímu nemocnému bylo 17 a nejstaršímu nemocnému 69 let. Diagnóza nejnižšího stupně malignity se objevila pouze u 2 nemocných. U zbývajících 25 nemocných byl zjištěn rozvinutý stupeň astrocytom grade II. U jedné nemocné nádor postihoval obě hemisféry. Ke zjištění onemocnění přispělo ve všech případech vyšetření CT. Prvním počátečním příznakem byl u 19 nemocných epileptický paroxysmus (záchvaty), u tří nemocných byly prvním nálezem ložiskové neurologické příznaky⁴⁶, u tří byly zaznamenány jako první příznaky psychické změny a u dvou nemocných dominovala v počáteční symptomatologie cefalca (bolesti hlavy).⁴⁷ Většina nemocných postižených maligním nádorem mozku měla zachovány rozpoznávací schopnosti. Nemocní byli schopni přijmout informace o zdravotním stavu a plánované terapii. U nemocných s těžkým psychoorganickým syndromem je situace po právní stránce složitější. Vzniklá psychická porucha vytváří podmínky k právní nezpůsobilosti nemocného, což je nutné v dokumentaci vždy řádně zaznamenat. V těchto situacích je nutné okolnosti zdravotního stavu probrat s nejbližšími rodinnými příslušníky nemocného. Obezřetnost si zasluhují případy komplikovaných a problémových rodinných vztahů např. rozvádějící se manželé, alkoholismus atd.⁴⁸

Zvláštním a těžkým onemocněním projevujícím se u malých dětí je autismus charakteristický poruchou očního kontaktu a rozlišováním citového výrazu ve tváři. Tyto příznaky se považují za projevy poruchy jejich sociální interakce. Zjistilo se, že "*tvářové korové oblasti*" mozku, což je systém zpracovávání tváře, se u autistů chovají, jakoby zpracovávaly předměty, nikoliv tváře.

Naše mozky spoléhají spíše na užití pravidel a volbu pojmů, než aktivování emotivně starších morálních obvodů vázaných k duševním vahám dobra a zla prefrontální kůry. Při rozlišování dobrého a špatného spoléháme na abstraktní uvažování prefrontální kůry poměřováním nákladů se ziskem. Osobní morální volbu více ovlivňují tři oblasti. Přední část mozku je důležitá pro pochopení psychiky druhých lidí. Oblast za přední cingulární kůrou je aktivována v citově nabitých situacích. V průběhu osobních morálních soudů může hrát každá z těchto oblastí svou roli. Rýha mezi horním a středním spánkovým⁴⁹

---

⁴⁵ Carl Zimmer. Jak se duše stala tělem. nakladatelství Galén, 2006, s. 219

⁴⁶ subjektivní: bolesti hlavy, fotofobie, předrážděnost, bolestivost, zvracení, neostře i dvojité vidění; objektivní: porucha vědomí, chování, epileptické záchvaty, dětské mozkové obrny

⁴⁷ Miroslav Kala. Maligní nádory mozku dospělého věku. nakladatelství Galén, 1998, s. 64

⁴⁸ tamtéž, s. 88

⁴⁹ Anglický lékař William Harvey (1578 - 1657), který je známý svým objevem krevního oběhu v lidském těle, na svou dobu prezentoval neuvěřitelné skutečnosti o lidském mozku. Měl za to, že mozek sám o sobě nevidí, ani neslyší, přesto všechny tyto věci dělá. Představu o tom jak, neměl. Zmínil úvahy o tom, jak mohou závity s rýhami na povrchu mozku napomáhat pulsaci nebo zabraňovat kolapsu komor. Harvey následoval Aristotela v představě mozku jako chladícího systému. Harvey byl ve spojení s názory o mozku, také druhem rodičů psychologa.

závitem nás upozorňuje, že dojde k "poškození" druhého člověka, kdy čtením psychiky vyhodnocuje jeho utrpení. Emoční oblast může spouštět obecně záporný pocit např. zabít někoho je prostě špatné.⁵⁰ Při řešení neosobních morálních dilemat a problémů moderního světa je tento emoční obvod aktivní jen slabě.⁵¹

Mozek spíše užívá naučené stereotypní modely a rychlá intuitivní rozhodnutí emocionálních reakcí, což se projevuje u vazby morálky rozumu. Stereotypní modely užíváme v průběhu složitých morálních dilemat. Rozumové uvažování častěji racionalizuje a vytváří následná zdůvodnění našich ukvapených rozhodnutí.⁵² V souladu s přijatými pravidly, zásadami a normami je mravně vyspělý jedinec schopen podle svého svědomí oddálit uspokojení naléhavých potřeb a osobních zájmů. Naučil se odolávat vtíravému lákání i sociálním tlakům. Tyto situace umí člověk zvládat nikoliv proto, že vnější vlivy se lomí v psychickém stavu člověka, ale proto, že při cílevědomém jednání každá aktivita následuje až po vědomém rozhodnutí o cíli a prostředcích jednání.⁵³

Ve vazbách morálky se vůle projevuje nejen v aktivitách, ale za určitých okolností i v pasivitě a v nečinnosti subjektu.⁵⁴ Pokusy o vysvětlování vůle a chtění se ukazují jako méně efektivní. Do struktury a funkce lidské psychiky v řízení složitých procesů, v organizačních a sociálních systémech je lépe nahlížet skrze sebekontrolu, než-li prostřednictvím vůle a chtění.⁵⁵

Seberegulace je činností mozku v modulu řídícím kognitivně – afektivní (vzdělávací - postojoyé) činnosti v systému stále činných miliard nervových buněk v různých skupinách v mnoha místech mozku a v mnoha vzájemných spojení. Různé podoby genů v desítkách tisíců jsou stavěny odlišně jako lidské otisky prstů. Vnitřní zapojení nervových buněk do skupin je dáno při narození. Vše ostatní je dáno zkušeností. Jak jsou tyto moduly v mozku uspořádány, kde v mozku jsou, které mozkové oblasti tvoří, jak fungují je stále předmětem výzkumu. Kognitivně afektivní jednotky jsou u každého člověka z genetických důvodů a v důsledku učení odlišné. Výsledkem je odlišná odpověď na stejný podnět v různé situaci.⁵⁶

---

⁵⁰ Carl Zimmer. Jak se duše stala tělem. nakladatelství Galén, 2006, s. 62

⁵¹ tamtéž, s. 221

⁵² tamtéž, s. 219

⁵³ tamtéž, s. 57

⁵⁴ Tato okolnost je zaznamenána v občanském zákoníku, rovněž v trestním zákoníku, kdy je u některých skutkových podstat trestného činu vyžadováno zavinění úmyslné, u jiných postačuje nedbalostní jednání.

⁵⁵ Milan Bríhčín. Vůle a sebekontrola. nakladatelství Karolínun, 1999, s. 58

⁵⁶ František Koukolík, Jana Drtilová. Zlo na každý den-život s deprivanty I, nakladatelství Galén 2001, s. 146

2. Příčinnost osobnosti

Pojem příčinnost osobnosti lze vysvětlit souvislostmi dějů mezi událostmi vyvolanými osobností a vztahujícími se vždy k osobnosti. Každá událost je jejím následkem a pravidelnou následností vzájemného vztahu mezi dvěma jevy podmíněnými pravidelností. Jsou fakta a události, které označujeme následkem příčinnosti pouhou pravidelností anebo zákonem? Zde se filosofická mínění rozchází. Je příčinnost osobnosti založena na osobnosti samotné nebo jde o reálný následek dějství a objektivní nutnosti či o pouhý názor? Je příčinnost osobnosti a její působení změnou navenek něčím, co je v osobnosti samé objektivně založeno? Vezmeme-li v potaz celistvost člověka, nositele psychologických, biologických a sociálních znaků je osobnost jedinečným, neopakovatelným, dynamickým a harmonickým spojením fyzických a psychických vlastností jedince v celistvý systém tvořený složitým souborem vlastností utvářejících se celý život. Bylo vytvořeno mnoho teorií osobnosti pokoušejících se vysvětlit podstatu a utváření osobnosti, včetně jejich charakteristických vlastností. Utváření osobnosti podmiňují vnitřní biologicky dědičné podmínky, materiální vlivy a společenské prostředí, ve kterém člověk vyrůstá v určité kvalitě životního prostředí. Osobnost utváří vlastní činnost člověka spočívající ve hře, v učení, v zájmové činnosti a v práci. V činnostech člověk získává nové poznatky, dovednosti, rozvíjí si psychické vlastnosti, utváří si nové vztahy k lidem, k věcem a poznává nové souvislosti.⁵⁷

Pro pochopení příčiny osobnosti jako něčeho činného je třeba mít na paměti

- dynamické a harmonické spojení fyzických a psychických vlastností
- podmíněnost dědičnosti, sociálními a materiálními podmínkami
- momentální kooperaci jako psychického stavu jedince
- reakce na vnější podněty v jejich příčinnostech.

Vzájemnost působení mezi poruchami chování osobnosti a agrese zkoumali někteří badatelé za účelem potvrzení domněnky o vlivu genetického základu vázaného na mužské příbuzné. Antisociální porucha osobnosti je častěji diagnostikována v raném věku u chlapců než u dívek a zpravidla následuje po diagnóze poruchy pozornosti s hyperaktivitou (ADDH). U dívek byla diagnóza antisociální poruchy chování spojována s diagnózou hysterie.⁵⁸ V Dánsku byl v letech 1924 – 1947 proveden výzkum dánských dětí adoptovaných v letech 1924-1947. Spočíval ve zjištění, kolikrát byly odsouzeny pro kriminální čin. Výzkumníci srovnávali tento stav počtem odsouzení adoptivních a biologických rodičů. Ukázalo se, že procento odsouzených synů je nejvyšší, byl-li ve vězení jak biologický, tak adoptivní otec. Vliv biologického otce se jevil jako nejvýznamnější. Výsledky vedly badatele k přesvědčení, že lze předpokládat genetickou souvislost poruch chování a agrese mezi biologickými otci a syny. Sociální vliv adoptivních

---

⁵⁷ Metodický portál RVP, Inspirace a zkušenosti učitelů. Osobnost - pojem a podstata, utváření, http://wiki.rvp.cz/Kabinet/Ucebni_texty/Psychologie_pro_st%C5%99edn%C3%AD_%C5%A1koly/Osobnost_1._-pojmem_a_podstata_utv%C3%A1%C5%99en%C3%AD_formov%C3%A1n%C3%AD odkaz platný k 19. 9. 2012

⁵⁸ Ivo Čermák. Lidská agrese a její souvislosti. nakladatelství Fakta, Žďár nad Sázavou, 1999, s. 16

otců byl podpůrným faktorem. Rodiče byli převážně odsouzeni pro majetkové a nikoliv násilné trestné činy. Osobnostní dispozice dětí obsahovaly v nesvobodě zděděnou impulzivitu a dominanci, které podporují projevy agrese a doprovázejí kriminální činy s tím spojenou právní odpovědností. Výzkum byl ukončen závěrem, že pokud se něco dědí, pak obecná tendence nerespektovat zákon⁵⁹ (viz tabulka č. 7).

Vědomí provinilosti je určeno eticko-právní zkušeností jedince. Moderní formy trestního práva vznikají průnikem práva a kriminologie. Etika lidského společenství ustanovuje prostor pro racionální obvinění ke spáchané nespravedlnosti, která má spolu se spravedlností kořeny hluboko v zastaralé definici "nečistého a čistého". Trestní právo spočívá v definici a racionalizaci odpovědnosti.⁶⁰

Při aplikaci institutu narovnání v trestním řízení spočívajícího v prohlášení obviněného, že spáchal skutek pro který je stíhán a v odlišných alternativách následku trestného činu, buď uhradí poškozenému škodu, vydá bezdůvodné obohacení nebo složí na účet soudu peněžní částku určenou k obecně prospěšným účelům. Smyslem napravení účinku s předpokládaným souhlasem poškozeného a obviněného je možnost přikročit k zastavení trestního stíhání. V závislosti k trestně právní rovině je úhelným kamenem sociální pedagogiky dle doc. PhDr. Zlatice Bakošové, CSc. pomoc osobnosti o péči o ni při různých sociálních problémech s důrazem na rozpracování metod sociální pedagogiky.⁶¹ Identifikovala jediné správné směřování sociální pedagogiky.

Empirickou skutečností je pravidlo, že všechno dění má svoji příčinu i skutečnou souvislost daných faktů na zvyk, tedy zkušenost. Zvyklost čili asociace představ v nás vyvolává stejné očekávání opakovatelnosti případu se svými sledy a pořadím vázaností. Opakovatelnost bude vyvolávat u podobných příčin podobné účinky.

Reálné působení bytostné osobnosti v sobě a mezi sebou, však může vyvolat námitky filosofické kritiky. Argument je odvíjen od navozené změny jako příčiny působení osobnosti a podnětu v účinku mezi sebou. Změna buď příčinu má nebo příčinu nemá. Nemá-li příčinu, jde o případ naprosto nepodstatného dění. Má-li příčinu, příčina je vyvolána následkem vnějším nebo vnitřním. Je-li vnitřní znamená to, že co se mění, samo si svou změnu určuje. Určení je podmíněno novým sebeurčením a tak do nekonečna. Proto kritika odůvodňuje, že k změně dojít nemohlo kvůli samému vnitřnímu sebeurčování. Přijímáme-li vnější příčinu, nesnáž v proti argumentaci působí předurčená harmonie mezi tělem a duší v principu sebezáchovy.

V konečném důsledku např. strach vyvolá v duševním procesu reakci psychického původu na složité a ohrožující situace, nevhodnou kontraproduktivní reakci útlumu a situační odevzdanosti až apatii, neklid nebo nadměrnou aktivitu spočívající v neklidu, hyperaktivitě, panice, úniku, útěku, pobíhání a neúčelnosti pohybů. Na intenzitu strachových reakcí má vliv řada faktorů. Některé souvisí s psychickým stavem osobnosti (emoční stabilita,

---

⁵⁹ tamtéž, s. 15, 16

⁶⁰ Paul Ricoeur, *Filosofie vůle II, Konečnost a provinilost*. Praha, 2011, s. 245

⁶¹ Světlá Klapilová. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Univerzita Palackého v Olomouci, 2000, s. 15

napětí, obavy a emoční labilita), jiné souvisí s fyzickou kondicí (oslabení po nemoci, nespavost, únava, vyčerpání).⁶²

Dle uvedeného mínění je či není objektivního spojení mezi příčinou a účinkem? Nejsou vysvětlujícím důvodem právě naše myšlenkové postupy ovlivňující vztah mezi událostí jako předcházející příčinou pomocí které zkušenost budujeme? Na této osobní zkušenosti si myslíme jednu událost jako předcházející (příčinu) a druhou jako následující (účinek). Člověk jako původce jednání vytváří spojitou a žitou souvislost mezi myšlenkou a pohybem na jedné straně. Na druhé straně na sebe vzájemně působí vnější a objektivní vztah příčiny k účinku.

Jednání je tělesnou silou vůle jako druh lidské energie a je pojmem psychologicky zatíženým fyzikou. Tělesná síla vůle je příčinou, pohyb vůle je jejím účinkem. Spojitost v žitých souvislostech mezi myšlenkou a pohybem na sebe vzájemně působí. Osamostatníme-li objekt osobitosti subjektivity, aniž bychom zanedbali začlenit do dějství i vlastní tělo, musí se vztah mezi osobitostí a vlastním tělem v projevech rozmanitosti myšlení jevit ve své čistotě nesmíšené s fyzikální příčinností ve zpodstatnělé formě myšlenkových aktů vnímání a chtění, které mohou být zdánlivě připodobněné v jejich zobrazení ve věcech. Jde o osobitou spjatost subjektivity se světem.⁶³

Jednání je bezpochyby způsobem, jak se určitý subjekt vztahuje k nevědomým a vědomým mechanismům. Individuální chování charakterizuje behavioristické pojetí osobnosti v zobrazujícím se popisu skrze vlastnosti osobnosti, zvyky a naučené reakce, motivy charakterizující vnitřní určení a spoluvytvářející psychický směr, roli jako kulturou strukturovaného projevu sociálního vztahu, postoje v komplexním prvku hodnotících vztahů a jáství v domnělém harmonogramu a dynamice chování.⁶⁴

V tomto širokém smyslu můžeme vztah jednání k jeho cíli nazvat praktickou zaměřeností vědomí na svět jako podmínku myšlení. Tato popisovaná praktická podmínka myšlení v zaměřenosti už není orientací praktického znázornění směřujícího od rozhodování v harmonogramu působení vůle jako podmínky myšlení spočívající v jejím zobrazení dokonaného konání. Je činem, který vyplní pohyb vůle v harmonogramu. Mezi mým vlastním tělem a tělem jako předmětem se utváří komunikace mezi činěním vůle a objektivními vztahy příčinnosti.⁶⁵

Mezi souhrnné určující činitele spoluvytvářející psychický vývoj osobnosti jedince řadíme vědomé a nevědomé determinanty: vrozené předpoklady, temperament, charakter, postoje, instinkty, agrese, obranné mechanismy, citové připoutání, vědomí zablokované myšlenky a motivy apd. Vlohy stimulují učení, skrze které se vyvíjí schopnosti, dovednosti a znalosti. Temperament se uplatňuje v prožívání a projevech emocionality, kdy určuje: dynamiku prožívání, vnější projevy emocí, volbu cílů a prostředků skrze vzrušivost nervové soustavy a citovým laděním, odolností, prožívání a trvalostí duševních jevů. Charakter je souhrnem

⁶² Václav Prokopius, Petr Šulista. Tvořivá síla strachu, nakladatelství Triton, Praha, 2007, s. 10

⁶³ Paul Ricoeur. Filosofie vůle. Fenomenologie svobody, Praha: Oikoymenh, 2001, s. 222

⁶⁴ Milan Nakonečný. Psychologie osobnosti. Praha: Academia, 1998, s. 14

⁶⁵ Paul Ricoeur. Filosofie vůle. Fenomenologie svobody, Praha: Oikoymenh, 2001, s. 222

psychických vlastností osobnosti. Ty jsou založeny na jejím morálním přesvědčení a projevují se v mravní stránce jejího chování a v morálním profilu jedince. Postoje spočívají v ustálených způsobech reakcí na podněty dle hodnotově osobního významu. Postoj předurčuje reakci na určité důsledky.

Lidská psychika je projevem účastenství takových schémat a vzájemných vazeb s pravidelnou daností. Soutěží mezi sebou o ovládnutí center rozhodování, individuálně nabývají a ztrácející moc v reakci na relativní naléhání fyziologických potřeb těla, které jsou signalizovány do vědomí mozkovým kmenem a středním mozkem.⁶⁶

K otázce příčinnosti, svobody a odpovědnosti v souvislosti s popsányými determinanty osobnosti lze pojednat následovně:

Dokáže-li jazyk stvořit strukturované instituce svobody a morálky je zřejmé, že je schopen vytvořit i identitu⁶⁷ subjektu a opakováním jazykových vyjádření totožnost upevňovat a udržovat. Vůbec tak není jisté, že identita subjektu či rodová identita⁶⁸ tvoří nejvlastnější koření subjektu, podstatu, která jej utváří. Naopak se ukazuje, že identita není nic pevného, že je plovoucí identitou, jejíž podoba je určována způsobem, jak je o ní vypovídáno. Do jaké míry je identita spíše závaznou určující normou ideálu než popisným rysem zkušenosti? Rodová identita se ukazuje jako inscenativní, tedy sama zakládající identitu subjektu.⁶⁹

Bez příčinnosti k podnětu, ale není interakce jedince k podnětu možná. Nevyvolá zkušenostní poznání, ale pouhé v paměti zaznamenané odehrané dějství s odezvou lhostejnosti jedince k obsahu události později rozpadlých materiálních vjemů. Tehdy si jedinec odnese zkušenost nanejvýš sestávající z subjektivně platících poznatků, coby zaujatých, jednostranných názorů, které nebudou nikdy uskutečněné ani naplněné. Přístupy k dějství kolem nás bez příčinnosti vnímání (kdy si jedinec něco neuvědomuje) způsobují až ztrátu funkce rodiny a školy, nesprávné vnímání prožívání, ztrátu sebevědomí, osamocení, nenalezení a neidentifikovatelnosti sebe sama.⁷⁰

Zde je na místě podotknout, že vědomí nemá do značné míry přístup ke svému vlastnímu základu. Zůstává vydáno napospas absurdní a nepotlačitelné impulzivité. Toto odloučené nevědomí nás nutí uznat účelnost pro absolutně ne-volní a nevědomou činnost. Označení pro funkci kontroly, represe a cenzury je vytěsnění.⁷¹

Příčinnost je předmětně stejnou odpovídající hodnotou jako ne-volní motivace.⁷² Tato ne-svobodná motivace patří do stejné sféry jako svoboda, nikoli jako determinismus,⁷³

⁶⁶ Adrian Edward Wilson. O lidské přirozenosti. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993, str. 80

⁶⁷ pozn.: identita je to, kým se cítíme, kým se cítíme být v určitém období svého života. K osobní identitě patří vnímání a pochopení sama sebe v podmínkách a konkrétních okolnostech života. O podobném principu pojednává Descartes ve vztahu myslí k existenci "jednorozec" v pojmu propůjčujícího identitu z bájí, byť neexistuje.

⁶⁸ pozn.: vnitřní pocity a vnímání sebe jako muže, ženy

⁶⁹ Marek Nohejl, Jednání, diskurs, kritika. Myslet společnost, Praha: Slon, 2007, s. 206

⁷⁰ Příčinnost viz kauzalita, Ottův slovník naučný, odkaz platný k 19. 9. 2012 <http://leccos.com/index.php/clanky/pricinnost>

⁷¹ Marek Nohejl, Jednání, diskurs, kritika. Myslet společnost, Praha: Slon, 2007, s. 425

⁷² Oproti tomu vůle je soubor volních procesů a volních vlastností, podílí se na přípravě činnosti, na činnosti a jejím zakončení.

Příčinnost není vůlí řízenou schopností organismu.

⁷³ Determinismus = příčinná podmíněnost, názor a zkušenost, že každé dění je nutným dopadem podmínek a příčin

ve kterém je obecně platná. Svoboda nemá místo mezi empirickými předměty založenými na zkušenosti.⁷⁴

Jinak řečeno, nevědomí a nevědomé mechanismy⁷⁵ jsou silnými podněty a stimuly. Vznikají nezávisle na sebeovládání záměrných, účelných i neúčelných, necílevědomých a stereotypních dovedností, jakožto naučených dispozic ke správnému, rychlému a úspornému vykonávání určité činnosti. Nevědomí ve mně znamená, že mé tělo, ale i má psychika se propůjčují vědeckému názoru, že obě jsou věcmi vědy psychologie.⁷⁶ Nevědomé procesy neuronů aktivizují místa v mozku potřebná ke spuštění somatických pocitů, předcházejí a způsobují provedení volního aktu např. poznávací proces, samovolné jednání organismu v náladě, bolesti hlavy, stavu deprese, šestého smyslu apd., vše v nesvobodě a nezávislosti na vědomí.

---

⁷⁴ Paul Ricoeur. *Filosofie vůle. Fenomenologie svobody*, Praha: Oikoymenh, 2001, s. 22

⁷⁵ např. vytěsnění jako druh obranného mechanismu, při němž jsou nepříjemné myšlenky, motivy a fantazie nevědomě přesunuty z vědomí do nevědomí

⁷⁶ Paul Ricoeur. *Filosofie vůle. Fenomenologie svobody*, Praha: Oikoymenh, 2001, s. 424

2.1 Nejen individuální tělesná schránka

Reprezentace jedincova těla je dalším neuronálním základem našeho jáství. Rozhodně není bez vlivu, jak tělo vypadá, jak vypadalo nedávno před procesem vnímaných změn odehrávajících se v těle. Tvorbu reprezentace doprovázejí na pozadí tělesné a emoční stavy. Nejen v dětství pomáhají časté tělesné signály utvářet koncepci jáství, nýbrž v procesu neustálém. Jáství poskytuje podklady pro cokoliv dalšího, co se stane v organismu, včetně současných tělesných stavů, které byly do koncepce jáství nepřetržitě vkládány. To co se nám teď děje, se ve skutečnosti děje koncepcí jáství založené na minulosti. Koordinovaná aktivita mnoha oblastí mozku ovlivňuje aktuální pocity na pozadí. Ovlivňuje aktuálně prožívané emoce spolu s nastávajícími netělesnými smyslovými signály v rámci jáství. Naše jáství, které Antonio R. Damasio považuje spíše za metařství zajišťuje ono "nyní" o okamžik později. Pokud začneme inventarizovat nynější okamžik, nacházíme se již v jiné současnosti. Současnost není nikdy přítomná.

Za svým vědomím zoufale pokulháváme. Vše závisí na tom, jak mozek situaci popíše a jakým způsobem situaci zobrazí coby představu k nově vnímané podstatě dané vnímané podstaty a dané věci. Vnímané základní objekty zkoumání (entity, jsoucna), tvoří v smyslových korových oblastech představy. Na tyto představy mozek reaguje v neustálém procesu.⁷⁷

Signály vznikající v těchto představách jsou přenášeny do několika podkorových jader a mnoha korových oblastí. Ty obsahují dispozice pro odpověď na určité třídy signálů. Konečným výsledkem jsou navozené změny ve stavu organismu, které jako odezvu pozmění aktuální představu těla a vyvedou z klidu momentální koncepci jáství. Mozek ale obsahuje třetí sadu neuronálních struktur pro tvorbu dispozičních reprezentací v mozku a v korových oblastech stejně jako v subkortikálních jádrech. Zde dochází k vzájemnému propojení představy objektu a představy jáství v komplexnosti útvaru osobnosti a psychiky člověka.⁷⁸ Podnět vytváří soubor proměnlivé reprezentace jáství v průběhu proměn odpovědí organismu. Neuronální zařízení schopné produkovat subjektivitu se neobejde bez časných smyslových korových oblastí, včetně somatosenzorických, smyslových a motorických korových asociačních oblastí a podkorových jader thalamu a bazálních ganglií.⁷⁹

K zajištění podmínek biologických procesů např. správné zásobování kyslíkem a živinami v závislosti na dýchání a příjmu potravy, fungují v mozku neuronální obvody různých druhů činnosti. Ty spolu s biochemickými procesy v celém těle spolehlivě ovládají reflexy, pudy a instinkty, pospolu vyvolávají bojovné chování nebo obranný útěk. Další obvody ovládají pudy a instinkty zajišťující pokračování individuálních genů prostřednictvím sexuálního chování a péče o potomstvo. Další specifické obvody a instinkty zajišťují např. hledání světla nebo tmy, tepla nebo chladu, podle denní doby nebo vnější nepříznivé teploty pro organismus. Pudy a instinkty navozují určité chování

---

⁷⁷ Antonio R. Damasio. *Descartesův omyl*, Mladá Fronta, Praha, 2000, s. 206

⁷⁸ *tamtéž*, s. 207

⁷⁹ *tamtéž*, s.208

přímo nebo vyvolávají fyziologické stavy vedoucí jednotlivce k určitému vědomému nebo nevědomému chování. Nezbytné emoce a pocity pro vnímání racionality jsou výrazným projevem pudů a instinktů jako součást jejich fungování.⁸⁰

Jedinec je nucen jednat instinktivním způsobem pod vlivem regulačních mechanismů zajišťujících přežití a popoháněných určitými vzorci činnosti neuronů, vyvolávajících různé vzorce tělesných změn nutkáním.⁸¹ Nutkání může být tělesným stavem majícím různé významy např. hlad, nevolnost, rozpoznatelné emoce strachu a hněvu. Na každý podnět vnitřní bioregulace se může vázat odpověď v podobě vzorce chování nebo nově vzniklého plánu chování, což vše obsáhnou základní neuronální okruhy tvořící předem nastavovaný organizovaný mechanismus podle našeho životního prostředí a základní biologické regulace. Takto organizovaný mechanismus je nositelem vlivu v rovnici:

tělo ≤ životní prostředí ≥ biologické regulace = další přežití organismu

spočívající ve schopnosti rozlišovat věci nebo události na "dobré a špatné". Organismus je souprava předzvěstí, měřítkem pro srovnávání a hledisky pro posuzování:

sympatií, sklonů, dispozic, náchylností, zálib, tendencí, slabostí, významů, jakostí, kvalit, důležitostí atd. Pod jejich vlivem a působením zkušenosti rychle narůstá zdroj věcí zařazených jako dobré nebo špatné v principu funkční závislosti, kdy proměnná je v mocniteli, čímž roste schopnost odhalovat nové dobré a špatné věci. Pokud byl daný stimul (návrh, popud, motiv, pohnutka vnějšího světa součástí výjevu, scény, jiný prvek nebo přísada) vyhodnocen jako dobrá nebo špatná věc, organismus je schopen vyvolat vnitřní dispozice. Při vnímání podnětu, kterému nebyla vnitřně přisouzena žádná hodnota, může mozek rovněž přisoudit nějakou hodnotu, ať už ji má nebo ne, vždy podle nalezení podobnosti, přisouzení vlastnosti k podobnému podnětu s očividnou důležitostí. Je-li nový podnět blízký dobré věci, mysl automaticky přiřadí podobnou zkušenost, pokud je však blízký špatné věci, padne na něj kus viny. Přibíráním údajů o náklonnosti vzájemného působení s podněty a scénami důležitými pro vnitřní řídicí či usměrňující činnost na základě pravidel a omezení, zvyšuje se možnost přidružení impulzů, podnětů a výjevů, které mohou a nemusí být přímo nezbytné k přežití. Tímto vzrůstajícím pochopením okolního světa dochází k vzájemné změně a úpravě reakcí mezi mozkem a tělem, vše pod zápisem a modifikací neurálního prostoru. Aby mozek byl schopen takto fungovat musí přijít na svět s vrozenými znalostmi o tom jak řídit sám sebe i zbytek těla.⁸²

Prostředí člověka oproti zvířecí říši je nepředvídatelné a sociologicky rozrůzněnější. Odlišuje se nadinstinktivními strategiemi přežití vyvinutými ve společnosti spjaté vývojem morálky a kultury. Tyto plány činností zaměřenými na dosažení cíle přežití vyžadují uvědomělost, rozumové uvažování a sílu vůle. Proto po lidském hladu, touze, výbuchu hněvu nenásledují ve stejném pořadí neovladatelné přejídání, sexuální útoky a vraždy za předpokladu vyvíjejícího se zdravého lidského organismu ve společnosti.⁸³

---

⁸⁰ tamtéž, s. 105

⁸¹ tamtéž, s. 106

⁸² tamtéž, s. 107

⁸³ tamtéž, s. 112

V psychologii znamená pojem vůle proces tzv. volní regulace jednání. Vůli lze vnímat jakožto souhrn rysů a znaků osobnosti ve vlastnostech vyznačujících se způsobilostí sebekontroly a sebeovládání. Zvláštní význam má koncept vůle v etice, v účelovosti a v názoru o účelnosti vývojových průběhů. Představa vůle v etice je používána pro označení síly osobnosti odolávat náporu smyslových pudů v způsobilosti řídit své jednání na základě vědomého chtění a záměru. Pojem vůle je zde kladen do protikladu k pojmu pud.⁸⁴

Podstatnými znaky volního aktu, tedy jednání podmíněného vůlí člověka je vědomí vlastního rozhodnutí, aktivní akce, vědomí cíle a způsob k jeho dosažení. Jde o naučený instrumentální výkon, který je podmíněn vývojem od nerovnováhy k rovnováze. Je dějstvím vyrovnávání a hybatelem dlouhodobého vývoje osobnosti. Je principem aplikovatelným na výklad mravního vývoje podmíněného behavioristickými názory o úloze sociálního učení, chování, zpevnování, trestání a modelování za užití principu identifikace dítěte s některým rodičem, učitelem a jiným dospělým při zvnitřňování si jejich postupů a hodnot.⁸⁵

Volní akt je aktivitou obsahující dobrovolné omezení sebe skrze sebekontrolu. Při uskutečňování rozhodnutí v boji s reálnými překážkami je nejdůležitější složkou projev vůle.⁸⁶

K rozhodnutí konfliktu volním aktem se pojí dva zážitky:

- vědomí Já jako rozhodujícího činitele
- vědomé úsilí, které člověk vynakládá při překonávání odporu sil působících proti rozhodnutí.

Mezi faktory ovlivňujícími utváření a uplatňování vůle kromě vlivů prostředí patří vrozené předpoklady a životní zkušenosti jedince. Každý volní čin je vždy osobním aktem sebeuskutečnění.⁸⁷ Rozhodnutí subjektu o přednosti určitého cíle před jinými cíli není odizolovaným aktem. Alfou i omegou dalšího jednání a další zkušenosti je okamžik počátku pokračujícího procesu, při němž motivace pobízí subjekt k tomu, aby obnovoval své odhodlání dosáhnout zvolený cíl ve vztahu s lidskou seberegulací. Uskutečnění cíle při uplatnění mechanismu bezprostřední negativní zpětné vazby často selhává např. z důvodu nemotivovanosti.⁸⁸

Dopadají biologie a kultura přímo nebo nepřímo na naše uvažování nebo na osobní svobodu? Lidé mají prostor pro tuto svobodu, pro volbu a pro samotné konání směřující velmi často proti zřejmé podstatě biologie a kultury.⁸⁹

Altruismus a svobodná vůle souvisí s přežitím, mozkiem a správným vzděláním a s prožíváním lásky, přátelství, štědrostí, laskavostí, soucitem, čestností atd. Přírozenost umožňuje dojít k pozitivnímu ovoci altruismu vzděláním, kulturní adaptací jako přidané

---

⁸⁴ Mgr. Miroslav Piňos. Volní procesy 2012, <http://www.pinos.cz/text05.html> odkaz platný k 20. 09. 2012

⁸⁵ Marie Hradečná a kolektiv. Vybrané problémy sociální pedagogiky. nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha, 1998. s. 11

⁸⁶ Milan Brichčín. Vůle a sebekontrola. nakladatelství Karolinum, 1999, s. 13

⁸⁷ tamtéž. s. 15

⁸⁸ tamtéž. s.31

⁸⁹ Antonio R. Damasio. Descartesův omyl, Mladá Fronta, Praha, 2000, s. 157

hodnoty společensky přijatelných a vyžadovaných rozhodovacích strategií podporujících přežití, zlepšujících kvalitu přežití a sloužících jako základ konstrukce osobnosti.⁹⁰

Motivované chování umožňující vědomou regulaci chování, tzv. "volní akt" je prostoupen líními, čárami a prvky sociální pedagogiky coby pomocného principu metodiky výstavby života nebo symbolu souhry. Téma volního aktu v postavení jedince k životnímu arzenálu náleží nejen k sociální práci a sociální pedagogice. Prostupuje totiž samým životem, celou existencí, např. existenciální psychoterapií založené na filozofii existence a zabývající se lidskou svobodou, stárnutím, smrtelností, odpovědností za své činy, existenciální izolací, deprivací, frustrací, existenciálním vakuem a smyslem života.⁹¹

Sociální pedagogika svým přesahem zkoumá vztahy mezi prostředím a výchovou, vztahy týkající se snahy o zlepšení společenských problémů, péčí o děti, mládež a dospělé, tedy člověkem v životních podmínkách jednotlivce ve vztahu ke společnosti. Účelem je hledání optimální podoby pomoci člověku v průběhu životní dráhy v různých typech prostředí. Rovněž v pomoci utvářet výchovně hodnotné podmínky v prostředí a dále v pomoci kompenzovat nedostatky třeba i za stavu dnešního odklonu současné společnosti od sociální a morálky.⁹²

---

⁹⁰ tamtéž. s. 114

⁹¹ pojetí existenciální psychoterapie dle prof. PhDr. Rudolfa Kohoutka, CSc.

⁹² Zlatica Bakošová, Sociální pedagogika. Univerzita Komenského Bratislava, 1994, s. 10

2.2 Individuální složky: Vědomí, vědění, chování a zkušenosti

Na počátku činnosti člověka stojí motivace. Jedinec nejprve motivuje sám sebe, z čehož vznikne zájem člověka záměr uskutečnit. Chtění je dobré tehdy, pokud odděluje - kvalifikuje předpoklad chtěního v jednání k popudu předchozích událostí a okrajových podmínek. Stává se důvodem k jednání, kterým se tato činnost stane ve vědomí jednjícího jedince předpokladem výchozí částí úsudku pro praktickou snahu uskutečnit předpoklad v návaznosti na takový popud vědomí, vědění, chování a zkušenost. Jak může být cíl příčinou? Odpověď zní, že cíl se nachází ve vědomí a motivuje k jednání.⁹³

V návaznosti na individuální složky jedince je jednání odlišné od dění plynoucího kolem nás v podobě vnějšího prostředí. Dění se odehrává bez zaměřenosti vědomí na svět, na rozdíl od jednání odehrávajícího se v jeho procesu s vnitřní uspořádaností jako podmínkou myšlení mající vnitřní příčinu. Podobně ve vztahu k dění je tomu s opomenutým jednáním k očekávání, jakožto příčinnou příčiny zapomenutí.⁹⁴ Ve vědomí chápeme "*příčiny*" co by obdoby, analogie, vždy podle podmětu jednání (cíle děje) vyjadřujícího původ děje nebo nositele činnosti a stavu či vlastnosti.

Vědomí je procesem spojování dvou nebo více částí do jednoho celku. Vědomí je účelně spojování rozumu mezi smyslem a úkazem, slovem a pohledem, nikoliv vědomím sebe. Vědomí, o němž mluví filosofie definuje svou vlastní jednotu jen vně sebe sama na předmětu. Vědomí se snaží založit jednotu smyslu a přítomnosti v předmětu. Vědomí ještě není jednotou osoby o sobě a pro sebe, vůbec není osobou, není nikým: „*já*“ ve větě „*já myslím*“ je jen formou pro kohokoliv a pro všechny. Počátkem první etapy pro filosofickou antropologii snažící se vytvořit celkový obraz člověka od funkční souvislosti a vývoje až po sociologii, je důraz na jednotlivého člověka se snahou porozumět jeho náhledům. Člověk je středem mezi bytím a nicotou.⁹⁵

Vědění o sobě v sobě zahrnujeme nutnost účelně přivést pro sebe vědomí do skutečnosti naší podstaty s jediným účelem identifikace individuální složky jedince. Spaemann, Löw popsali účelovou racionalizaci. Vysvětlují ji na příkladu sedícího člověka v místnosti. Člověka domnívajícího se, že je zavřený, ačkoliv není. Je právě tak nesvobodný jako člověk skutečně zbavený svobody v ději nazývaném "*být zavřený*". Uvědomování si svobody je procesem osvobození. Ten, kdo žije v prosté mravnosti a jedná podle svého svědomí stranou proudu dění je u cíle.⁹⁶

⁹³ Spaemann, Löw. Účelnost jako filosofický problém, Praha, 2004, s. 59

⁹⁴ tamtéž. s. 16

⁹⁵ Paul Ricoeur. Filosofie vůle. Konečnost a provinilost, Praha, 2011, s. 57

⁹⁶ tamtéž. s. 180

Člověk jako původce jednání vytváří spjitou a žitou souvislost mezi myšlenkou a pohybem na jedné straně. Na druhé straně na sebe vzájemně působí vnější a objektivní vztah příčiny k účinku.

Jednání je tělesnou silou vůle jako druh lidské energie a je pojem psychologicky zatížený fyzikou. Tělesná síla vůle je příčinou, pohyb vůle je jejím účinkem. Spojitost v žitých souvislostech mezi myšlenkou a pohybem na sebe vzájemně působí. Osamostatníme-li objekt *osobitosti*, aniž bychom zanedbali začlenit do dějství i vlastní tělo, musí se vztah mezi osobitostí a vlastním tělem v projevech rozmanitosti *myslení* jevit ve své čistotě nesmíšené s fyzikální příčinností v zpodstatnělé formě myšlenkových *aktů vnímání, chtění*, které mohou být zdánlivě připodobněné v jejich aktech k věcem. Jde o osobitou spjatost subjektivity se světem. Jednání je bezpochyby způsobem, jak se určitý subjekt vztahuje k nevědomým a vědomým mechanismům přeměněných fyzickou energií na zdánlivé předměty. V tomto velmi širokém smyslu můžeme vztah jednání k jeho cíli nazvat praktickou zaměřeností vědomí na svět jako podmínku myšlení. Tato popisovaná praktická podmínka myšlení "*v zaměřenosti*" už není orientací praktického znázornění směřujícího od rozhodování k harmonogramu působení vůle jako podmínka myšlení spočívající v jejím zobrazení dokonaného konání. Je činem, který vyplní pohyb vůle v harmonogramu průběhu. Mezi mým vlastním tělem a tělem jako předmětem se utváří komunikace mezi činěním vůle a objektivními vztahy příčinnosti.⁹⁷

Nevědomí a nevědomé mechanismy jsou silnými podměty a stimuly, které vznikají nezávisle na sebeovládání záměrných, účelných i necílevědomých, neúčelných stereotypních dovedností, jakožto naučených dispozic ke správnému, rychlému a úspornému vykonávání určité činnosti, které vyjadřují schopnosti jedince. Pod vlivem okolností napodobují příčinnou podmíněnost v psychice člověka.⁹⁸

Pro náš účel mne nejvíce zaujal výklad chování Františka Koukolíka v pojetí racionálního chování. Rozumný člověk se pozná podle snahy dosáhnout co největšího štěstí. Jestliže racionální člověk může volit z několika možností, pak tedy volí možnost od níž očekává největší míru štěstí, prospěchu a užitku.⁹⁹ Přesto dokáže racionalita u cílevědomého a adaptivního chování v návaznosti na prostředí, ve kterém žijeme selhat i při nejlepší vůli a zkušenosti. Proměnlivost prostředí během jedné generace je stále složitější, nesrozumitelnější a tudíž i při sebekvalitnějším vybavení osobnosti zvládaná jen zčásti.¹⁰⁰ Různé společenské hrozby mají charakter výzvy. Přijetí a zvládnutí strachu mnohdy znamená krok vývoje a další částku dozrávání. Vyhýbání se strachu a konfrontaci se strachem nás naopak nechává stagnovat. Brzdí náš další vývoj. Strach působí na člověka tak, že přestane rozumně uvažovat a začne jednat podle svých zkušeností a zafixovaných stereotypů chování, které jsou ukryté v databázi mozku.

---

⁹⁷ tamtéž, s. 222

⁹⁸ Paul Ricoeur. *Filosofie vůle. Fenomenologie svobody*, Praha: Oikoyomenh, 2001, s. 424

⁹⁹ František Koukolík, Jana Drtilová. *Základy stupidologie*. nakladatelství Galén, 2002, s. 16

¹⁰⁰ tamtéž. s. 31

Volí mezi dvěma reakcemi – útokem a útekem. Nemám na mysli pouze přímé ohrožení života, ale rovinu existenčních problémů, obhajobu práv jedince.¹⁰¹

Strach je opakem svobody, která je okouzlujícím snem. Svoboda je zobrazením absolutního "já" v aktu splývání činu v dějství a jednání. Svoboda se na základě viny jedince uchyluje do vyhnanství. V rámci kauzality svobody ve vztahu obecné vlastnosti entity vázané k subjektu odpovědnosti, nelze opomenout nutnost. Filosof Paul Ricoeur¹⁰² vysvětluje "nutnost" zkušeností jedinců jednáním zakládajícím se na alibi právě odvoláváním se na svůj charakter za účelem popření své odpovědnosti. Nutnost je tedy aktem prohlášení tyranie charakteru nad sebou samým a posvěcením svého otroctví ve jménu nutnosti. Účinek viny způsobuje zkamenění, neschopnost změny stavu a oddaluje zásobárnu svobody.¹⁰³ Objevený pojem "*zásobárna svobody*" lze vysvětlit v kontextu sociální pedagogiky volným časem dětí, mládeže a dospělých, kdy nejen mladá generace si může osvojit nové věci daleko aktivněji, protože tak činí ze své svobodné vůle, nikoliv pod nátlakem učitele a školy. Získává tak osvojené daleko pohotověji tvořivějším systémem zapamatování, aktivněji a hlouběji ve skladbě paměti.

Jedním z úkolů sociální pedagogiky je popisovat, analyzovat a třídít prostředí, včetně společenské atmosféry, nálady, ovzduší a zkoumání jeho změn. Zahrnuje životní a pracovní podmínky, úroveň příjmů, vzdělání a také společenství, jehož je součástí. Všechny tyto prvky mají velký vliv na zdraví. Jde o poznání pravdy o realitě úměrnosti délky života a výskytu nemocí v závislosti k rozdílům mezi bohatými a chudými, mezi lidmi s kvalitním a s nedostatečným vzděláním a mezi dělníky a odborníky. Nejdůležitějším prostředím, jehož analýze se sociální pedagogika věnuje, je sociální prostředí s cílem poskytovat pomoc v adaptaci na náročné životní podmínky těm jedincům a skupinám vyznačujícím se rizikovým chováním. Důraz sociální pedagogika klade na prevenci tzv. sociálních deviací a předvídání reakcí na měnící se životní podmínky.¹⁰⁴

Jádrem věci, základním principem je zkušenost rozlišování dobra od zla, což není vždy jednoduché, zejména u dětí, které nemají dostatek zkušeností a nechají se zmámit falešným leskem pozlátka. Proto jsme tady ale my dospělí a záleží jedině na nás, zda dokážeme každé zlo, jako zlo rozlišit a označit. Žádná bytost bez podpory společnosti nedospěje v jejího řádného člena.¹⁰⁵

---

¹⁰¹ Václav Prokopius, Petr Šulista. Tvořivá síla strachu. Triton, 2007, s. 22

¹⁰² Filosof zabývající se přesným zkoumáním jevů místo podstat, postupem bádání o zkušenosti pohlížel na skutečnost

¹⁰³ Paul Ricoeur. Filosofie vůle. Fenomenologie svobody, Praha: Oikoyemenh, 2001, s. 33

¹⁰⁴ Světlá Klapilová. Kapitoly ze sociální pedagogiky. Univerzita Palackého v Olomouci, 2000, s. 16

¹⁰⁵ Václav Prokopius, Petr Šulista. Tvořivá síla strachu. Triton, 2007, s. 87

2.3 Vlivy vývoje, místa, podmínky prostředí, situace a její okolnosti

Významné poznatky o prvovězňených ženách jsem získal z výzkumu prvovězňených žen uskutečněnému Institutem pro kriminologii a sociální prevenci. Naznačené pojetí chci dokumentovat na životní realitě tématu kapitoly 2.3 s apelací, aby čtenář měl na paměti předchozí kapitoly. Informace byly autory výzkumu získány (mimo jiných) ze soudních rozhodnutí soudů prvního stupně, z usnesení soudů a z trestních opatření.

Uvedenými rozhodnutími byl odsouzeným ženám uložen nebo nařízen výkon prvního nepodmíněného trestu odnětí svobody ve věznici určené pro ženy ve Světlé nad Sázavou. Poznatky se týkají 109 odsouzených žen vykonávajících nepodmíněný trest odnětí svobody. Z tohoto počtu bylo 46 (42 %) žen prvotrestaných. Zbývajícím 63 (58 %) odsouzeným byly uloženy tresty dříve podmíněné. Na předchozí podmíněné odsouzení se většinou vztahovala zákonná fikce, že se na pachatele hledí jako by nebyl odsouzen. Podle statistických výkazů Vězeňské služby ČR vykonávalo k 31. 12. 2005 ve všech typech věznic v celé ČR celkem 741 odsouzených žen (z toho 26 cizích státních příslušnic). 401 žen vykonávalo trest ve věznici v Světlé nad Sázavou. Z celkem uvedeného počtu žen bylo vězněno 468 žen poprvé a z tohoto počtu byla u 109 žen provedena analýza soudních rozhodnutí. Sledovaný vzorek zahrnoval 15 % žen vykonávajících v době šetření nepodmíněný výkon trestu odnětí svobody, což představovalo cca 25% prvovězňených žen. Jde o vzorek vysoce reprezentativní.¹⁰⁶

trestná činnost	počet útoků	v %	z toho prvopachatelky	Starší 40 let
Fyzický útok s úmyslem usmrtit	12	11	10	4
Fyzický útok s ublížením na zdraví	2	1,8	2	-
Loupežné přepadení	15	13,8	2	1
Vydírání	6	5,5	2	2
Porušování domovní svobody s krádeží	4	3,7	1	-
Nákup a prodej omamných látek	12	11	8	1
Týrání svěřené osoby	4	3,7	4	-

¹⁰⁶ Alena Marešová, Petr Kotulan, Mílada Martinková. Výzkum prvovězňených žen, Praha, 2009, s. 37

Zanedbání povinné výživy	3	2,7	-	1
Majetková trestná činnost - krádež	15	13,8	4	2
- podvod	16	14,7	4	3
- zpronevěra	6	5,5	4	3
Zbývající trestná činnost	14	12,8	5	4

¹⁰⁷ tabulka č. 1

Podle statistické ročenky kriminality Ministerstva spravedlnosti ČR za rok 2004 bylo z celkového počtu 8.229 odsouzených žen odsouzeno za trestný čin krádeže podle § 247 trestního zák. 1.560 odsouzených žen a za trestný čin podvodu 1.375 žen. U trestného činu podvodu činil podíl odsouzených žen 27 % a ve vztahu k podílu mužů byl velmi výrazný.¹⁰⁸ U trestných činů proti životu a zdraví dominoval trestný čin vraždy s podílem 11 % a podílem 14% u loupežných přepadení předstihly odsouzené ženy stejnou kategorií mužů.¹⁰⁹

Z výzkumu chci použít charakter trestné činnosti a použitou právní kvalifikaci. Z odůvodnění soudních rozhodnutí chci zjistit skutečnosti, které měly vliv na spáchání trestného činu.

Motivem dvou vražd prvopachatelky L. B. s společně s občanem Čínské lidové republiky L.G. a další ženou A. J. bylo usmrtit poškozeného R. Z. F. a zmocnit se jeho peněz a dalších věcí, včetně vozidla zn. Peugeot 405. Motivem druhé vraždy všech tří spolupachatelů společně, bylo zbavit se nepohodlného svědka. Všem obžalovaným byl pravomocně uložen trest odnětí svobody 15 roků.¹¹⁰

Motivem trestného činu pokusu vraždy prvopachatelkou V. K. spáchaného na dvou osobách, poškozené J. Z. a jejího muže M. Š., byl komplikovaný partnerský vztah odsouzené s poškozeným a vliv afektu. Použitý alkohol s léky a vyhrocenou probíhající afektivní reakcí v partnerském konfliktu působil jako spouštěcí mechanismus. Podle znaleckého posudku z oboru zdravotnictví - odvětví psychiatrie bylo u odsouzené zjištěno nadužívání alkoholu vykazující pozvolné známky vzestupu a rozvoje syndromu závislosti. Jednalo se o osobnost s rysy nezdrženlivosti, emoční instability a žárlivosti, především v zátěžových a konfliktních situacích a ve stavech ovlivnění alkoholem.

¹⁰⁷ tamtéž, s. 42

¹⁰⁸ tamtéž, s. 42

¹⁰⁹ tamtéž, s. 43

¹¹⁰ tamtéž, s. 49

Vnitřní motivy vycházely z oblasti emocí, tj. hněvu, zloby, žárlivosti a pocitu ohrožení vztahu.¹¹¹

Motivem další prvopachatelky M. M., která pod vlivem použitých alkoholických nápojů usmrtila svého partnera byl dle odůvodnění rozsudku velmi neobvyklý neuspořádaný vztah mezi odsouzenou a poškozeným z hlediska běžných zvyklostí a lidského soužití. Odsouzená byla na poškozeném emočně závislá a toho poškozený zneužíval. Přesto se k ní choval agresivně, ponižoval ji, lpěla na něm a vztah neukončila. Jednala pod vlivem alkoholu a určitého afektu a měla z poškozeného strach, když ji dříve vícekrát fyzicky napadl.¹¹²

Z pokusu trestného činu organizování vraždy byla odsouzena prvopachatelka G.Š., která požadovala po J. N., aby zajistil osobu k realizaci zamýšlené vraždy jejího manžela L.Š. za odměnu ve výši maximálně 50.000 Kč. Na setkání s pracovníkem Policie ČR vystupujícího v režimu agenta (§ 158c trestního ř.) předala předstíranému zabijákovi fotografie manžela a zálohu 30.000 Kč. Po předstíraném vykonání činu předala zbývajících 20.000 Kč. Motivem byla dlouhodobá nespokojenost v manželství a snaha realizovat nově navázaný partnerský vztah. Prvopachatelka nechtěla riskovat problémy související s rozvodem manželství, který poškozený odmítal a další očekávané problémy související s péčí o jejich nezletilé dítě a s majetkovým vypořádáním po rozvodu.¹¹³

Motivem trestného činu vraždy mladistvé prvopachatelky E. K. spáchané napadením své spící matky v úmyslu usmrtit ji kuchyňským nožem s délkou čepele 15 cm. byly špatné poměry v rodině. Z provedených důkazů soud zjistil, že mladistvá odsouzená společně s kamarádkou utekla z domova, v restauraci navázala vztah s Š. S. a začala u něj bydlet. Matka trvala na jejím návratu a dala dceři najevo, že do plnoletosti musí u ní bydlet a také dokončit školu. Hádky vznikaly především z chování odsouzené, která nechtěla plnit své povinnosti. Mimo jiné nechtěla matce v domácnosti pomáhat, což vyústilo v její útěk z domova. Soud vzal v úvahu, že odsouzená vyrůstala v prostředí emočně zřejmě nedostatečně saturujícím a podmětově nedostatečně stimulujícím, kdy matka dceři nedala vše co mohla především po citové stránce. Střídala partnery a zřejmě se dceři plně nevěnovala. Znalkyně uvedla, že v předškolním věku mladistvé, její vlastní otec ve výkonu trestu odnětí svobody dceru nikdy neviděl, dceru nezná a ona sama měla k otci negativní vztah. Podle znalců z oboru dětské psychiatrie a psychologie jde o osobnost adolescentní, disharmonicky se vyvíjející skrze disocialitu (negativní přizpůsobivost k negativnímu prostředí) s anetickými (necitlivými) prvky. Její emocionalita byla plochá až anetická. Osobnost egocentrická (egoistická) se sférou nerozvinutých vyšších citů. Matkou se cítila dlouhodobě nedostatečně chráněna proti zátěžovým a složitým životním situacím.¹¹⁴

Prvopachatelka K. Ch. byla odsouzená spolu s dalšími třemi muži za vraždu spáchanou zvláště surovým způsobem na poškozeném V. D. atypicky vysokou mírou brutality. Neúcta k poškozenému jako lidskému jedinci se projevila i po činu samém, když vedle ukopaného a ubytého těla bez jakéhokoliv pokusu zajistit mu lékařskou pomoc se ještě delší dobu

---

¹¹¹ tamtéž, s. 51

¹¹² tamtéž, s. 52

¹¹³ tamtéž, s. 53

¹¹⁴ tamtéž, s. 54

zdržovali a bez zábran pokračovali v konzumaci zakoupeného vína. Tragickému následku předcházel malicherný konflikt v restauraci do něhož poškozený zasáhl tak, že jednoho z účastníků uchopil za oděv a přidržel, aby mu zabránil vmísit se mezi potýkající osoby. Odsouzená nebyla dříve soudně trestána a podle zpráv se chovala slušně, byla kamarádká a oblíbená. Podle znalců se nacházela ve stavu středně těžké opilosti. Požitý alkohol neovlivnil její schopnost rozpoznat nebezpečnost jejího jednání. Podle znalců motivace není zcela jasná. Byla vyslovena domněnka, že se u ní mohly uplatnit tendence přizpůsobovat se skupině a společnými aktivitami se skupinou získávat ocenění či emoční satisfakci zvláště, když šlo o osobnost emočně labilní s tendencemi k impulzivnímu odreagování emocí. Odsouzená nerespektovala normy a konvence, imponovala jako opoziční typ s tendencí k závislosti na skupině.¹¹⁵

Motivem v případě loupeže organizované prvovězňenkou M. H. se svým druhem a pozdějším manželem D. H. spáchaného po rozbití skleněné výplně okna, kdy jako maskovaní vnikli do domu starších nemocných manželů, tedy dědečka A.V. a jeho upoutané manželky Š. V. na lůžko, stížené slepotou, bylo odcizení 99.500 Kč.¹¹⁶

Motivem loupeže prvovězňené H. P. v kanceláři společnosti, kde byla v minulosti zaměstnána a znala místní poměry, bylo vyloupení trezoru za pomoci plynové pistole a přítele dcery, který byl bez finančních prostředků a navíc nepřispíval na domácnost. Příčinou byla tíživá finanční situace, když se zadlužila v podnikání s druhem. Druh ji opustil a věřitelé se na ni obraceli s vymáháním dluhu. Dlužila i na nájemném za byt a hrozilo ji vystěhování.¹¹⁷

V jednání žen bylo poměrně početně u 10 % prvovězňených žen byl zastoupen trestný čin nedovolená výroba a držení omamných látek a jedů, jenž spočíval např. v přepravě 66 kapslí kokainu přes hranice v trávicím ústrojí z Nizozemského ostrova Curacao, dále v prodeji a výrobě amfetaminu (pervitin), heroínu, dále v přechovávání předmětů pro výrobu metamfetaminu, v prodeji drog mladistvým se snahou získat majetkový prospěch za každou cenu bez ohledu na zdraví odběratelů drog a rozvrácení rodinných a mezilidských vztahů.

Pro trestné činy proti rodině a mládeži bylo pravomocně odsouzeno 8 žen, z toho 4 pro trestný čin týrání svěřené osoby, 3 pro trestný čin zanedbání povinné výživy a 1 žena pro trestný čin ohrožování výchovy mládeže.

Prvopachatelce L.Ž. za trestný čin týrání svěřené osoby spáchaný v jednočinném souběhu s trestným činem ublížení na zdraví byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání 3 roků se zařazením do věznice s dozorem za bezcitné nakládání s nezletilým synem E. Ž., nar. 15. 09. 2004. Zranění byla hodnocena jako vážná porucha zdraví, přičemž u zlomeniny lebky nebyly vyloučeny následky formou epilepsie. Po hospitalizaci v nemocnici byl nezletilý na základě předběžného opatření soudu umístěn do péče Dětského domova v B. Odvolací soud konstatoval obtížně napravitelný následek pro dítě ve znamení déletrvajících

---

¹¹⁵ tamtéž, s. 57

¹¹⁶ tamtéž, s. 60

¹¹⁷ tamtéž, s. 61

ztráty rodinného prostředí ve věku velmi významném pro jeho zdárný duševní a sociální vývoj. Soudce v odsuzujícím rozsudku přihlédl k sociální inteligenci obžalované a ke globálním intelektovým schopnostem. Podle znalců z oboru psychiatrie a psychologie byla L. Ž. poznamenána defektem intelektových schopností, paměti, logického myšlení a pozornosti na pomezí hraničního pásma mentální lehké retardace. Její schopnost rozpoznat nebezpečnost trestného činu pro společnost byla lehce nepodstatně snížena. Schopnost ovládat své jednání byla v důsledku kombinací jejího defektu intelektu a poruchy osobnosti podstatně snížena, nikoliv však vymizelá. Ve vztahu k dítěti podle znalce měla matka vztah oploštělý až lhostejný. Po narození pocítovala mateřské instinkty, avšak dítě jí bylo později překážkou a jako s takovým pocitem s dítětem zacházela.¹¹⁸

Další prvopachatelka A. S. s manželem P. S. podle výrokové části rozsudku ze zcela malicherných příčin, hrubým a bezcitným způsobem společně zacházeli se svými třemi nezletilými syny předanými po rozhodnutí soudu babičce. V důsledku nadměrného požívání alkoholických nápojů neměli dostatek finančních prostředků a tak nezletilým dávali jíst granule a konzervy pro psy. Děti jedly tvrdý chléb a rohlíky, které si schovávali pod postelí a v posteli. Oslovovali je hrubými a urážlivými výrazy. Syna rodiče neposílali do školy, protože neměli peníze na autobus. Ve vypracovaných znaleckých posudcích byl u nezletilého M. zjištěn syndrom týraného dítěte.¹¹⁹

Nejpočetnější trestný čin podvodu byl v rozsudcích 4 žen kvalifikován v základní skutkové podstatě trestného činu s hranicí škody nikoli malé, u 9 žen podle kvalifikované skutkové podstaty s hranicí značné škody a u 3 žen s hranicí škody velkého rozsahu (v jednom případě ve stádiu pokusu).

Motivem prvovězněná D. C. pro spáchání trestného činu podvodu bylo neoprávněné obohacení spočívající v jednání, kterým zprostředkovala prodej domu na zakoupení bytu, kdy si ponechala 1.800.000 se svým manželem V. C. pro sebe a pro poškozeného zajistili pouze podnájem. Prvopachatelka M. F. v pěti případech v přítomnosti notáře uzavřela smlouvy o půjčce, přestože věděla, že pro nedostatek finančních prostředků, peníze nebude moci vrátit, čímž poškozeným způsobila škodu ve výši 638.000 Kč.¹²⁰

Prvovězněná S. P. navázala intimní známost s 5 muži a pod smyšlenými záminkami úhrady dluhů nebo zahájení podnikatelské činnosti, nákupu mobilních telefonů pro potřeby svého podnikání. Motivem bylo vylákat od poškozených mužů peníze v částce 3.811.000 Kč. Prvovězněná P.Š. z části sama a z části se spolu odsouzeným B.K. v průběhu let 2002-2003 v 17 případech pod nepravdivými záminkami zhodnocení finančních prostředků vysokým úrokem, zprostředkování úvěru a dalších bankovních produktů ČSOB a.s. a jiných peněžních ústavů nebo pod záminkou výhodného nákupu pozemků, lákali od občanů různé peněžní částky, čímž se obohatili nejméně o částku 2.313.000 Kč.¹²¹

---

¹¹⁸ tamtéž, s. 67

¹¹⁹ tamtéž, s. 68

¹²⁰ tamtéž, s. 70

¹²¹ tamtéž, s. 71

Mezi nejčastěji uložené a vykonávané nepodmíněné tresty odnětí svobody žen patří trestný čin krádeže. Mezi 15 odsouzenými ženami byly pouze 4 prvopachatelky a 2 prvověžněné ženy starší 40-ti let.¹²² K přivlastnění si cizí věci docházelo v obchodech, supermarketech a restauracích. U 3 žen byla konstatována drogová závislost.¹²³

Z oblasti hospodářských trestných činů se jednalo o odsouzení prvopachatelky P. S. pro trestný čin padělání a pozměňování peněz spočívající ve vyplnění 2 výběrových odcizených šeků jinou osobou na částky 100.000 Kč, kdy na šeky jako výběrce vypsala spoluodsouzené J. H. a J. K.

Závažnější trestné činnosti se dopustila prvopachatelka J. F., která si opatřila a přechovávala nejméně 142 ks padělaných bankovek v nominální hodnotě 5.000 Kč s vědomím, že jsou padělané.¹²⁴

Z výše uvedených případů je patrné, že příčinnou spáchání uvedených trestných činů byly negativní emoce, strach, žárlivost, vliv rodinného prostředí, vliv genetické vybavenosti, špatná sociální a rovněž finanční situace a selhávající výchova.

Z dotazníkového šetření provedeného autory výzkumu ve spolupráci s vězeňskými experty za použití anamnestického dotazníku vyplněnými vězňenými po proškolení vychovatelkou, byly zjištěny a zpracovány následující níže uvedená data souboru respondentek věznice Světlá nad Sázavou z roku 2006. Většina odsouzených žen v době výzkumu pracovala (kolem 55 %) ve věznici nebo mimo areál věznice. V rámci zájmové činnosti působila celá škála různých kroužků se speciálními výchovnými aktivitami. Na vzdělávání odsouzených se podílelo školské vzdělávací středisko místně odloučeného pracoviště DOU, U a OU v Praze 4. Pro vybrané odsouzené byly pořádány i akce mimo věznici.¹²⁵

Ve vazební věznici Ruzyně byl výzkum zaměřen na odsouzené ženy vykonávající trest odnětí svobody ve zvláštním oddělení výkonu trestu žen, a to v Řepích v Domově sv. Karla Boromejského. Na místě oddělení VTOS žen, sídlí klášter a lůžková část pro dlouhodobě nemocné pacienty. Odsouzené ženy se tak především podílejí na úklidu a péči o pacienty zdejší léčebny pro dlouhodobě nemocné (dále jen LDN). Odsouzené ve VTOS vykonávající péči v LDN byly absolventkami tzv. sanitářského kurzu organizovaného v rámci výkonu trestu. Mezi vybranými ženami nejsou zařazeny odsouzené ženy s útoky proti osobám a jejich věcem.¹²⁶

Sebrané poznatky s využitím anamnestického dotazníku autoři knihy Výzkum prvověžněných žen aplikovali do tabulek, z nichž jsem pro naše účely k doložení vlivu prostředí, vlivu genetických a vlivu sociálních vybral tabulku č. 1 až 9.

---

¹²² tamtéž, s. 73

¹²³ tamtéž, s. 74

¹²⁴ tamtéž, s. 76

¹²⁵ tamtéž, s. 34

¹²⁶ tamtéž, s. 35

Řepy

Věkové pásmo	počet	%
Věk 18-24 let	0	0
Věk 25-29 let	1	2
Věk 30-34	5	12
Věk 35-39	19	44
Věk 40-49	16	38
Věk 50-59	1	2
Věk 60 a starší	1	2
Celkem	43	100%

¹²⁷ tabulka č. 1

Světlá n/Sázavou

Věkové pásmo	počet	%
Věk 18-24 let	14	12
Věk 25-29 let	29	26
Věk 30-34	25	22
Věk 35-39	15	13
Věk 40-49	15	13
Věk 50-59	11	10
Věk 60 a starší	4	4
Celkem	113	100%

Řepy

Bydliště	počet	%
Vesnice	6	14
Malé město *	10	23
Větší město **	14	33
Praha	12	28
Ostatní velká města ***	1	2
Celkem	43	100%

¹²⁸ tabulka č. 2

Světlá n/Sázavou

Bydliště	počet	%
Vesnice	10	9
Malé město *	36	32
Větší město **	42	37
Praha	13	12
Ostatní velká města ***	12	10
Celkem	113	100%

* do 10 tis. obyvatel

** nad 10 tis. obyvatel

*** nad 100 tis. obyvatel (Brno, Ostrava, Plzeň, Olomouc)

¹²⁷ tamtéž, s. 133

¹²⁸ tamtéž, s. 133

Řepy

Pracovní zařazení před nástupem VTOS	počet	%
V domácnosti	4	9
Nezaměstnaná - neevid. na úřadu práce	0	0
Nezaměstnaná - evid. na úřadu práce *	8	19
Zaměstnaná u soukromníka - firmy	12	27
Zaměstnaná na volné noze **	3	7
Samostatná podnikatelka ***	6	14
Zaměstnaná ve státních službách	5	12
Jiné - (např. mat. dov.)	5	12
Celkem	43	100

Světlá n/Sázavou

Pracovní zařazení před nástupem VTOS	počet	%
V domácnosti	4	9
Nezaměstnaná - neevid. na úřadu práce	0	0
Nezaměstnaná - evid. na úřadu práce	8	19
Zaměstnaná u soukromníka - firmy	12	27
Zaměstnaná na volné noze **	3	7
Samostatná podnikatelka ***	6	14
Zaměstnaná ve státních službách	5	12
Jiné - (např. mat. dov.)	5	12
Celkem	43	100

¹²⁹ tabulka č. 3

* s podporou
 ** vlastní IČO, ale pracovala pro jiné podnikatele
 *** vlastník nebo spoluvlastník firmy
 **** úřednice apd.

Řepy

Vztah k vlastnímu trestnému činu	Počet	%
Svého trestného činu lituje	31	72
S uloženým trestem souhlasí	10	23
Svou vinu na trestném činu odmítá	Je zcela nevinná	2
	Uznává částečnou vinu	2
S uloženým trestem nesouhlasí	Je příliš tvrdý	33
	Zcela nespravedlivý	0

Světlá n/Sázavou

Vztah k vlastnímu trestnému činu	Počet	%
Svého trestného činu lituje	69	61
S uloženým trestem souhlasí	18	16
Svou vinu na trestném činu odmítá	Je zcela nevinná	9
	Uznává částečnou vinu	4
S uloženým trestem nesouhlasí	Je příliš tvrdý	90
	Zcela nespravedlivý	5

¹³⁰ tabulka č. 4

¹²⁹ tamtéž, s. 134

¹³⁰ tamtéž, s. 152

Řepy

Vzdělání	Počet	%
Základní		
ZVLŠ *	0	
ZŠ dokončená	4	9
ZŠ nedokončená	1	2
Další vzdělání		
Neukončené	1	2
Zaučen	0	
Vyučen	7	16
Střední bez maturity	8	19
S maturitou	14	33
VŠ obor	8	19
Celkem	43	100%

Světlá n/Sázavou

Vzdělání	Počet	%
Základní		
ZVLŠ *	19	17
ZŠ dokončená	44	39
ZŠ nedokončená	4	4
Další vzdělání		
Neukončené	16	13
Zaučen	0	
Vyučen	14	12
Střední bez maturity	12	11
S maturitou	3	3
VŠ obor	1	1
Celkem	113	100%

¹³¹ tabulka č. 5

* dokončené i nedokončené

Finanční zázemí - samoživitelka Počet

Žije z vlastního příjmu	19
Ze sociálního příspěvku	4
Dostává alimony na děti - ano	2
Dostává alimony na děti - ne	1
Peníze z jiného zdroje *	1
Má dluhy včetně nesplacených půjček větší než 10 tis. Kč	9

¹³² tabulka č. 6

* např. od rodičů, zletilých dětí

Finanční zázemí - samoživitelka Počet

Žije z vlastního příjmu	42
Ze sociálního příspěvku	15
Dostává alimony na děti - ano	11
Dostává alimony na děti - ne	6
Peníze z jiného zdroje *	5
Má dluhy včetně nesplacených půjček větší než 10 tis. Kč	16

¹³¹ tamtéž, s. 136

¹³² tamtéž, s. 140

Řepy

Trestná činnost v rodině	Počet žen	% N=43
Nikdo nebyl trestně stíhán	35	81
Nikdo nebyl soudně stíhán	11	
Byl trestně stíhán	8	19
Rodič		
otec	2	
matka	2	
Sourozenec	2	
Manžel		
Druh přítel		
Současný	0	
minulý	2	
Děti vlastní	0	
Děti nevlastní	0	

¹³³ tabulka č. 7

Světlá n/Sázavou

Trestná činnost v rodině	Počet žen	% N=113
Nikdo nebyl trestně stíhán	54	48
Nikdo nebyl soudně stíhán	15	
Byl trestně stíhán	59	52
Rodič		
otec	10	
matka	6	
Sourozenec	11	
Manžel		
Druh přítel		
Současný	16	
minulý		
Děti vlastní	4	
Děti nevlastní	2	

Minulá porušení zákona lze označit jako především

	Počet
Proti majetku	8
Násilné jednání	2
Porušení mravnosti (v souvislosti se sexuálním chováním)	0

¹³⁴ tabulka č. 8

Minulá porušení zákona lze označit jako především

	Počet
Proti majetku	51
Násilné jednání	19
Porušení mravnosti (v souvislosti se sexuálním chováním)	1

Adaptace na výkon trestu

	Počet žen	%
Velmi obtížně se adaptuje	6	14
Bez větších problémů	17	40
Dobře adaptován	20	46
Celkem	43	100%

¹³⁵ tabulka č. 8

Adaptace na výkon trestu

	Počet žen	%
Velmi obtížně se adaptuje	12	11
Bez větších problémů	59	52
Dobře adaptován	42	37
Celkem	113	100%

¹³³ tamtéž, s. 146

¹³⁴ tamtéž, s. 147

Počty žen, u kterých vyjmenovaná charakteristika byla uvedena ve znaleckém posudku

Charakteristika ženy	Ženy se závislostí - Počty s vyjmenovanou charakteristikou	Procenta N=32	Ostatní ženy - počty s vyjmenovanou charakteristikou	Procenta N=81
Psychosociálně zralá	0		27	33
Psychosociálně nezralá	19	59	30	37
Spíše extrovertní	21	66	24	30
Spíše introvertní	12	38	24	30
IQ podprůměr	12	38	19	23
IQ průměr	20	63	31	38
IQ průměr při horní hranici	0		7	9
IQ nadprůměr	0		1	9
Bez psychopatologického nálezu	30	94	80	99
Výrazná porucha osobnosti	2	6	1	
Adaptabilní	4	13	13	16
Frustrační tolerance - snížená	16	50	22	27
Frustrační tolerance - dobrá	7	22	23	28
Frustrační tolerance - vysoká	1	3	0	
Emočně labilní	12	38	10	12
Naivní až infantilní	7	22	8	10
Možnost agrese při zátěži	15	47	11	14
Snadno ovlivnitelná	12	38	15	19
Submisivní	6	19	12	15
Aktivní	6	19	19	23
Samostatná	2	6	19	23
Nezdrženlivá	5	16	8	10
Kritická	3	9	6	7
Nedůvěřivá	8	25	7	9

¹³⁶ tabulka č. 9

¹³⁵ tamtéž, s. 152

¹³⁶ tamtéž, s. 155

3. Lidé v souvislostech s nesvobodnou vůlí

Ve střední části středního mozku, talamu a některých částech kůry pravého temenního laloku a vnitřní a zevní plochy čelních laloků mozku se nachází funkční systém zaměřený na pozornost. Podkladem pro činnost složky vědomí nazývané vyšší vědomí, neboli vědomí o vědomí je činnost systémů tvořených korovými a podkorovými strukturami. Systém odpovídá za tvorbu základních emocí, některých druhů paměti, vegetativních funkcí v podobě spánku, tělesné teploty a činnosti žláz s vnitřní sekrecí. Při úrazu nebo po otravě, jejímž následkem je zničení dostatečně rozsáhlé oblasti mozkové kůry nebo při přerušení spojení mezi jmenovanými oblastmi dojde k vyvolání vegetativního stavu. Výkonnostní (tzv. exekutivní) funkce vědomí obstarávají činnosti spojů mozkové kůry předních částí čelních laloků mozku s oblastmi umístěnými v hloubce mozku jako jsou bazální ganglie a motivace vůle. Některým složkám tohoto vědomí se hovorově říká myšlení. Myšlení si nelze představit bez různých druhů paměti.¹³⁷

Základními společnými znaky všech deprivantů je nedostatek sebezaměření (v užším smyslu slova "*síly vůle*") a neschopnost tvůrčí spolupráce. Základními znaky všech podob deprivantství bývají ničivost vůči všemu citově a hodnotově odlišnému. Jako jediný smysl bytí prožívají a uznávají moc. Moc je prostředkem kontroly nad lidmi a světem, manipulace a stažení se do sebe. Tito lidé postrádají autonomii a schopnost v tvořivém smyslu být sám sebou. Lidé a svět jsou pro deprivanty nástrojem neboli prostředkem.¹³⁸ Touha panovat a vůle k moci nejsou samy o sobě patologické, ovšem snaha uspokojit je v kontextu např. milostného vztahu je nemístná. Žárlivost vzniká z frustrace nad odsunutou touhou, která nemůže nalézt řešení v konkrétní realitě vztahu, protože její původ a cíl leží jinde.¹³⁹ Pro žárlivostní komplex je zásadní stav mysli, kdy bolest a hněv predisponují žárlivou osobu k agresivním činům. Stereotypní, nutkavé a přitom účelné chování v podobě instinktu nebo přímo jednání jako výsledek učení a zkušenosti s cílem zraňovat a škodit, je úzce spjato s prožitkem žárlivosti.¹⁴⁰ Násilí ze žárlivosti je převážně domácím násilím.

Žárlivá muka mohou postihnout jak muže, tak ženy. Závažné a opakované násilí zahrnující bytí ženy partnerem se vyskytuje ve 4 z 10 % manželství. Opatrné dohady hovoří o tom, že třetinu manželství sužuje násilí zahrnující bití ženy.¹⁴¹ Společenské a individuální etické a morální imperativy proti používání síly jsou často v situacích, kdy se předpokládá sexuální nevěra značně oslabeny.

Lze dojít k závěru, že nedostatek kontroly, vůle a ztráta etických a morálních imperativ způsobuje nedostatek sebekontroly spočívající v kritickém myšlení, jakožto základním nástrojem racionality v každodenním životě všech lidí. S jednáním člověka je spojován problém svobodné vůle, tj. otázka svobodného či nutného jednání, svobody či nutnosti

¹³⁷ František Koukolík, Jana Drtilová. Zlo na každý den, nakladatelství Galén, 2001, s. 342

¹³⁸ tamtéž, s. 364

¹³⁹ Gregory L. White, Paul E. Mullen. Žárlivost, výzkum a klinické strategie, Triton, 2007 s. 232

¹⁴⁰ tamtéž, s. 273

¹⁴¹ Gregory L. White, Paul E. Mullen. Žárlivost, výzkum a klinické strategie, Triton, 2007 s. 275

volby, nezávislosti či závislosti rozhodování a jednání pod vnějšími tlaky či z vnitřních pohnutek.¹⁴²

PŘEHLED POČTU VYKÁZÁNÍ POLICIÍ ČR DLE KRAJŮ V ROCE 2012

KRAJ	Zpracoval Bílý kruh bezpečí, o.s. - 13.8.2012												2012	celkem v letech					Celkem 2007-11
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.		2007	2008	2009	2010	2011	
Jihočeský	4	7	5	10	9	3	4						42	50	37	35	84	72	278
Jihomoravský	6	13	9	24	12	13	20						97	82	72	82	87	118	441
Karlovarský	15	16	11	6	8	10	8						74	32	46	49	79	137	343
Královéhradecký	10	5	7	2	2	3	6						35	34	22	16	44	45	161
Liberecký	5	8	11	17	13	6	10						70	30	36	68	62	82	278
Moravskoslezský	9	6	11	10	7	16	5						64	213	110	111	108	135	677
Olomoucký	9	8	9	10	8	9	7						60	44	35	43	61	112	295
Pardubický	12	7	9	8	5	16	5						62	61	39	44	73	92	309
Píseňský	3	2	2	1	3	6	6						23	16	22	14	27	23	102
Hlavní město Praha	12	8	21	13	13	6	12						85	59	34	48	104	123	368
Středočeský	9	5	13	8	11	7	10						63	79	67	59	64	121	390
Ústecký	18	17	18	22	13	22	12						122	81	87	134	133	202	637
Vysočina	3	4	2	2	5	3	2						21	32	26	39	51	42	190
Zlínský	14	12	5	8	8	7	9						63	49	46	36	81	126	338
CELKEM VYKÁZÁNÍ	129	118	133	141	117	117	116	0	0	0	0	0	881	862	679	778	1058	1430	4807
z toho opakovaná	16	14	15	19	15	17	12						108						
tj. v %	12%	12%	12%	13%	13%	15%	10%												

¹⁴³ tabulka č. 10

Jak se ukazuje, lidé neuvažují kriticky, ale sociocentricky, to značí tak, jak jsou tomu naučení v rodině či ve společnosti. Školy slouží sociální indoktrinaci (slepé a odevzdané přijetí názorů a postojů) a kritickému myšlení neučí. Využívají učenílost a vrozené podléhání vlivu druhých lidí. Vzdělání je dobré jen do té míry, do které je pramenem dobře vyvinutého kritického myšlení. Kritické myšlení je výsledkem vzdělání a cviku. Předkládané psychologické teorie dosud málo pomáhají lidem, kteří nedokážou udělat to, co chtějí a naopak často dělají to, co nechtějí. Nesčíslné lidské záměry a předsevzetí nebyly uskutečněny, odvážné sny a ušlechtilé touhy zůstaly v hlavách lidí, mnohá správná rozhodnutí a kolektivní usnesení skončila na papíře, zkrátka hodně se mluví, ale "*skutek utekl*".¹⁴⁴

Smyslem kritiky je zkoumání a ověřování všech tvrzení, která jsou předkládána k přijetí. Kritika je jedinou zárukou, která nás ochrání před klamy, podvody, pověrami a mylným chápáním jak sebe samých, tak světa kolem nás.¹⁴⁵ Osvobozuje nás od manipulace druhými. Jednání a sebepojetí jedince je sebeurčováno sociálním životem jednotlivců, skupin

¹⁴² Milan Nakonečný. Psychologie osobnosti. Academia, Praha, 1998, s. 239

¹⁴³ <http://www.domacinasili.cz/statistiky/> odkaz platný k 14. 10. 2012

¹⁴⁴ Milan Brichcín. Vůle a sebekontrola. Nakladatelství Karolinum, 1999, s. 9

¹⁴⁵ František Koukolík, Jana Drtilová. Základy stupidologie. nakladatelství Galén, 2002, s. 65

a společností, racionalitou, tělesnou schránkou v souhrnu vnitřních a vnějších pravidel jednotlivých propojení, což nás v kontextu se svobodnou vůlí vede do slepé uličky vnitřního rozporu. Společnost je totiž svobodná tehdy a jen tehdy, jestliže se v ní dosahuje maximum svobody bez manipulace. Přestože je postmoderní konzumní společnost klamána, podváděna a existuje ve vleku pověr a mylného chápání světa kolem nás je od lidí vyžadováno, aby odpovídali za své činy.¹⁴⁶

Dochází k bludnému kruhu. Jestliže se od lidí, kteří jsou „svobodní“ od pravdy vyžaduje odpovědnost, pak je nadbytečné pojednání, zda se jejich osobní svoboda omezuje, protože svobodnými nejsou. Vše se změní až tehdy, pokud prozřou a poznají, že je jimi manipulováno.

Zygmunt Bauman¹⁴⁷ vyslovil důležitou myšlenku:

*„Zatímco člověk v pojetí sociologů je utkáán z myšlenek a citů, společnost v pojetí sociologů je hlavně rozmluvou“.*¹⁴⁸

---

¹⁴⁶ tamtéž, s. 193

¹⁴⁷ Polsko - britský sociolog známý analýzou souvislostí mezi modernitou a holocaustem a úvahami o postmoderním konzumerismu

¹⁴⁸ Zygmunt Bauman. Úvahy o postmoderní době. nakladatelství Slon, 2002, s. 62

3.1 Svobodná vůle člověka

Nejdůležitější zvláštností lidské psychiky je schopnost uvědomování a sebeuvědomování. V každé jednotlivé činnosti osobnosti vychází najevo činnostní podstata člověka. Podstatu odhalují vědomě řízené aktivity. Výsledkem činnosti jsou hodnotitelné výkony nebo činy. Každý čin má určité následky. Chování značí naučené stereotypy. Stereotypy jsou vybudovány na zkušenostních základech hotových programů regulace aktivit na které *nepostačují instinkty*. Zkušenostní základy jsou vybudovány účasti složek lidské psychiky, tvořivých schopností a vlastností osobnosti.

Na zrodu chování vybudovaného na zkušenosti se v celkovém projevu osobnosti podílí v duševním procesu:

- řídicí etapa subjektivního popisu prožitku
- zjištěný prožitek při empirické analýze v účinku
- momentálně platný duševní stav jako řídicí funkce
- účast trvale působících schopností a vlastností, rysů osobnosti v přidané hodnotě v sociální interakci jednání s ostatními lidmi,

ve zrodu aktivní činnosti zaměřené na vytvoření produktu, hodnot, dlouhodobých účinků. V podstatné aktivitě vůle v individuálním vývoji jedince od zárodku do zániku v procesu provádění činností na všestranném a složitém řízení aktivit v sociálním prostředí.¹⁴⁹

Na projevu osobnosti se podílí svoboda vůle neboli svoboda chtění v závislosti na zákonitostech lidského jednání v různých aspektech principů a teorií vedoucí k překonávání problémů v oblastech např. duševního zdraví, vzdělání, zdraví, práva a řízení lidských zdrojů. Aplikovaná psychologie je charakteristická vytvářením vnitřních modelů jako obrazu situací, událostí, psychických procesů a myšlení člověka a problémů. Cílem kognitivní psychologie je uskutečnit smysluplné rozhodnutí ve vnitřním řízení aktivit za přispění procesu seberegulace a sebekontroly. Popisované duševní obsahy výrazně ovlivňují pozorovatelné chování.¹⁵⁰ Základní funkcí vůle je vývojově nejvyšší kontrola chování. To je kontrola fungující ve vztažném rámci osobního ega v rovněž nevědomé seberealizace a vědomého sebeaktualizování.¹⁵¹ Jde o abstraktní pojem v kognitivním procesu myšlení ve vnitřním mentálním ději? Vůle souvisí s řečí, představami, vnímáním, pamětí s obsahem funkcí rozpoznávání a nacházení vztahů, vyvozování závěrů z výchozích usuzování, řešení problémů a vytváření nových poznatků. Může se tedy "svoboda vůle" rovnat „svobodě myšlení“? Myšlenkové operace probíhají často na nevědomé úrovni. Zatím co u vědomě řízených aktivit jsme zpětně schopni si vybavit jednotlivé kroky, které jsme při řešení problému použili. Myšlení jako proces je usměrňováno a řízeno představou požadovaného výsledku.

¹⁴⁹ Milan Brichcín. Vůle a sebekontrola. nakladatelství Karolinum, 1999, s. 56

¹⁵⁰ tamtéž. s. 373

¹⁵¹ Milan Nakonečný. Psychologie osobnosti. nakladatelství Academia, Praha, 1998, s. 239

V souvislosti s myšlením je vůle předznamenána snahou poznávat u novověkého člověka dva cíle:

- Postupné ovládnutí přírody v zájmu o sebezachování a jistotu. Lidé zapomněli, že není nutné lépe a hlouběji podrobovat přírodu, protože ti, kteří jí obdělávají, patří sami k přírodě. Nejsou svobodní lidé schopní sebeurčování a proto nejsou ani subjekty ovládnutí přírody. V jistotě člověk pak hledá stabilitu ve vztahu k přírodě na základě jemu vrozeného principu použitelného při výkladu "*svobody vůle*". Obecnou charakteristikou člověka je eliminace "pravděpodobného ve prospěch jistého".¹⁵²
- Z přirozenosti člověka s vůlí k sebezáchově vyplývá vůle k stupňování moci, což je rozhodně strachová reakce provázející lidstvo. Lidé se bojí bolesti, strádání, hladu, ostudy, hodnocení okolí, pomluv, neúspěchu, vítězství, úspěchu, smrti a budoucnosti.

U některých jedinců se nižší intenzita strachu projevuje jako tíseň, neklid, úzkost a obavy.¹⁵³

Zdravý a silný jedinec je úzkostí posilován k vyšší aktivitě, kdy pomocí úzkosti mobilizuje vnitřní síly a ladí svoji přípravu k řešení neobvyklé situace. Slabý člověk je úzkostí omezován, úzkost oslabuje jeho výkonnost, spolehlivost a víru ve vlastní sílu. V jejím důsledku jsou deformovány sociální komunikace a vztahy k lidem, častokrát i ve vlastní rodině. Pokud chceme analyzovat strach je nutné zmínit paniku. Při panice selhává sebekontrola a reakce je neadekvátní situaci, která paniku vyvolala. Panika se projevuje silnou mírou emočního napětí, neracionálním a překotným vzdálením se z místa nebezpečí. Selhávají mechanismy racionálního hodnocení situace a reakce doprovází zmatek a bezradnost jedince. Pro vznik strachu, úzkosti a paniky je rozhodující stav jedince, jeho vědomosti, znalosti, připravenost a trénink, tedy kvalita a psychická stabilita lidského subjektu.¹⁵⁴

Za využití těchto principů lze dojít k závěru, že pro vůli je rozhodující popsaný stav jedince. Jsme-li tedy nesvobodní v našem strachu z bolesti, strádání, hladu, ostudy, hodnocení okolí, pomluv, neúspěchu, vítězství, úspěchu, smrti a budoucnosti, jsme zmítání jako stébla slámy poletující ve větru z pouště¹⁵⁵, přičemž ve svobodě vůle hledáme jistotu svého bytí, v řádu, v etice proti chaosu a proti propuknutí tísně, v neklidu, v úzkosti a obavách v procesu společenské regulace a sebekontroly.¹⁵⁶

Zdravá a silná společnost je pak svobodou vůle posilována k vyšší aktivitě a ladí svoji přípravu k řešení neobvyklých situací. Rozhodující pro společnost je člověk. Rozhodující pro pozitivní působení na člověka je jeho postavení ve společnosti, jeho životní úroveň, jeho zdravotní stav, míra závislosti na druhých a v neposlední řadě kvalita jeho volných vlastností, tedy vlastností podmíněných vůlí člověka a vyjadřující záměrné, cílevědomé úsilí směřující k dosažení vědomě vytčeného cíle, které jsou vlastní jen člověku v samoregulaci

¹⁵² Spaemann, Löw. Účelnost jako filosofický problém. Praha, 2004, s. 102

¹⁵³ Václav Prokopius, Petr Šulista. Tvořivá síla strachu. Triton, 2007, s. 13

¹⁵⁴ tamtéž, s. 14

¹⁵⁵ Jeremiáš 13:24

¹⁵⁶ Václav Prokopius, Petr Šulista. Tvořivá síla strachu. Triton, 2007, s. 22

chování a jednání. Jednání charakterizují různé volní vlastnosti jako je např. vytrvalost, ráznost, smysl pro odpovědnost, zásadovost, spolehlivost, svědomitost, rozvážnost, sebeovládání, vytrvalost, sebeřízení, sebekázeň, sebekritičnost, cílevědomost, samostatnost a iniciativnost. Síla vůle napomáhá rovnováze citů a rozumu. Volní vlastnosti vytvářejí syndromy za nimiž jsou faktory vůle. Psychologický význam dostávají ve spojení s motivy a postoji.¹⁵⁷

Volní vlastnosti včetně vůle, která je hypoteticky svobodná, můžeme číst jako nesnáz uspořádání, které život vyřešil. Tento druh životního uspořádání samozřejmě najdeme v takových systémech rovnováhy a regulace, které nijak neuvádějí do hry vůli, ale přesto organizují vládu života.¹⁵⁸

---

¹⁵⁷ Milan Nakonečný. Psychologie osobnosti. nakladatelství Academia, Praha, 1998, s. 238

¹⁵⁸ Paul Ricoeur. Filosofie vůle. Fenomenologie svobody, Praha: Oikoymenth, 2001, s. 444

4. Morální odpovědnost člověka ve vztahu k svobodné vůli

Mozek má svůj rytmus vývoje. Zkušenost ve směru k vývoji odemyká otevřenost a povolnost osobnosti k utváření "spojnice" mezi podněty a reakcemi vytvářející osobnost, coby organizovaný, dynamický a interindividuálně odlišný celkem psychofyzických dispozic determinujících průběh a projev psychických procesů.¹⁵⁹

Empirické pojetí osobnosti rezignuje na filosofické úvahy o člověku, popisuje a vysvětluje osobnost jaká je a nikoliv jaká má být. Rezignuje také na normativní výroky o osobnosti. Jak měřit smysl pro odpovědnost nebo zásadovost?¹⁶⁰

Odpovědnost při výchově dětí je přesahující hranice. Rodiče i učitelé mají sklon obávat se trvalých účinků nesprávných postupů a jiných nevhodných vlivů. Nejvíce škody způsobuje nedostatek přiměřené zkušenosti dítěte v určitém věku, nikoliv vystavení jedince nepřiměřeným zkušenostem. Větší pocit odpovědnosti působí na tvořivost jedince tlumivě.¹⁶¹ Milan Nakonečný se odvolává na výzkum E. C. Keley:

"Dobré prožití života nezávisí na materiálním statusu osoby. Závisí na kvalitě lidí kolem osoby. Ta potřebuje lidi, kteří jsou otevřeni, aby pocítovala svoji kvalitu, potřebuje lidi, kteří jí respektují. Je paradoxní, že mnoho rodičů miluje své děti, ale jako mladé lidi je nerespektuje, což vysvětlují tím, že mládež se neumí kvalifikovaně rozhodovat".

Nerespektování nastartovává proces uzavírání se.

"Dobře žitý život je kooperativní.¹⁶² Rostoucí jáství musí cítit, že je angažováno, že je reálnou součástí toho, co se kolem děje, že v jistém stupni utváří svůj osud společně s osudem všech. Jde tedy o angažovanost a odpovědnost."¹⁶³

Vzájemně uspokojující interpersonální integrace jsou předpokladem bezporuchového vývoje.

Filozof Immanuel Kant spojoval svobodu vůle s morálně normativními hledisky. Avšak morálka bez odůvodnění, tedy pouhé moralizování nemůže působit, protože nemotivuje. Dle pojetí Arthura Schopenhauera může svoboda vůle motivovat morálku jen působením na sebelásku. Co však z této morálky pramení, nemá žádnou morální hodnotu. Z toho plyne, že morálkou a abstraktním poznáním vůbec nemůže být navozena žádná opravdová cnost, ta musí vždy vyvěrat z *intuitivního poznání*, které v cizím individuu poznává stejnou bytost jako v sobě. Cnost vychází z poznání, ale nikoliv abstraktního sdělitelného slovy. Etickými přednáškami a kázáním nelze přivést

¹⁵⁹ Milan Nakonečný. Psychologie osobnosti. nakladatelství Academia, Praha, 1998, s. 12

¹⁶⁰ tamtéž, s. 11

¹⁶¹ tamtéž, s. 109

¹⁶² součinnostní, spolupůsobící na efektivním následném produktu

¹⁶³ Milan Nakonečný. Psychologie osobnosti. nakladatelství Academia, Praha, 1998, s. 219

k stavu ctnosti. Pro vlastní a vnitřní podstatu ctnosti tj. na dobro smýšlení jsou abstraktní dogmata bez vlivu.¹⁶⁴

Nikdo neučiní chybu, ví-li co je správné učinit, ale platí to i pro morálku? Jednání pod vlivem vnějšího nátlaku z důvodu racionalizace vyvolá u jedince subjektivní pocit nesvobody. Odpovědnost však akceptuje zralé chování jedince vnímajícího realitu, tedy skutečný svět jako jediný možný. Postupuje v neemperické povaze myšlenkových operací od jednotlivého k obecnému, k modelům a k zákonitostem v čase. Akceptuje odpovědnost za své vlastní chování, oceňuje zážitky v termínech důkazů, na které sám přišel, mění svá hodnocení zážitků jen na základě nových důkazů, akceptuje ostatní jako individua odlišná od něho samotného, hodnotí sebe a ostatní.¹⁶⁵

Do lidského jednání zákony příliš nezasahují. Větší měrou je však ovlivňováno úřední praxí, společenským zřízením, různými institucemi, veřejnou morálkou a celým životním slohem společnosti. Ovšem z druhé strany nahlédnuto, jak společenské zřízení a různé sociální instituce, tak i životní styl, je v mnoha směrech legalizován všelijakými zákony a nařízeními. Přílišné nezasahování samého zákona do jedincova života je pouhou fikcí rozplývající se pozornějším zkoumáním. I v nejsvobodnějších zemích jsou i nejvšednější životní projevy detailně vymezeny a sešněrovány zákony a opatřeními.¹⁶⁶

Člověk trpící bezprávím si je bolestně vědom popření své vůle, které vyjadřuje již svým tělem a přirozenými potřebami a měl by se tomuto popírání bránit, aniž by se dopouštěl bezpráví. Arthur Schopenhauer nahlíží na přirozené právo, jehož lepším názvem je právo morální, neboť jeho platnost se nevztahuje na trpění, na vnější skutečnosti, ale jen na konání a na sebepoznání individuální vůle člověka, které z toho vyrůstá a nazývá se svědomím. V přirozeném stavu totiž závisí na každém pouze to, aby v žádném případě nebylo činěno bezpráví, avšak vůbec ne to, aby bylo bezpráví trpěno, což závisí na náhodné vnější moci.¹⁶⁷ Poruší-li jiný smlouvu, tak mě oklamal tím, že mi do mého poznání podsunul pouhé zdánlivé motivy, řídil mou vůli podle svého záměru, rozšířil panství své vůle na cizí individuum, tedy vykonal dokonalé bezpráví. Na popsáném každodenním stavu postmoderní společnosti je založena ochrana morální oprávněnosti a platnosti smluv.¹⁶⁸ Na zřeteli tedy zůstává vlastní konání.

Protože právo a bezpráví je závislé na náhodné vnější moci, přirozeně platné pojmy práva a bezpráví platí spíše jako morální pojmy k sebepoznání vlastní vůle v každém člověku. "*Jsou totiž pevným bodem*", kdy se přitakání vlastní vůli stává popírání vůle cizí. Stát není podmínkou svobody v morálním smyslu, protože svoboda leží vně. Stát je založen proti nepříznivým důsledkům egoismu, které vychází z mnohosti egoistických individuí, které si vzájemně ruší své blaho.¹⁶⁹

¹⁶⁴ Arthur Schopenhauer. Svět jako vůle a představa I. nakladatelství Pelhřimov, 1997, s. 292

¹⁶⁵ Milan Nakonečný. Psychologie osobnosti. nakladatelství Academia, Praha, 1998, s. 316

¹⁶⁶ Bohuslav Brouk. O šalbě svobody a filosofie. nakladatelství Volvox Globator, 2011, s. 41

¹⁶⁷ Arthur Schopenhauer. Svět jako vůle a představa I. Pelhřimov, 1997, s. 272

¹⁶⁸ tamtéž, s. 270

¹⁶⁹ tamtéž, s. 273

4.1 Pojetí svobodné vůle a morálky člověka k nynější společnosti

Člověk v pojetí sociologů je utkán z myšlenek a citů. Člověk je svobodný a volný jako vítr. Aby přestal být svobodným je nutno jej uvěznit, stejně jako vězníme vzduch v těsném a dusném pokoji bez oken. Člověk je složen z osobnosti, postojů, názorů na to, co je dobré a co zlé, co je krásné a co ošklivé, co je pravdivé a co je smyšlené, z vědění, víry, názorů, zálib, snů, představ, preferencí, sdílených hodnot, sympatií a antipatií, uměleckého vkusu a mravních zásad atd. Tedy z takových věcí a zákonitostí, hodnot, které někdo má a jiný ne. Lze jim přitakat nebo je s nechutí odmítnout. Lze mezi nimi volit, což člověku poskytuje svobodu rozhodnutí, protože svoboda je totéž co volba.¹⁷⁰ Pak máme na mysli společnost, která utváří myšlenky a vyvolává city, ale je lhostejná ve vztahu k tělu. Zygmunt Bauman se ve shodě s myšlenkami judaismu vyjádřil kriticky k sociologii:

„Fakt tělesnosti lidské bytosti sociologové vyjmají ze zorného pole sociologie, tvrdí a souhlasí s tím, že věci těla je třeba ponechat plně v kompetenci biologie a fyziologie. Člověk utkaný z proudu myšlenek a citů, je člověkem beztělesným. Tělo podobně jako myšlenky a city jsou společenským produktem.“¹⁷¹

Jedinec zažívá dobu předělu totalismu k tržně hospodářskému totalismu v právním prostředí nejistoty, kdy pojetí tvořených zákonů zákonodárstvím porušuje Charles-Louis de Secondat, baron de La Brède et de Montesquieu nejen pravidla teorie dělby moci, ale rovněž *"Teorii klimatu"*.

Teorie klimatu poukazuje na teritoriální danost a vliv klimatu na povahu člověka a jeho společnosti. Montesquieu kladl důraz na vlivy okolního prostředí jako jsou materiální podmínky života. Montesquieu byl předobrazem moderního antropologa svými obavami o dopady materiálních podmínek v dostupných energetických zdrojích, organizovanost výrobních systémů a technologií. Kladl důraz na růst složitých socio-kulturních systémů.¹⁷² Tato teorie je svým přesahem platná nejen v antropologii, ale také v politologii, v sociologii včetně sociální pedagogiky. Podmínky sociálního života se dnes reprodukuje pomocí jiných prostředků, než jakými kdysi byly kolektivní prostředky řízené státními úřady a spravované jejich institucemi. Mechanismy reprodukce sociálního života prošly privatizací. Jsou odsunuty ze sféry státní politiky, vymizely z oblasti podléhající veřejně přijímaným rozhodnutím.

Zygmunt Bauman se v principu Platónovy kritiky k nynějšímu společenskému dění vyjádřil následovně:

---

¹⁷⁰ Zygmunt Bauman. Úvahy o postmoderní době. Sociologické nakladatelství (SLON), Praha, 2002, str. 61

¹⁷¹ tamtéž, s. 63

¹⁷² <http://en.wikipedia.org/wiki/Montesquieu> odkaz platný k 16. 10. 2012

(Sociální) „Privatizace znamená, že moc a úřady působící z pověření a ve jménu společnosti se zřikají odpovědnosti, ponechávají otázku sociální integrace a reprodukce systému volné hry individuálních a skupinových iniciativ. Nabodilost bytí se klade celou svou tíhou na bedra individua a bojovat s ní se musí vlastními, domácími prostředky.“¹⁷³

Výrok lze doplnit o absenci ekonomicky sociálních pravidel a právních norem sociální ekonomiky, která dodnes nebyla, tak jako je naprosto běžné v EU implementována do hospodářského, právního, sociálního a ekonomického prostředí ČR.

Etická tvrzení ve vlastním slova smyslu jsou taková tvrzení, jejichž pravdivost nezávisí na tom, co lidé dělají, ani na tom, co si myslí, že jsou povinni dělat. Jedině etika je schopna a má právo prohlašovat, co se opravdu má dělat, aby dobru bylo učiněno zadost. Dokonalá etika se podobá kodexu právních předpisů popisujících správná jednání. Je všeobecně platná pro všechny lidi a pro všechny časy jako předpisy rozlišující skutky dobré a špatné jednou provždy bez ohledu na konkrétní okolnosti. A právě proto má být formulace etických soudů svěřena zvláštnímu druhu lidí – filozofům, vychovatelům, učitelům a kazatelům, tedy takovým životním profesím umožňujícím společensky předpokládat, že mají v životě takové postavení, které jim umožňuje snáze se dobrat obecné, nadčasové a nadlokální pravdy. Opomenutí tohoto pravidla lze přidat jako další bod, jehož absence přivedla naši společnost na scestí anti-etické svobody. Nynější autorita expertů na etiku je autoritou zákonodárců a soudců současně. To oni, experti na etiku formulují zákony a posuzují nakolik jednání odpovídá duchu i literě zákona.¹⁷⁴ Postmoderní utopie (víze o společnosti, o živelnosti společnosti apod.) jsou anarchistické. Malují obraz světa práv bez povinností a především bez rádců a policistů s výjimkou těch několika málo, bez kterých se nelze obejít, chceme-li v klidu projít po obchodním centru a nepřejeme-li si, aby nám nákupní tašku někdo vytrhl z rukou. Tyto utopie přikazují důvěřovat moudrosti „nepřítomného rozumu“.¹⁷⁵

Postmodernita proklamuje demontáž a deregulaci všech těch institucí, kterým modernita ukládala povinnost vést, stimulovat a motivovat lidské bytosti individuálně nebo kolektivně k tomu, aby směřovaly k ideálnímu stavu, tj. k racionálnímu řádu a dokonalosti, k racionální dokonalosti a dokonalé racionalitě. Postmoderní představy „o štěstí“ nás přesvědčují o tom, že je třeba tuto demontáž nahlas chválit a radovat se z rozvalených stěn, vítat pád a rozdrčení ideálů hymnou na počest svobody, „svobody konečně ničím nespoutané“, jednou provždy „osvobozené od povinnosti sloužit vyšším cílům“, jež přece kalí každou rozkoš.¹⁷⁶

Příčinou mravního bloudění je zhroucení etického zákonodárství. Událost mohla proběhnout nepovšimnuta milióny těch, jejichž život byl spíše řetězcem nutností než povinností, spíše tlaků, kterým nebylo možné se vzepřít. Lidé jsou vrženi do postmoderní společnosti a nemají kam utéci. Musí se podívat do tváře vlastní mravní nezávislosti, vlastní nezcizitelné mravní odpovědnosti. Mravní odpovědnosti se nelze zříci.

¹⁷³ Zygmunt Bauman. Úvahy o postmoderní době. Sociologické nakladatelství (SLON), Praha, 2002, s. 78

¹⁷⁴ tamtéž, s. 116

¹⁷⁵ tamtéž, s. 138

¹⁷⁶ tamtéž, s. 139

Čistá právní nauka je kapitolou morálky a vztahuje se přímo pouze na činění (nikoliv na trpění), které je projevem vůle a jedině tyto projevy sleduje morálka. Na trpění se může morálka vztahovat pouze nepřímou, jedině tehdy, aby se netrpělo bezprávím, což není totéž, jako činění bezprávím. Avšak za podmínky, že obsahuje přesné určení mezí. Pokud individuum v přitakání vůli meze, hranice svým jednáním bezprávím překročí, může mu být bráněno bez dopouštění se bezprávím.¹⁷⁷

Stát výše uvedené pojednání Arthura Schopenhauera vyřešil v organizační struktuře trestní justice zřízením zákona České národní rady č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě České republiky, která spravuje a střeží detenční ústavy - 35 vězeňských zařízení s úkolem zajistit výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody a ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti České republiky. Mezi další úkoly patří soustavné působení na osoby ve VTOS, ve výkonu trestu odnětí svobody a vazby s cílem prostřednictvím programů vytvořit předpoklady pro jejich nekonfliktní způsob života po propuštění. Dále zabezpečuje úkoly při předcházení a odhalování trestné činnosti osob ve výkonu trestu a vazby. Provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky ve výkonu trestu a vazby. Provozuje hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání osob ve výkonu trestu a vazby. Tyto všechny činnosti podléhají právnímu řádu České republiky, Listině základních práv a svobod a Doporučení Rady Evropy. Provádí nejen izolaci pachatelů trestné činnosti, ale vytváří i podmínky pro reintegraci odsouzených osob do společnosti po vykonání trestu ve spolupráci s Probační a mediační službou ČR, Vězeňskou duchovenskou péčí a dalšími nevládními organizacemi.¹⁷⁸

Izolace způsobená detencí představuje náhlý psychosociální stres, jemuž musí člověk ocitnuvší se ve vazbě čelit a který je zřejmě největší, jaký za celou dobu svého věznění pozná. Najednou člověk pochopí, že se to, co si dosud nepřipouštěl, totiž, že by se jej vězení mohlo týkat, osobně stává realitou. Ocítá se v situaci ohrožující i ty nejzákladnější lidské hodnoty či potřeby. Přijde o dosavadní společenské postavení, smysl ztrácí i jakýkoliv majetek, přijde o jakékoliv soukromí a je často nucen žít ve fyzické blízkosti s lidmi, které si nemůže vybrat a s nimiž by pravděpodobně nekomunikoval.¹⁷⁹

Z předchozích sdělení může vyplývat, že lidé nejsou v jakémkoliv společenském zřízení, situaci a jednání svobodnými, nýbrž že se cítí svobodnými. Jako pocit je svoboda, respektive nesvoboda pojem psychologický, který za jistého rozšíření může hrát velkou roli ve společnosti, pak se stává pojmem sociologickým.¹⁸⁰

---

¹⁷⁷ Arthur Schopenhauer. Svět jako vůle a představa I. Pelhřimov, 1997, s. 273

¹⁷⁸ Vězeňská služba České republiky, České věznice. Praha, 2008. s. 4

¹⁷⁹ In Sborník materiálů určených členům občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče. Duchovenská služba v penitenciárním prostředí. Praha 2007. s. 26

¹⁸⁰ Bohuslav Brouk. O šalbě svobody a filosofie. Volvox Globator, 2011, s. 35

5. Trestní zákoník a jednání člověka

Podkladem mé následující zkušenosti je činnost řízení lidských zdrojů, pedagogických právních výkladů a právní činnosti v oblasti trestního práva. O spojitostech sociologie, politologie, morálky a svobody v obecných názorech a pojmech použitelných k individuálnímu výkladu v rozboru k jednotlivým problémům, zásadám a k pojmům aplikovatelným v jednotlivých aspektech a případech, kdy tyto vyjmenované často nekorespondují s životností a bytím při vztazích. Nedokonalá realita obecně dosvědčuje vztah vývoje, vzniku a novelizací právních předpisů a změn společenských pravidel v procesu atestace obecného v individuálním, coby postupu od obecného k jednotlivému. Obecný rámec poskytuje právní jistoty v právním státě za dospění k novým společenským závěrům a důsledkům. Obecné samo o sobě je neuchopitelné, nemůže fungovat bez vazby zachování postupu opačného, kdy obecné společenské a právní prostředí je výsledkem a součástí procesu závěrů a mínění směřujícího od jednotlivého k obecnému.

Jsme svědky neustále se v právním, filosofickém, etickém koloběhu, opakujícího procesu indukce a dedukce v procesu vzájemného vyvracování hypotéz a teorií. Jedině tehdy je možné v konstrukci hypotézy ze získaného faktu dospívat k obecným závěrům v společensko-právním prostředí při zpětném deduktivním usuzování a v dospívání k pravdivým závěrům výchozího bodu - souboru proměnlivých hodnot pravdivého předpokladu ve vzájemném procesu falzifikace.

Vyslovený konstrukt by měl při zachování pravidel vytvořit dokonalou právní společnost nebýt člověka. Rozeznáváme dva druhy jedinců ve společenských vztazích v sociálním prostředí psaných i nepsaných smluv, norem a aktů. Prvního lze nazvat "*symbiotickým*" ve vzájemném člověčím výhodném soužití a lidsky plodné spolupráci. Druhého lze označit "*parazitickým*" ve vlastním, protialtruisticko - symbiotickém životě pro sebe, na úkor druhých lidí. Takové jednání označují sociologové "*sociálním parazitivismem*" postaveném na ukořistění nároku, finanční dávky, mzdy, výnosu ze zdrojového trestného činu, odměny za minimální či nulovou práci.

Osoba se může pokládat za autora jednání, které jí lze přičíst. Platnost je podmíněna skutečností, kdy ve zdroji původních nároků předpokládáme kontinuitu vlastního já. Bez tohoto předpokladu bychom se nemohli reflexivně vyrovnat s naší socializační daností a nemohli bychom vytvořit žádné říditelné sebeporozumění. Aktuální vědomí - být původcem vlastních jednání a nároků - se prolíná s intuicí - být povolán, stát se původcem kriticky si osvojeného běhu života.¹⁸¹

Pedagogický psycholog Lawrence Kohlberg známý studiem morální výchovy, morálního zdůvodňování a vývoje, vyčlenil a popsal šest následných stádií etického myšlení, kterými prochází jako částí svého normálního mentálního vývoje každá osoba.

---

¹⁸¹ Edward O. Wilson. O lidské přirozenosti. Edice 21. Nakladatelství Lidové noviny, 1993, s. 71

Dítě přechází od nepochybující závislosti na vnějších pravidlech a kontrolách k stále propracovanějšímu souboru vnitřních norem:

- prosté poslušnosti pravidel a autority, aby se vyhnulo trestu,
- přizpůsobení se skupinovému chování, aby dostalo odměnu a vyměňovalo si služby,
- orientace na "*dobré dítě*", konformitu, aby se vyhnulo výtkám, nepřízni a odmítání od druhých,
- orientace na povinnost a konformitu, aby se vyhnulo výtkám autority, narušení pořádku a výsledným pocitům viny,
- orientace na prameny práva, uznání hodnoty smluv, určitá míra libovůle ve vytváření pravidel, aby se udrželo všeobecné blaho
- orientace na svědomí nebo zásady a prvořadá věrnost vybraným zásadám, které mohou nad zákonem převládnout v případě, kdy úsudek praví, že zákon nadělá více škody nežli užitku.¹⁸²

V podmínkách svobodné pluralitní demokracie, tržního hospodářství, právního státu, přirozené svobody uznání, respektování a ochrany základních lidských práv v národním a mezinárodním měřítku nabývá zvláštní význam všeobecné osobnosti právo a v důsledku toho i jeho občanskoprávní, trestněprávní úprava jako jeden z významných prostředků zabezpečení důstojnosti i svobodného rozvoje osobnosti každé fyzické osoby.¹⁸³

Účelem trestního zákoníku je chránit zájmy společnosti, ústavní zřízení České republiky, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob, které jsou předmětem nejen např. občanskoprávních vztahů. Předmětem ochrany jsou vztahy, věci a práva, či jiné nemajetkové, nehmotné hodnoty (stránky a projevy osobnosti) a dispozice s těmito nehmotnými hodnotami. Slouží k zabezpečení soukromých nemajetkových (morálních – ideálních – duchovních) zájmů a jejich nositelů. Nehmotnými hodnotami jsou v první řadě hodnoty lidské osobnosti fyzických osob, které tvoří jejich tělesnou a psychicko-morálně-sociální integritu a celistvost včetně výsledků tvůrčí duševní činnosti. V souhrnu je předmětem ochrany osobní status člověka jako subjektu tělesných a nehmotných hodnot neboli osobnostních práv. Občanský zákoník hovoří o ochraně osobnosti, o právu na ochranu osobnosti.

Účelem ochrany v oblasti soudnictví ve věcech mládeže je posuzování činů jinak trestných spáchanými dětmi mladšími patnácti let. U mladistvých je modifikován zákonem č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, který v § 1 stanoví, že projednáváním protiprávních činů, kterých se dopustili mladiství se sleduje, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páčání protiprávního činu u mladistvých provinění zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé

---

¹⁸² Adrian Edward Wilson. O lidské přirozenosti. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993, s. 161

¹⁸³ Občanský zákoník I, 2. vydání, 2009. s. 128 <http://www.beck-online.cz/legalis/document-view.seam?type=html&documentId=nnptembqhbpbwk5tlgixhgys7ge4tmnc7gqyf64dggeyq&toCId=nnptembqhbpbwk5tlgi&conversationId=1072149> odkaz platný k 21. 10. 2012

jeho protiprávním činem. Toto ustanovení se užije na toho, kdo v době spáchání činu nepřekročil osmnáctý rok věku.¹⁸⁴

Základní funkcí trestního práva je ochrana společnosti před kriminalitou a to především prostřednictvím postihu trestných činů, za které lze považovat pouze ty pro společnost nebezpečné činy, jejichž znaky jsou uvedeny v trestním zákoně a jejichž stupeň nebezpečnosti pro chráněné společenské hodnoty je vyšší než nepatrný. Jako součást systému společenské a státní kontroly se trestní právo soustřeďuje a omezuje na ochranu před trestnou činností, přičemž musí významnou měrou přispívat k udržení kriminality v určitých hranicích a podle možnosti i k jejímu postupnému omezování. Zároveň musí být utvářeno v souladu s demokratickými, společenskopolitickými, kriminologickými a právními idejemi. Vztah trestního práva vůči demokracii je především v tom, že trestní právo vytváří demokracii náležitý a potřebný prostor, ale zároveň nezasahuje a nesmí zasahovat do společenského, politického a hospodářského života z jiného důvodu než k ochraně před trestnými činy vymezenými v trestním zákoně, příp. v dalších zákonech, které jsou prameny trestního práva.

Protože trestní právo chrání základní hodnoty a vztahy upravené zpravidla již jinými právními odvětvími, zejména ústavním právem, občanským právem, obchodním právem, správním právem atd. použití přichází v úvahu tam, kde prostředky těchto jiných právních odvětví k ochraně nepostačují, neboť došlo ke spáchání trestného činu při splnění všech podmínek a předpokladů stanovených trestním právem hmotným i procesním. Trestní právo je právem, ale i povinností státu pohnat pachatele trestného činu k trestní odpovědnosti a tím jeho požadované právní chování vynutit použitím sankce.¹⁸⁵

Každý z nás nese sám odpovědnost za etické utváření vlastního života. Proto můžeme v morálním zacházení očekávat rovnost postavení ve smyslu zásadně neomezené vzájemnosti práva povinností.¹⁸⁶

---

¹⁸⁴ prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D. a kolektiv. Trestní zákoník I, nakladatelství C. H. Beck, 2009. s. 1

¹⁸⁵ tamtéž, s. 3

¹⁸⁶ Jürgen Habermas. Budoucnost lidské přirozenosti. 1. vyd. Praha: Filosofia, 2003, s. 103

5.1 Trestní zákoník - hlediska svědomí a odpovědnosti

Svoboda svědomí spočívá v právu vytvořit si osobní systém morálních hodnot a svobodu náboženského vyznání.¹⁸⁷ Těmito hodnotami nesmí docházet k porušování práva ostatních. Vlastní svoboda je zažívána vzhledem k něčemu přirozeně nedisponovatelnému. Osoba se pokládá bez ohledu na svou konečnost za nepopíratelný zdroj svých jednání a nároků.¹⁸⁸

Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je jako základní lidské právo a svoboda garantována Listinou (čl. 15 LPS) a některými mezinárodními smlouvami o lidských právech a svobodách. Z ústavního hlediska jsou tyto svobody vzájemně propojeny a navazují na závazek státu nevázat se ani na výlučnou ideologii ani na náboženské vyznání. Jsou zaručeny každému, každé fyzické osobě bez ohledu na státní občanství nebo věk.

Trestní právo s jeho sankcemi je jedním z nepostradatelných nástrojů sloužících k udržení společenského pořádku k ochraně základních právních hodnot a zájmů společnosti. Důvodem existence trestně právních sankcí zasahujících do osobnostní sféry pachatelů s vazbou na trestné činy uvedené v trestním zákoně je řádné soužití v lidské společnosti. Formy odezvy na porušení práva, které tyto sankce představují mohou být pro svou závažnost použity jen jako *ultima ratio*, poslední prostředek, v němž je spatřována jediná možnost, jak pachateli zabránit v páchání dalších trestných činů. Uplatňování trestních sankcí musí být v souladu s požadavky humanismu. V principu, že újma působená osobě trestní sankcí nemá převyšovat míru k nezbytně nutné ochraně společnosti. Trest spojený se ztrátou svobody je nutné použít pokud nelze zamezit trestným činům a nelze zajistit obnovení narušených právních vztahů ani alternativními řešeními upuštěním od potrestání, podmíněným zastavením trestního stíhání ani aplikací alternativních trestů.¹⁸⁹

Zásadu zákonnosti trestní represe stanoví § 12 trestního zákoníku jen tehdy, pokud trestní zákon vymezuje trestné činy a stanoví trestní sankce, které lze za jejich spáchání uložit. Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky spojené se sankcí lze uplatňovat a uložit pouze v případech společensky škodlivých, u kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti. Politické zásady trestní represe vychází z myšlenky právního státu, ochrany práv, upravených a chráněných jinými právními odvětvími (občanskoprávní, obchodně právní, správní) na základě odpovědnosti z porušení právních norem. Dodatečný, náhradní přístup trestně právní ochrany vychází z myšlenky trestněprávní odpovědnosti a trestního postihu a uplatnění trestního zákoníku až v případě, že odpovědnost uplatňovaná v rámci

---

¹⁸⁷ Z ústavního hlediska spočívá v tom, že každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.

¹⁸⁸ Edward O. Wilson. O lidské přirozenosti. Edice 21. Nakladatelství Lidové noviny, 1993, s. 34

¹⁸⁹ Trestní zákoník, 2. vydání, 2012. s. 485 <http://www.beck-online.cz/legalis/document-view.seam?type=html&documentId=nnptembrgjpwk5tlg4xgv3jrl5rwcmk7nbwdk&groupIndex=0&rowIndex=0&conversationId=597005> odkaz platný k 21. 10. 2012

odvětví občanskoprávního, obchodněprávního, správního motivačně ani sankčně nepostačuje.¹⁹⁰

Slib politického činitele v ústavním právu je z hlediska svědomí veřejným závazkem bez odpovědnosti. Člen parlamentu České republiky je povinen složit slib na první schůzi komory, které se zúčastní. Slib zní:

"Slibuji věrnost České republice. Slibuji, že budu zachovávat její ústavu a zákony. Slibuji na svou čest, že svůj mandát budu vykonávat v zájmu všeho lidu a podle svého nejlepšího vědomí a svědomí?"¹⁹¹

Nesložení Slibu nebo složení Slibu s výhradou má za následek ztrátu mandátu. Nedodržení slibu politického činitele není samo o sobě bezprostředně spojeno s žádnou sankcí. Politický činitel by se zcela jistě odvolal na ústavně danou svobodu svědomí spočívající v právu vytvořit si osobní systém morálních hodnot. Ústavní soud vydal ze dne 11. března 2003 sp. zn. I ÚS 671/01 ke svobodě svědomí následující nález:

"Svoboda svědomí se projevuje v rozhodnutích jednotlivce učiněných v určitých konkrétních situacích, tedy „tady a teď“, pocíťovaných jako hluboce prožitá povinnost. Strukturálním znakem svědomí je kromě souvztažnosti k normě a zároveň k situaci i osobní prožitek bezpodmínečné povinnosti. Svoboda svědomí patří k tzv. základním právům absolutním, která nelze omezit obyčejným zákonem. V případě konfliktu právní normy s konkrétně uplatňovanou svobodou svědomí je třeba vážit, zda prosazení se svobody svědomí nezasáhne do základních práv třetích osob, anebo zda prosazení svobody svědomí nebrání jiné hodnotě či principu obsažených v ústavním pořádku České republiky (ústavně imanentní omezení základních práv a svobod)."

Soudní nezávislostí ve vztahu ke svědomí se zabýval Ústavní soud nálezem ze dne 28. dubna 2005 následovně:

"Soudcovská nezávislost neznamená, že soudce může být při svém rozhodování línový. Soudce musí rozhodovat nestranně a spravedlivě podle svého nejlepšího svědomí a vědomí v souladu se zákony a bez průtahů. Není možné stavět rychlost rozhodování do protikladu s nezávislostí soudce. Obě tyto hodnoty jsou stejně významné a z hlediska ústavního pořádku je třeba jim poskytovat dostatečnou zákonnou ochranu tak, aby nemohlo dojít k jejich narušování. Proto musí právo vytvářet podmínky pro důslednou ochranu nezávislosti soudního rozhodování stejně tak jako důslednou ochranu proti línavosti soudu při rozhodování.

Zákonná úprava míří na případy nečinnosti ze strany soudu a ne na taktiku vedení řízení. Zákonodárce snad má právo předpokládat, že nadřízený soud je schopen rozlišit, kdy jde o nečinnost a kdy jde o taktiku vedení řízení. To zejména za situace, kdy se soudce, proti kterému návrh směřuje musí k návrhu vyjádřit a tudíž vysvětlit důvody, proč ten který úkon zatím neprovedl ani o jeho provedení či neprovedení nerozhodl. Jedná se tedy o zákonem stanovený procesní postup, který vylučuje

¹⁹⁰ Trestní zákoník, 2. vydání, 2012, s. 89 <http://www.beck-online.cz/legalis/document-view.seam?type=html&documentId=nnptembqhfwpk5tlguxhgys7gydaok7gqvf64dggeza&groupIndex=1&rowIndex=1&conversationId=597617> odkaz platný k 21. 10. 2012

¹⁹¹ (čl. 23 Úst).

libovůli soudce. Garanci řádného rozhodování lze vyvodit i z toho, že o věci rozhoduje sice nadřízený soudce, ale ten je ve svém rozhodování rovněž nezávislý. Nadřízený soud navíc pouze určuje, zda procesní úkony obledně nichž je tvrzeno, že jejich neprováděním dochází k průtahům v řízení mají být provedeny a v jaké lhůtě. Hodnocení těchto úkonů je pak již zcela v souladu se zásadou volného hodnocení důkazních věcí nalézacího soudu. Toto řízení proto nemůže sloužit k vynucování procesních úkonů, které soud provést nechce."

Stejně jako politický činitel i soudci musejí ve smyslu § 62 zákona č. 6/2002 Sb. o soudech a soudcích složit slib:

"Slibuji na svou čest a svědomí, že se budu řídit právním řádem České republiky, že jej budu vykládat podle svého nejlepšího vědomí a svědomí a že v souladu s ním budu rozhodovat nezávisle, nestranně a spravedlivě."

Z důvodu natolik obecných formulací jako jsou odkazy v termínech "řádná a odborná péče, konání dle svého nejlepšího vědomí a svědomí" a obecných povinností jednotlivých subjektů bez celkové provázanosti práva často s úpravou velmi obecnou a nedostačující, vytváří fatální výsledek. Političtí činitelé, soudci, manažeri a ředitelé nejen státních a nadnárodních koncernů disponují majetkem, na který si nemohli vydělat svou práci za takového právního stavu, kdy Policie České republiky dosud nedisponuje dostatečnými instrumenty na objasnění majetkových rozporů v případech politických činitelů a soudců a dalších vyjmenovaných včetně nevyhovující právní úpravy netransparentní finanční dokladace politických stran s neobjasněným nabytím majetku.¹⁹²

Dne 12. 04. 2012 Český rozhlas publikoval rozhovor s Ivanem Gabalem.¹⁹³ Moderátor Petr Holub se tázal k navrhovanému zákonu o majetkovém přiznání a prokázání původu majetku, koho všeho by se zákon týkal, zda-li všech lidí, kteří mají majetek nad 10 miliónů. Tak co by se stalo lidem, kteří by nedoložili, že svůj majetek poctivě vydělali a že své příjmy předtím zdanili? Dle Ivana Gabala by finanční úřady měly zkoumat původ majetku a daňově ho objasnit.

"Věřejní činitelé, jejich okolí, rodinné, sociální a podobně - musí transparentně dokázat jak přišli k majetku."

Máme například manažera podniku, který je ve ztrátě dotovaný velkými částkami peněz daňových poplatníků. On si říká úspěšný manažer, který vydělal několik desítek miliónů nebo stovek miliónů za určitou dobu a chce, abychom mu to věřili "Pojďme si to prokázat." Tento rozhovor je zveřejněn pod názvem: "Politikům se nechce do Zákona o přiznání a prokázání majetku, proč?"¹⁹⁴

---

¹⁹² Jako příklad systémové provázanosti lze uvést kauzu "Justiční mafie", která není ani pomyslnou špičkou ledovce.

http://cs.wikipedia.org/wiki/Kauza_Justi%C4%8Dn%C3%AD_mafie nebo prohlášení premiéra Nečase: "O vládě nebudou rozhodovat policejní plukovníci.", dále poslanecká imunita přesahující dobu trvání poslaneckého mandátu apd.

¹⁹³ Český sociolog a jeden ze zakladatelů Občanského fóra. V roce 2012 kandidoval do senátu Parlamentu ČR za volební obvod č. 17 Praha 12 jako nezávislý kandidát. Nedostal se s 14,06 % hlasu do druhého kola

¹⁹⁴ <http://atanova-zasuvka.blog.cz/1205/politikum-se-nechce-do-zakona-o-priznani-a-prokazani-majetku-proc> odkaz platný k 20. 10. 2012

Na podkladě sociálního života jednotlivců a skupin v jednání lidí ve společnosti popisem a hodnocením politických jevů např. fungováním státu a politického systému, mocenských organizací a autorit, významem a chováním veřejnosti ve vztahu k politice, mohu vyslovit následující závěr:

Společensky škodlivá lidská činnost bez dostatečných kontrolních nástrojů, s absencí vyžadované odpovědnosti je přímo úměrná k změnám lidské schopnosti sebereflexe¹⁹⁵ a subjektivnímu posunu základního mravního žebříčku. Jedinec, který není schopen ujistit druhé o upřímnosti svých úmyslů, nejedná mravně.

Je potřeba zdůraznit, že mnozí političtí činitelé a soudci stejně jako každý jiný člověk jsou ve výkladu slova svědomitost, poctivost, úzkostlivost, pečlivost, puntičkářství a zásadoví. K těmto synonymům lze dospět na podkladě výchozího působení vědomí a svědomí. Nikdo nejsme totiž lepší než ten druhý z nás.

Se změnami naší společnosti v posledních letech došlo ke vzrůstu sociálně nežádoucích projevů dětí, mládeže i dospělých. Vzestup těchto nežádoucích jevů je reakcí na předchozí totalitní či autoritářský styl výchovy celé společnosti, následně v rodině a ve škole. Souběžně se materialistická orientace zprostředkovaná výchovou považuje odpovědnou za všeobecnou destabilizaci člověka. Lze předpokládat, že tato výchova přispěla k deformaci přirozených sociálních vazeb při současné prezentaci problematických hodnotových norem. Probíhalo oslabování takových složek dynamiky osobnosti, jako je svědomí, přirozená úcta a respektování individuality druhého člověka a naopak docházelo k posilování sklonů k nepřátelským agresivním impulzům navenek a podvědomé agresivity, neodpovědnosti za své jednání a nezdravé závislosti na autoritě.¹⁹⁶

Platí velmi stará pravda vyplývající z dialogu v knize Genesis 4:7 mezi Bohem a Kainem: *"Což nepřijmu i tebe, budeš-li konat dobro? Nebudeš-li konat dobro, hřích se uvelebí ve dveřích a bude po tobě dychtít; ty však máš nad ním vládnout."*

Po zmíněném ujištění zabil Ábela pod vlivem nezvládnuté emoce za doprovodu syndromu absence svědomí.

---

¹⁹⁵ pozn.: vědomí o sobě, předpoklad odpovědnosti

¹⁹⁶ Psychologové profesoru Tardymu, In Sborník příspěvků z konference "Teorie a výzkum v psychologii", Praha 17. 10. 1996, Psychologický ústav AV ČR, Praha, 1997, s. 185

5.2 Trestní zákoník - příčinnost následku v jednání osobnosti

Příčinnost značí vztah mezi příčinami a efekty. Individuální jednání jedince utváří společnost. V trestní normě musí být demonstrována zákonná příčina v podobě trestu k trestnímu konání obžalovaného, který svou reakcí naplnil v jednání skutkovou podstatu trestného činu útokem na zákonem chráněný předmět ochrany. Tomuto tématu jsem se částečně věnoval v předchozí kapitole. Nyní chci pojednat o oblasti vnitřní struktury příčiny - zavinění, jakožto souhry motivace, úmyslu jednání a vnější souvislosti v otázce normativního rámce a vlivů na jeho průběh.

Rozeznáváme různé pojetí zavinění. V rámci dosavadních forem zavinění došlo v novém konceptu trestního zákoníku k modifikaci zejména na úmysl předem uvážený "*dolus praemeditatus*" na rozdíl od úmyslu neuváženého v prudkém hnutí mysli "*dolus repentinus, addektus, impetus*" zejména u zvláště závažných zločinů a u všech úmyslných trestných činů proti životu a zdraví. Úmysl je vůle přivodit určitý následek. Zavinění se rovná příčinnost a značí v trestním zákoníku dvě formy v podobě úmyslu a nedbalosti.¹⁹⁷

Při zkoumání trestní odpovědnosti z hlediska příčinného vztahu je k nápravnému prostředku nutné objasnit zavinění obsažené skutkové podstatě. Zavinění musí přikročit k příčinnému vztahu mezi jednáním a následkem pokud k přičítání následku postačí nedbalost je potřeba, aby pachatel alespoň podle okolností a svých osobních poměrů měl a mohl příčinný vztah předvídat. Jde o posouzení příčinného vztahu mezi jednáním a následkem.¹⁹⁸

Příčinností jednání osobnosti se zabývá v trestním zákoníku Hlava II. o trestní odpovědnosti a to v díle prvním o základech trestní odpovědnosti v ustanovení § 13 výkladem pojmu trestný čin, § 14 výkladem přečinu a zločinu. V díle druhém o zavinění v ustanovení § 15 výkladem úmyslu, § 16 výkladem nedbalosti, § 17 výkladem zavinění k okolnosti zvláště přitěžujících a § 19 výkladem o omylu právním.

Trestným činem může být protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný. Trestní zákoník navazuje na zásadu zákonnosti v návaznosti na čl. 40 odst. 1 Listiny práv a svobod. Legalita podmínek trestní odpovědnosti je založena na formálním pojmu definici trestného činu. Vymezení trestných činů v celém jejich obsahu je ponecháno na Parlamentu České republiky a soudech. Ostatním orgánům ponechává jen posuzování, zda jsou jednáním konkrétního pachatele naplněny znaky trestného činu, např. okolnosti

¹⁹⁷ pro výklad zvoleného tématu naznačené členění postačuje

¹⁹⁸ Rozhodnutí NS ze dne 22. 05. 1968. sp. zn. 4 Tz 26/68 (R 50/1968/II)

vyklučující protiprávnost § 28 o krajní nouzi, § 29 o nutné obraně, § 30 o svolení poškozeného, kdy trestní zákoník hovoří o činu jinak trestném.¹⁹⁹

Orgány činné v trestním řízení a zejména soud při používání trestně právních institutů a při aplikaci konkrétních skutkových podstat společensky chráněných norem musí zvažovat, zda v konkrétním posuzovaném případě je při interpretaci a aplikaci možné aplikovat zásadu trestní odpovědnosti pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené v případech společensky škodlivých.

Trestný čin je v pojetí viny a zavinění dle § 15 trestního zákoníku spáchán úmyslně, jestliže pachatel chtěl způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem. Věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit a pro případ, že je způsobí a byl s tím srozuměn. Trestný čin nám umožňuje učinit si obraz o pachatelově duševním životě a stupni jeho nebezpečnosti. Vinu zjišťujeme jako odpověď na otázku, zda se v činu projevila pachatelova osobnost a zda jde o vliv na vinu tím menší, čím lze čin více vysvětlit vnějšími podmínkami a méně osobními pachatelovými vlastnostmi.²⁰⁰

V teorii trestněprávního přičítání se pojmem viny zabývají jednotlivé subjektivní znaky trestného činu. K naplnění trestní odpovědnosti nestačí způsobit následek, ale je nutné jej zavinit. Zavinění je povinným znakem subjektivní stránky trestného činu. Trestní zákoník rozumí zavinění jako vnitřní, psychický vztah pachatele k neodmyslitelné složce trestného činu se složkami

- intelektuálního vědění zahrnující vnímání pachatele, tedy odraz předmětů, jevů a procesů ve smyslových orgánech člověka, rovněž představu předmětů a jevů, které pachatel vnímal dříve nebo ke kterým dospěl svým úsudkem na základě znalostí a zkušeností,
- vůle zahrnující chtění nebo srozumění jako volbu rozhodnutí jednat určitým způsobem se znalostí jádra věci. Vůle vždy směřuje k vyvolání zamýšlených skutečností vlastním jednáním. Chtění, jakožto úmysl nepostačuje bez srozumění provázející činnost směřující k následku.²⁰¹

Pro předpoklad trestní odpovědnosti je zjištění příčinného působení jednání obviněného k trestním zákonem chráněnému společenskému vztahu s posouzením, zda toto jednání nese všechny znaky zavinění.²⁰²

V souvislosti s přijetím zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (dále jen „zákon o trestní odpovědnosti právnických osob“),

¹⁹⁹ Trestní zákoník, 2. vydání, 2012 s. 131 <http://www.beck-online.cz/legalis/document-view.seam?type=html&documentId=nnptembrgipwk5tlg4xhgys7giydaok7gqyf64dggezq&groupIndex=0&rowIndex=0&conversationId=604653> odkaz platný k 21. 10. 2012

²⁰⁰ Trestní zákoník, 2. vydání, 2012 s. 205 <http://www.beck-online.cz/legalis/document-view.seam?type=html&documentId=nnptembrgipwk5tlg4xhgys7giydaok7gqyf64dggezq&groupIndex=0&rowIndex=2&conversationId=698353>

²⁰¹ tamtéž, s. 212

²⁰² Rozhodnutí NS ze dne 15. 05. 1963, sp. zn. Tzv 8/63 (R 46/1963)

bylo potřeba vyřešit problematiku spáchání skutku naplňujícího znaky trestného činu právnickou osobou jako základní podmínky vztahující se ke vzniku trestní odpovědnosti konkrétní právnické osoby. Právnická osoba je pojmem abstraktním. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že jednou ze základních námitek proti trestní odpovědnosti právnických osob bylo tvrzení založené na nezpůsobilosti právnické osoby jednat v trestněprávním smyslu neboť nemají vlastní vůli, přičemž bez vůle není viny a bez viny není trestní odpovědnosti. Tato námitka vylučuje zavinění v návaznosti na základní zásadu trestního práva hmotného k neodpovědnosti za zaviněné jednání. Právnické osobě ve stávající úpravě lze přičítat spáchání trestného činu, jestliže trestný čin byl spáchán přímo vlastním jednáním statutárních orgánů, ovládajících osob anebo jednáním zaměstnance na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo jiné ovládající osoby, právě proto, že její orgány nebo jiné odpovědné osoby neprovedly taková požadovaná opatření, která měly provést podle zákona. Neprovedly například povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců a jiných osob. Neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.²⁰³

---

²⁰³ tamtéž, s. 213

5.3 Trestní zákoník a svobodná vůle

Pojem vůle ve spojení jednajícího jedince s vědomím právních následků tvoří subjektivní stránku skutkové podstaty trestného činu a navenek je projevena v právním nebo protiprávním úkonu. Závěr o existenci zavinění ve formě úmyslu nebo nedbalosti je závěrem právním.²⁰⁴ Vůle pachatele pak je vyjádřena v jednání, zavinění a úmyslu. Úmysl nelze v žádném případě jen předpokládat. Je nutno jej na základě zjištěných okolností prokázat. Vyjadřuje psychický stav navenek jednajícího subjektu k zamýšleným právním následkům. Podle vztahu pachatelovi vůle k porušení nebo ohrožení chráněného zájmu si je pachatel vědom, že svým jednáním může způsobit protiprávní následek. Trestní zákoník rozeznává úmysl přímý a úmysl eventuální v podobě srozumění při posuzování lhotejnosti či smíření se s následkem mlčky, smíření se k tomu, zda následek nastane nebo nenastane. Pokud je vůle zahrnuta do projevené pohnutky stane se její složkou. Typicky bude pohnutka součástí vůle u tzv. podvodných smluv, kdy subjekt pachatele svým jednáním vyjádří motiv obdržet na základě uvedení v omyl, využití něčího omylu, zamlčení podstatné skutečnosti plnění s cílem protiprávního úkonu dosáhnout obohacení pachatele či jiného. V trestně právní rovině je cíl zahrnut do obsahu vůle. Poškozený zcela jistě nejedná svobodně neboť se stal obětí manipulace.

Ve smyslu Usnesení NS ČR ze dne 28. 8. 2002, sp. zn. 7 Tdo 461/2002 pachatel nemůže být trestně stíhán a odsouzen za tu část trestné činnosti, kterou spáchal za nepřipustné účasti policie, přestože policie jeho původní úmysl spáchat v určitém rozsahu trestný čin nijak nevyprovokovala. Jestliže pachatel chtěl sám původně odcizit a zpeněžit např. jen jedno motorové vozidlo, ale následný úmysl odcizit a zpeněžit více motorových vozidel pojal až na základě jednání se svědkem, který v tomto směru spolupracoval s policií, nejednal pachatel ohledně odcizení dalších motorových vozidel z vlastní vůle a v této části již sám nerozhodoval o rozsahu a spáchání trestné činnosti.²⁰⁵

Trestní zákoník v ustanovení § 11 o účinné lítosti přisuzuje svobodnou vůli právnické osobě. Trestní odpovědnost právnické osoby zaniká, jestliže dobrovolně upustila od dalšího protiprávního jednání

- odstraněním vzniklého nebezpečí či napravením škodlivého následku
- učiněním oznámení státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu o trestném činu, v době, kdy nebezpečí, které vzniklo mohlo být ještě odstraněno a škodlivému následku mohlo být zabráněno
- nezaniká pokud právnická osoba přijala úplatek, podplácela nebo žádala úplatek za to, že bude svým vlivem nebo prostřednictvím jiného působit na výkon pravomoci úřední osoby.

²⁰⁴ Rozhodnutí NS SSR ze dne 20. 04. 1972, sp. zn. 2 Tzf 1/72 (R 60/1972/IV)

²⁰⁵ Trestní zákoník. 1. vydání, 2010, s. 40 <http://www.beck-online.cz/legalis/document-view.seam?type=html&documentId=nnptembrgbpwk6tkhaxhgys7gvydaok7gqyf64dgge2q&groupIndex=3&rowIndex=1&conversationId=803650> odkaz platný k 23. 10. 2012

Zákon o státním zastupitelství dle § 15 přikazuje vůli ustanovením, že každý je povinen dostavit se na výzvu ke státnímu zastupitelství a podat zde potřebné vysvětlení. Vysvětlení přitom nelze požadovat o okolnostech týkajících se utajovaných informací chráněných zvláštním právním předpisem od toho, kdo je povinen je zachovat v tajnosti. Projev svobody vůle je zaznamenán v odstavci 3. Vysvětlení může odepřít osoba, která by tím sebe nebo osobu blízkou vystavila nebezpečí trestního stíhání. Státní zástupce je oprávněn důvodnost odepření přezkoumat, pokud takový postup není v rozporu s účelem, pro který je vysvětlení požadováno.²⁰⁶ Jde o aplikaci zakomponované ústavní zásady zákazu sebeobviňování uvedené v čl. 37 odst. 1 Listiny práv a svobod.

Projev vůle mladistvého ve smyslu § 43 z.č. 218/2003 Sb. zákona o soudnictví ve věcech mládeže je popsán záporně. V odstavci 1 připouští ve prospěch mladistvého vykonávat práva zákonného zástupce proti vůli mladistvého. Oprávnění činit návrhy, podávat za mladistvého žádosti a opravné prostředky a účastnit se všech úkonů, vykonává zákonný zástupce za mladistvého jménem mladistvého.²⁰⁷

Trestní zákoník zakomponoval projev svobodné vůle pachatele v jednání a úmyslu dle § 15 trestního zákoníku a v ustanovení o upuštění od přípravy trestného činu dle § 20 odst. 3 písm. a) odstraněním konkrétně hrozícího nebezpečí plynoucího ze zvlášť závažného zločinu. Pachatel dobrovolně odstraní nebezpečí hrozícího nebezpečí.²⁰⁸

Dle § 21 trestní odpovědnost za pokus trestného činu zaniká, jestliže pachatel dobrovolně upustil od dalšího jednání směřujícího k dokonání trestného činu a

- a) odstranil nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem z podniknutého pokusu trestného činu, nebo
- b) učinil o pokusu trestného činu oznámení v době kdy nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem z podniknutého pokusu trestného činu mohlo být ještě odstraněno, oznámení je nutno učinit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, voják může místo toho učinit oznámení nadřízenému.

Pachatel může vždy o své svobodné vůli se souhlasem poškozeného žádat soudce a státního zástupce o schválení narovnání za následujících podmínek, ke kterým projeví svoji vůli s motivací zastavení trestního stíhání:

- obviněný prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán
- uhradí poškozenému škodu způsobenou trestným činem nebo učiní potřebné úkony k její úhradě, případně odčiní jinak vzniklou újmu
- složí na účet soudu nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům při zřejmé přiměřenosti k závažnosti trestného činu.²⁰⁹

²⁰⁶ Zákon o státním zastupitelství, 1. vydání, 2011, s. 221 <http://www.beck-online.cz/legalis/document-view.seam?type=html&documentId=nnptembrgfpwyzlhmvztambrfzzwexzrhe4tgxzshazv64dgge2q&groupIndex=12&rowIndex=0&conversationId=806325> odkaz platný k 23. 10. 2012

²⁰⁷ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, 2. vydání, 2007, s. 481 <http://www.beck-online.cz/legalis/document-view.seam?type=html&documentId=nnptembqg5pwk232heyc443cl4zdambl4zdcoc7obtdimy&groupIndex=16&rowIndex=1&conversationId=807011> odkaz platný k 23. 10. 2012

²⁰⁸ Usnesení NS ze dne 27. 10. 2011 sp. zn. 8 Tdo 1296/2011

²⁰⁹ § 309 trestního řádu

Pachatel tudíž nemusí být ve vleku svého protiprávního jednání, které může vždy napravit, alespoň převážně u majetkové trestné činnosti.

V textu níže chci dokumentovat, že ani orgány činné v trestním řízení nemohou činit trestní řízení ve své libovůli. Směrnice Evropského parlamentu a rady 2012/13/EU ze dne 22. května 2012 o právu na informace v trestním řízení upravuje oblast působnosti: právo na informace o právech a písemné poučení o právech v řízení týkajícího se evropského zatýkacího rozkazu, právo na informace o obvinění, právo na přístup k materiálům z případu a právo kontroly nadřízených institucí a opravných prostředků. Právo se vztahuje na podezřelé a obviněné bez ohledu na jejich právní postavení, občanství či státní příslušnost. Směrnice odkazuje na každou situaci, kdy je podezřelý nebo obviněný v průběhu řízení zbaven svobody. Tímto je přikázána vůle orgánům činným v trestním řízení podobně jako v trestním řádu.²¹⁰

Podobně je nařízena vůle soudci v zákoně č. 6/2002 Sb. o soudech a soudcích dle § 79, § 80. Podle těchto ustanovení je soudce povinen být nezávislý, být vázán pouze zákonem, vykládat zákon podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, rozhodovat v přiměřených lhůtách bez průtahů a neohrozit nestranné a spravedlivé rozhodování soudů. Zákon zároveň posiluje záruky v soudcovské nezávislosti a nestrannosti stanovenými povinnostmi. Soudce je povinen se chovat tak, aby nevznikla příčina ke snížení důvěry v soudnictví a důstojnost soudcovské funkce. Soudce je povinen prosazovat a obhajovat nezávislost a nestrannost soudnictví a jeho dobrou pověst. Je povinen vystupovat nezaujatě a k zúčastněným stranám řízení má povinnost přistupovat bez ekonomických, sociálních, rasových, etnických, sexuálních, náboženských nebo jiných předsudků. Soudce je povinen odmítnout jakýkoliv zásah, nátlak, vliv, přání nebo žádost, kterými by mohlo dojít k ohrožení nezávislosti soudnictví. K rozhodování soudce jsou vztaženy povinnosti soudcem poskytnout každému účastníku řízení plnou možnost k uplatnění jejich práv. Soudce nesmí od účastníků řízení jednostranně přijímat nebo jim podávat informace o skutkové podstatě projednávané věci nebo o procesních otázkách. Rozhodnutí soudce musí být srozumitelné a pečlivě odůvodněné. Další ustanovené povinnosti směřují do soukromého života soudce.²¹¹

Kapitolu lze v souvislosti celku uzavřít nalezením velkého paradoxu determinismu a svobodné vůle, který po generace připoutává pozornost nejmoudřejších filosofů a psychologů. Je možno jej vyjádřit v biologických výrazech genetickou dědičností. Jestliže naše prostředí souvisí s fyzikou a fyzikálními událostmi uvedenými do pohybu před našim narozením, jak může v mozku existovat skutečně nezávislý činitel? Činitel sám je vytvořen interakcí genů a prostředí. Ukázalo by se, že naše svoboda je pouze sebeklam.²¹²

---

²¹⁰ Úřední věstník Evropské unie L 142/1

²¹¹ Zákon o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů č. 6 ze dne 30. listopadu 2001, změněný zákonem č. 142/2012 Sb. <http://www.beck-online.cz/legalis/document-view.seam?type=html&documentId=onrf6mrgazf6nrngi2q&groupIndex=0&rowIndex=0&conversationId=809497> odkaz platný k 23. 10. 2012

²¹² Adrian Edward Wilson. O lidské přirozenosti. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993, s. 75

5.4 Trestní zákoník a řád - hlediska sociálních vazeb

Trestní zákoník obsahuje strukturu sociální vazby mezi osobním kontaktem pachatele s úředníkem Probační a mediační služby, kdy spolupráce v § 49 odst. 1 a násl. trestního zákoníku, spočívá ve vytváření a realizaci probačního plánu dohledu ve zkušební době a v kontrole dodržování podmínek uložených pachateli soudem. Účelem dohledu je sledování a kontrola chování pachatele, kontakt a práce s rodinou, čímž je zajišťována ochrana společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti v jeho odborném vedení a pomoci pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.

Dohled lze uložit i dodatečně poté, co pachatel zavedl důvod k přeměně trestu obecně prospěšných prací nebo jeho zbytku v trest odnětí svobody. Specifický případ dohledu probačního úředníka je upraven v ustanoveních § 73 odst. 1 písm. c) odst. 3 trestního řádu, kdy jde o jeden z prostředků nahrazující vazbu. Součinnost s probačním úředníkem je předpokládána i v rámci podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody bez vysloveného dohledu. Oproti tomu úzká součinnost s probačním úředníkem je nezbytným předpokladem řádného zajištění výkonu trestu domácího vězení ve smyslu ustanovení § 334 b, § 334 c, § 334e odst. 1 a § 334g odst. 1 trestního řádu, stejně také při výkonu trestu obecně prospěšných prací dle § 336, 337, 338 odst. 3, § 340 b odst. 1 trestního řádu, potažmo v zajištění výkonu trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce dle § 77 odst. 1 trestního zák., § 350i trestního řádu.

Pachatel má například povinnost informovat probačního úředníka o zdrojích své obživy. Možností probačního úředníka je při méně závažném porušení stanovených podmínek probačního plánu dohledu nebo přiměřeného omezení a povinností upozornit pachatele na zjištěné nedostatky v jeho chování a poučit jej, že bude-li i nadále takto ještě závažnějším způsobem jednat, bude o tom informovat předsedu senátu, samosoudce soudu, jenž dohled uloží.²¹³

Nevýhodami probace je liberalizace v přístupu k provinilci. V případě nezájmu pachatelů (v důsledku nesprávné praxi při používání institutu probace) o pomoc a při dalším páchání trestné činnosti je společnost dočasně nedostatečně chráněna. Probace má řadu výhod, zejména ušetřit pachatele škodlivých následků výkonu trestu odnětí svobody. Pachatel je konfrontován s následky způsobenými trestným činem a musí hledat způsoby jak je urovnat. Není vystaven negativním psychologickým a psycho-sociálním vlivům zkušenosti z věznění např. nenaučí se dalším zločinným praktikám, postrádá důsledky izolace od normálních sociálních kontaktů, které při věznění způsobují neschopnost znovu začít život svobodného člověka. Pachatel zůstává ve společnosti, udržuje svazky s rodinou a sociálním prostředím ve vedení normálního života, kdy přebírá odpovědnost sám za sebe při využití zdrojů sociálně-výchovného působení ze strany veřejnosti.

---

²¹³ Trestní zákoník, 1. vydání, 2009, s. 586 <http://www.beck-online.cz/legalis/document-view.seam?type=html&documentId=nnptembqhfwpk5tlguxhgys7gfydaok7gqvf64dggq4q&groupIndex=1&rowIndex=0&conversationId=592638> odkaz platný k 21.10.2012

V případě snahy pachatele a při využití úsilí o docílení nápravy dostává účinnou pomoc a vedení spočívajícího v dohledu probačního úředníka.²¹⁴

Podstata spočívá v pravidelnosti vzájemných kontaktů, kontrole, motivaci a zprostředkování plnění některých uložených přiměřených omezení. Spočívá v povinnosti podrobovat se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace. Podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, programům psychologického poradenství, vše dle zák. č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě.²¹⁵

Podstatou je usnadnit delikventovi vedení řádného života a splnění všech podmínek k osvědčení ve zkušební době.

Probační a mediační činnost spočívá v obstarávání podkladů k osobě obviněného, rodinného a sociálního zázemí pro zprávu před rozhodnutím, dále při předjednávání možnosti nahrazení vazby se souhlasem obviněného v intencích ustanovení § 73 trestního řádu s písemným slibem obviněného, že povede řádný život a na vyzvání se dostaví k orgánům činným v trestním řízení nebo v intencích ustanovení § 50 zákona o soudnictví upravujícího náhradu vazby mladistvého jeho umístěním v péči důvěryhodné osoby při preventivním působení s cílem zabránit recidivě trestné činnosti osob podrobených probačnímu dohledu.²¹⁶

Ustanovení § 15 zákona č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby upravujícího duchovní a sociální služby obviněnému upravuje poskytování duchovní služby církve v individuálním rozhovoru a přístupu k náboženským úkonům, konání bohoslužeb, vedení studijních hodin k výkladu náboženských textů, zajišťování duchovní a náboženské literatury a zpěvníků, po dohodě s ředitelem věznice přispívat k uplatnění práva obviněného svobodně projevovat své náboženství nebo víru.

Ustanovení § 19 zákona č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby upravuje zaměstnávání obviněných na vlastní žádost po dobu trvání vazby pracovního zařazení v rámci pracovních příležitostí věznice.

Ustanovení § 2 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti ze dne 21. dubna 1994, kterou se vydává řád výkonu vazby upravujícího obecně působnost a úkoly zaměstnance Vězeňské služby České republiky a pověřené osoby vykonávající duchovenskou činnost, stanoví oprávnění sociálnímu pracovníkovi. Sociálním pracovníkem se rozumí sociální zaměstnanec střediska sociální prevence pověřený vedoucím příslušného úřadu nebo střediska nebo dále koordinátor z obecního úřadu obce s rozšířenou působností péče o občany společensky nepřizpůsobivé. Pověřený však může poskytovat obviněnému sociální služby pro účely vyhlášky pouze po vyslovení souhlasu ředitelem věznice.

Nařízení výkonu trestu na základě rozhodnutí podle něhož se má vykonat vykonatelný nepodmíněný trest odnětí svobody upravuje § 321 trestního řádu. Výkon odnětí svobody obsahuje procesní aspekty § 320 trestního řádu, vyhlášky č. 37 ministerstva spravedlnosti

---

²¹⁴ tamtéž, s. 587

²¹⁵ tamtéž, s. 589

²¹⁶ tamtéž, s. 595

České republiky ze dne 23. prosince 1991 o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy a zákona č. 169/1999 o výkonu trestu odnětí svobody, vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345 ze dne 21. prosince 1999, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. S právními předpisy je spojena myšlenka tzv. "vykonávacího práva trestního" v penitenciárním právu. Stadia vykonávacího řízení trestního zahrnují výkon trestů odnětí svobody domácího vězení § 334a trestního řádu, obecně prospěšných prací § 335 trestního řádu, peněžitého trestu § 341 trestního řádu, propadnutí majetku § 345 trestního řádu, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty nebo propadnutí náhradní hodnoty § 349b trestního řádu a zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce § 350i trestního řádu. Procesní úkony nařízení a přerušení výkonu trestu a penitenciární působení na odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody provádějí subjekty podle povahy trestu.²¹⁷

---

²¹⁷ Právníký slovník, 3. vydání, 2009 <http://www.beck-online.cz/legalis/document-view.seam?type=html&documentId=nnptembqhfpy6booz4ww33ol52hezltor2q&groupIndex=5&rowIndex=0&conversationId=596392> odkaz platný k 21. 10. 2012

6. Trestní řád a morální odpovědnost

Orgány činné v trestním řízení jsou ve smyslu ustanovení § 46 trestního řádu povinny poškozeného poučit o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění. Poškozený je nositelem morálního práva na procesní práva, která jsou přičtena trestním řádem. Poškozený jako oběť trestného činu je morálně oprávněn požádat stát o peněžitou pomoc dle zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů. Za níže uvedených podmínek stanovených tímto zákonem stát poskytne oběti trestné činnosti peněžitou pomoc.

Za oběť se považuje i pozůstalá osoba po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem nebo dítětem zemřelého a současně v době smrti s ním žila v domácnosti nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu. Pomoc spočívá v jednorázovém poskytnutí peněžité částky k překlenutí zhoršené sociální situace způsobené obětí trestným činem.

Peněžitá pomoc oběti se poskytne tehdy, pokud

- o škoda na zdraví nebo v důsledku smrti způsobená trestným činem nebyla plně uhrazena
- o o vině pachatele trestného činu, kterým byla způsobena škoda na zdraví bylo rozhodnuto odsuzujícím rozsudkem nebo rozsudkem, kterým byl pachatel pro nepřítčetnost zproštěn obžaloby
- o pokud pachatel není znám a není možné jej obvinít, bude pomoc poskytnuta na základě výsledku šetření orgánů činných v trestním řízení, tehdy pokud nejsou pochybnosti, že se trestný čin stal.

Pomoc se poskytne na žádost oběti v paušální částce dle § 2/1 25.000 Kč nebo ve výši představující oběti prokázanou ztrátu na výděлку, na prokázané náklady spojené s léčením snížené o částku, kterou oběť z titulu náhrady škody již obdržela. Pomoc nesmí přesáhnout 150.000 Kč. Pomoc uvedená v odstavci 2 spočívá v poskytnutí paušální částky 150.000 Kč. Pomoc však nesmí přesáhnout částku 450.000 Kč, je-li počet obětí více než 3, poskytovaná částka se u každé oběti krátí.

V žádosti je třeba uvést jméno a příjmení oběti, datum narození, bydliště a rodné číslo. Oběť k žádosti připojí poslední rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení o trestném činu nebo o jeho oznámení. Údaje o vzniklé škodě v důsledku trestného činu a o jejím rozsahu, popřípadě rozsahu v jakém byla již škoda uhrazena a o úkonech, které oběť učinila k vymáhání škody. Údaje o svých majetkových a výdělkových poměrech lze nahradit čestným prohlášením. Žádost je adresována na Ministerstvo spravedlnosti ČR. Cizí státní příslušník může požadovat pomoc v rozsahu stanoveném vyhlášenou mezinárodní smlouvou, kterou je Česká republika vázána, tehdy pokud není cizincem pobývajícím na území ČR po dobu delší než 90 dnů nebo cizincem, který požádal o udělení azylu nebo mu byl azyl udělen.

Poškozený je oprávněn uplatnit nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení pachatele. Ten komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobená majetková škoda nebo nemajetková újma nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil, má právo činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání a o schválení dohody o vině a trestu. Poškozený je oprávněn také navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, která byla poškozenému trestným činem způsobena nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal. Návrh je třeba učinit nejpozději u hlavního líčení.²¹⁸

Je-li důvodná obava, že uspokojení nároku poškozeného na náhradu škody nebo nemajetkové újmy způsobené trestným činem nebo na bezdůvodné obohacení získaného trestným činem, bude mařeno nebo ztěžováno, lze nárok až do pravděpodobné výše škody nebo nemajetkové újmy a bezdůvodného obohacení, zajistit na majetku obviněného. Musí se ale jednat o legálně získaný majetek, nikoliv majetek získaný trestnou činností, neboť takový není v majetku obviněného, protože dle judikatury nelze trestnou činností získaný majetek nabýt do vlastnictví. Postup je obdobný v případě, že je poškozenému známo, že je obviněný vlastníkem nemovitosti, vlastní některou movitou věc, tato je ale umístěna mimo místo trvalého nebo jiného pobytu pachatele, uvede podle možností již v návrhu na zajištění svého nároku na náhradu škody, kde taková věc je. Pokud poškozenému tyto údaje nejsou známy je Policie České republiky povinna učinit opatření a potřebná šetření k majetku pachatele za účelem jeho zajištění s využitím instrumentů zajištění věcí a jiných majetkových hodnot. Ten kdo má u sebe věc důležitou pro trestní řízení je povinen ji na vyzvání předložit orgánům činným v trestním řízení. Je-li nutno takovou věc pro účely trestního řízení zajistit je povinen věc na vyzvání těmto orgánům vydat.²¹⁹

Pokud vlastník takové věci důležité pro trestní řízení na vyzvání nevydá, může mu být na příkaz státního zástupce nebo policejního orgánu odňata. Policejní orgán potřebuje k vydání takového příkazu předchozí souhlas státního zástupce.²²⁰

- Není-li věc, která byla podle § 78 vydána nebo § 79 odňata k dalšímu řízení už třeba a nepřichází-li v úvahu její propadnutí nebo zabrání, vrátí se tomu, kdo ji vydal nebo komu byla odňata. Jestliže na ni uplatňuje právo osoba jiná, vydá se tomu, o jehož právu na věc není pochyb. Při pochybnostech se věc uloží do úschovy a osoba, která si na věc činí nárok, se upozorní, aby jej uplatnila v řízení ve věcech občanskoprávních. Je-li nebezpečí, že se věc, která nemohla být vrácena nebo vydána zkazí, prodá se a stržená částka se uloží do úschovy soudu.²²¹
- Policejní orgán je dále oprávněn po předchozím souhlasu státního zástupce zajistit peněžní prostředky pachatele na účtu u banky, pokud nasvědčují zjištěné skutečnosti

---

²¹⁸ § 43 trestního řádu

²¹⁹ § 78 tr. řádu

²²⁰ § 79 tr. řádu

²²¹ § 80 tr. řádu

tomu, že peněžní prostředky na účtu u banky jsou určeny ke spáchání trestného činu nebo k jeho spáchání byly užity nebo jsou výnosem z trestné činnosti, bez souhlasu státního zástupce jen tehdy, pokud hrozí nebezpečí z prodlení. V takovém případě o zajišťovacím usnesení rozhodne státní zástupce do 48 hodin.²²²

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. **IV. ÚS 238/12** o zamítnutí ústavní stížnosti právní stěžovatelky Tel64 s r.o. proti usnesení Obvodního soudu pro Prahu 2, usnesení Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 2 a usnesení Policie České republiky, Útvaru pro odhalování korupce a finanční kriminality, Služby kriminální policie a vyšetřování o zajištění peněžních prostředků na bankovních účtech stěžovatelky, neboť zmíněné peněžní prostředky pocházely z trestné činnosti. Policie České republiky zahájila úkony trestního řízení pro podezření ze spáchání trestného činu podvod ve smyslu § 209 odst. 1, 4 písm. d) zákona č. 40/2009 Sb. Podstata prověřované trestné činnosti měla spočívat v prozvánění náhodně vybraných telefonních čísel, kdy zpětné volání osob reagujících na zmeškaný hovor bylo bez jejich vědomí zpoplatněno částkou 79 EUR za každý uskutečněný hovor, přičemž tyto platby byly směřovány na účty uvedené v usnesení o zajištění peněžních prostředků. Stížnost stěžovatelky proti usnesení policejního orgánu o zajištění peněžních prostředků byla usnesením Obvodního soudu pro Prahu 2 zamítnuta. Proti rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení, jimiž byla zamítnuta žádost o zrušení zajištění, jakož i proti rozhodnutí policejního orgánu, jimiž byly peněžní prostředky zajištěny, podala stěžovatelka ústavní stížnost v níž namítala, že došlo k porušení jejich ústavně zaručených práv plynoucích z čl. 11 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, čl. 90 Ústavy České republiky a z dalších ustanovení Ústavy České republiky, Listiny základních práv a svobod a Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod garantujících právo na soudní ochranu a spravedlivý proces. Ústavní stížnost byla odmítnuta.²²³

- Na účtu spořitelního a úvěrního družstva lze učinit blokaci peněžních prostředků penzijního připojištění se státním příspěvkem, blokaci čerpání finančního úvěru nebo pronájmu.²²⁴

Ústavní soud rozhodl o ústavní stížnosti **IV. ÚS 1935/09** obchodní společnosti FOCUS-METAL s r.o. proti usnesení Vrchního soudu v Olomouci a usnesení Vrchního státního zastupitelství v Ostravě, kterými bylo ve smyslu ustanovení § 79b a § 79a trestního řádu rozhodnuto o zajištění peněžních prostředků na účtu vedeném u 1. investiční záložny spořitelního a úvěrního družstva v Ostravě. Stěžovatelka uvedla, že se domohla vydání rozhodčího nálezu na jehož základě Okresní soud v Olomouci nařídil exekuci na majetek s. p. MILNEA, v likvidaci. Na základě exekučního příkazu příkázáním pohledávky banka vyplatila z účtu povinného státního podniku částku 36.000.000,- Kč, kterou převedla na účet soudního exekutora. Tyto peněžní prostředky vrchní státní zástupce shora označeným usnesením zajistil s odůvodněním, že se jedná o výnos z trestné činnosti. Ke spáchání trestné činnosti mělo dojít jednáním popsáním v usnesení Policie ČR, Útvaru pro odhalování korupce a finanční kriminality, SKPV, expozitura Ostrava. Podle popisu

²²² § 79a tr. řádu

²²³ v příloze karta záznamu IV. ÚS 328/12

²²⁴ § 79b) tr. řádu

skutku a názoru policejního orgánu se měl rozhodce M. dohodnout se stěžovatelkou na výsledku rozhodčího řízení. Stěžovatelka označila takovou konstrukci za absurdní a podrobila ji kritice. I přes existenci zahájeného trestního stíhání měla za to, že jí měly být finanční prostředky u exekutora vyplaceny neboť jí byly přisouzeny pravomocným a vykonatelným rozhodčím nálezem. Dle jejího názoru nemohly orgány činné v trestním řízení postupem podle § 79a a § 79b trestního řádu omezit či mařit povinnost exekutora dovést exekuci do konce a finanční prostředky stěžovatelce jako oprávněně vyplatit. Teprve po jejich nabytí by orgány činné v trestním řízení mohly rozhodnout o jejich zajištění. Stěžovatelka rovněž poukázala na zmatečnost a nesrozumitelnost usnesení Vrchního soudu v Olomouci, ve kterém soud se skutkem spojil osobu obviněného M. D., který však s tímto skutkem neměl nic společného. Z napadených usnesení připojených k ústavní stížnosti vyplynulo, že v rámci trestního stíhání obviněných M. D., J. F., Mgr. M. M. a Ing. T. K. pro pokus trestného činu podvodu podle § 8 odst. 1k § 250 odst. 1, 4 trestního zákona, jehož se měli dopustit skutkem podrobně specifikovaným v usnesení policejního orgánu Policie ČR bylo zjištěno, že v případě některých rozhodčích nálezů, vydaných obviněným Mgr. M. M. v průběhu zmanipulovaných rozhodčích řízeních, byl Okresní soud v Olomouci požádán o nařízení exekuce ve prospěch obchodních společností FOKR Czech, s. r. o., a FOCUS-METAL, s. r. o., jejichž výkonem byl na žádost oprávněných obchodních společností vždy pověřen soudní exekutor Mgr. F. G. Na základě exekučních příkazů byla v průběhu září 2006 na účet exekutora převedena z účtů státního podniku MILNEA v likvidaci, částka nejméně 36.692.100,67 Kč. Po rozhodnutí Okresního soudu v Olomouci o odkladu exekuce, exekutor Mgr. G. převedl z této částky sumu 36 milionů na účet u UniCredit Bank Czech Republic, jehož majitelem je 1. investiční záložna - spořitelní a úvěrní družstvo, která mu na základě smlouvy o poskytování bankovních a dalších služeb zřídila běžný účet (specifikovaný ve výroku usnesení) a v prosinci 2006 na něj uložila částku 36 milionů Kč. Ústavní stížností napadeným usnesením státního zástupce Vrchního státního zastupitelství v Olomouci, pobočky v Ostravě, byla tato částka zajištěna včetně přirostlých úroků neboť zjištěné skutečnosti nasvědčovaly tomu, že specifikované peněžní prostředky na účtu byly výnosem z trestné činnosti. Okamžikem doručení tohoto usnesení bylo rovněž zakázáno s peněžními prostředky v zajištěné výši disponovat, s výjimkou výkonu rozhodnutí. Ústavní stížnost stěžovatelky Vrchní soud v Olomouci usnesením zamítl. Potvrdil, že existuje důvodné podezření, že obvinění se měli dopustit závažné hospodářské kriminality tím, že po společné dohodě zmanipulovali a zneužili rozhodčí řízení, aby získali exekuční titul, jenž následně uplatnili u příslušného soudu k nařízení exekuce ve prospěch stěžovatelky. Finanční prostředky z realizované exekuce uložené na účtu exekutora tak mohou být výnosem z trestné činnosti obviněných. Vrchní soud odmítl námitky stěžovatelky o maření výkonu rozhodčího nálezu a Okresního soudu v Olomouci s tím, že to byl obviněný M., který svou trestnou činností zneužil funkci a postavení rozhodce k tomu, aby došlo k nařízení exekuce soudem, jemuž tyto okolnosti nemohly být známy. Vrchní soud uzavřel, že je na orgánech činných v přípravném řízení, aby prokázaly důvodnost a oprávněnost trestního stíhání obviněných a pokud nebude zajištění peněžních prostředků na účtu pro účely trestního řízení v jeho dalších fázích třeba, bude na místě zajištění zrušit nebo omezit. Ústavní soud ve své obsáhlé judikatuře neustále zdůrazňuje princip sebeomezení a minimalizace svých zásahů do pravomoci jiných orgánů veřejné

moci. To se týká i rozhodování obecných soudů ve věci dočasného zajištění majetkových hodnot dle ustanovení § 79a a násl. trestního řádu. Ústavní soud při rozhodování o individuálních ústavních stížnostech směřujících proti těmto rozhodnutím vždy zachovával maximální zdrženlivost. Posouzení vlastních podmínek vydání rozhodnutí o zajištění majetku je pak především věcí příslušných orgánů veřejné moci, nikoli soudu Ústavního. Ústavní soud zároveň konstatoval, že pro závěry obecných soudů o tom, zda jsou dány konkrétní okolnosti, odůvodňující zajištění majetkových hodnot dle citovaných ustanovení trestního řádu, lze z podstaty věci požadovat toliko určitý vyšší stupeň pravděpodobnosti, nikoli nepochybnost ve smyslu ustanovení § 2 odst. 5 věta první trestního řádu, požadovanou pro rozhodnutí o vině. K tvrzenému porušení vlastnického práva Ústavní soud uvádí, že ustanovení § 79a a § 79b trestního řádu při respektování účelu i přiměřenosti zásahu státu, tvoří ústavně konformní výlukou z ochrany vlastnictví kohokoliv. Tento závěr je konformní i s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, který instituty plnění obdobnou funkci jako zajištění majetku nepovažuje za rozporné s čl. 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě (srov. usnesení II. ÚS 424/99 odkazující na věc Handyside proti Spojenému království, 1976, A-24, § 62) a při zdůraznění přiměřeného vztahu mezi použitými prostředky a sledovaným cílem, přiznává státům širokou míru uvážení pokud jde o způsob uplatnění prostředků zasahování tak i o posouzení proporcionality. Ústavní soud má za to, že v projednávané věci zásah státu respektoval přiměřenou (spravedlivou) rovnováhu mezi požadavkem obecného zájmu společnosti, který byl zásahem sledován a požadavkem na ochranu základních práv jednotlivce. Ústavní soud přezkoumal napadená rozhodnutí z hlediska tvrzeného porušení ústavně zaručených práv stěžovatelky a poté rozhodl, že ústavní stížnost je zjevně neopodstatněná.²²⁵

- Dalším možným majetkem pachatele k zajištění jsou zaknihované cenné papíry.²²⁶ Nasvědčují-li zjištěné skutečnosti tomu, že nemovitost je určena ke spáchání trestného činu nebo k jeho spáchání byla užita nebo je výnosem z trestné činnosti, lze rozhodnout o zajištění. Policejní orgán k takovému rozhodnutí potřebuje předchozí souhlas státního zástupce. Předchozí souhlas není třeba v naléhavých případech, jež nesnesou odkladu. Takové rozhodnutí musí být předloženo státnímu zástupci do 48 hodin.²²⁷

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. **I. ÚS 665/12** o odmítnutí ústavní stížnosti stěžovatele Ing. L. F. proti usnesení Policie České republiky, Útvaru odhalování korupce a finanční kriminality, služby kriminální policie a vyšetřování ze dne 11. 7. 2011, a proti usnesení Vrchního soudu v Olomouci, za účasti Policie České republiky, Útvaru odhalování korupce a finanční kriminality, služby kriminální policie a vyšetřování a Vrchního soudu v Olomouci. Stěžovatel se domáhal zrušení ústavní stížností napadených rozhodnutí o zajištění nemovitostí podle § 79d zákona č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním. Dle usnesení policie zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že předmětné nemovitosti jsou výnosem z trestné činnosti. Stěžovatel však namítá, že závěry policejního orgánu, se kterými se spokojil i vrchní soud mají toliko spekulativní charakter a postrádají

²²⁵ v příloze karta záznamu IV. ÚS 1935/09

²²⁶ § 79c) trestního řádu

²²⁷ § 79d tr. řádu

oporu v dokazování a zůstávají pouze v rovině nepodložených hypotéz. Proto došlo k zásahu do jeho práva vlastnit majetek, které je zakotveno v čl. 11 Listiny základních práv a svobod. V odůvodnění ústavní soud namítl, že zajištění majetkových hodnot dle ustanovení § 79d trestního řádu je zajištěním pouze dočasným a svou povahou zatímní a zajišťovací nepředstavujícím konečné rozhodnutí ve věci. V případě stěžovatele tudíž nelze mluvit o "*zřbavení majetku*" ve smyslu druhé věty odst. 1 článku 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě, nýbrž pouze o opatření týkající se "užívání majetku" ve smyslu odst. 2 citovaného ustanovení. Ústavní soud ve své rozhodovací činnosti zformuloval následující teze k zajištění majetku: musí mít zákonný podklad (čl. 2 odst. 2 Listiny), musí být vydáno příslušným orgánem (čl. 2 odst. 2, čl. 38 odst. 1 Listiny) a nemůže být projevem svévole (čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky a čl. 2 odst. 2 a 3 Listiny). Posouzení vlastních podmínek vydání rozhodnutí o zajištění je pak především věcí příslušných orgánů veřejné moci. Kromě toho i za situace, kdy orgány činné v trestním řízení ač povinny při svém rozhodování respektovat ústavně zaručená lidská práva a svobody, tomuto požadavku nedostojí platí, že důvodnost trestního stíhání a oprávněnost úkonů, které s ním souvisejí je v první řadě posuzována v rámci soustavy orgánů činných v trestním řízení a to tak, aby v případě pochybení mohly zjednat nápravu již na této úrovni. Vyšší stupeň pravděpodobnosti dostatečně odůvodněný konkrétními zjištěnými skutečnostmi postačí. V této souvislosti je třeba si uvědomit, že na počátku řízení, kdy je potřeba získané poznatky rychle vyhodnotit a hrozí nebezpečí z prodlení, nelze na zdroje, ze kterých pravděpodobnost takového určení majetkových hodnot vyplynula, vztáhnout obecné požadavky hodnověrnosti, věrohodnosti a spolehlivosti jaké jsou jinak kladeny na důkazy v trestním procesu. Z preventivní povahy zajišťovacích institutů přirozeně vyplývá, že se pohybují vždy v rovině pravděpodobnosti a nikoli jistoty ohledně budoucích následků, jež se snaží předvídat. Závěr, že majetkové hodnoty mají uvedené určení, tedy nemusí být plně hodnověrný a není ani konečný, totiž může být dalším šetřením vyvrácen. Ústavní soud se vzhledem k uvedenému zaměřil na posouzení, zda napadená rozhodnutí mají zákonný podklad, zda byla vydána příslušným orgánem a zda nejsou projevem svévole, to vše posuzováno s přihlédnutím k možnostem stěžovatele dosáhnout nápravy případných pochybení prostředky zakotvenými v trestněprávní úpravě. Důvody k jejich zrušení přitom neshledal. Vzhledem k výše uvedenému Ústavní soud musel považovat ústavní stížnost z ústavněprávního hlediska za zjevně neopodstatněnou a proto ji odmítl.²²⁸

- Nasvědčují-li zjištěné skutečnosti tomu, že jiná majetková hodnota, než která je uvedena v § 78 až 79d je určena ke spáchání trestného činu nebo k jeho spáchání byla užita nebo je výnosem z trestného činu, lze takový majetek za stejných podmínek soudcem, státním zástupcem a policejním orgánem jako v předchozích ustanovení zajistit.²²⁹

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. **II. ÚS 2156/11** o odmítnutí ústavní stížnosti stěžovatelky PLUS OIL a.s. proti usnesení Policie České republiky, Útvaru odhalování korupce a finanční kriminality Služby kriminální policie a vyšetřování, expozitury Ostrava a usnesení

²²⁸ v příloze karta záznamu I. ÚS 665/12

²²⁹ § 79e tr. řádu

Vrchního soudu v Olomouci. Usnesením policejního orgánu Policie ČR, Útvaru odhalování korupce a finanční kriminality, SKPV, expozitura Ostrava bylo rozhodnuto o zajištění jiné majetkové hodnoty dle § 79e odst. 1 trestního ř., a to **1)** motorové nafty v objemu 1.307.867 litrů uskladněné u ČEPRO, a.s., evidované na klientském účtu PLUS OIL, a.s., a **2)** pohledávky PLUS OIL, a.s., vůči ČEPRO, a.s., na vyskladnění motorové nafty v objemu 1.307.867 litrů. V odůvodnění usnesení policejní orgán uvedl, že dne 22. 2. 2011 bylo zahájeno trestní stíhání A.S. a dalších osob obviněných ze zvlášť závažného zločinu kráčení daně, poplatku a podobné povinné platby, přičemž stíhané osoby měly způsobit čs. státu škodu na neodvedené DPH ve výši 520.734.884,-- Kč a měly v úmyslu získat nadměrný odpočet daně z přidané hodnoty ve výši 18.688.300 Kč. Proti shora citovanému usnesení podala společnost PLUS OIL, a.s. stížnost, která byla usnesením Vrchního soudu v Olomouci zamítnuta. V odůvodnění rozhodnutí soud konstatoval: *"z průběhu dosavadního vyšetřování a dosud provedeného dokazování vyplývá důvodné podezření, že naskladněné a zajištěné pohonné hmoty... jsou určeny ke uvedení do volného oběhu za účelem zkrácení DPH prostřednictvím daňového subjektu, jímž je společnost EXTREME TRANSPORTATION, s.r.o., tedy že jsou určeny ke spáchání trestného činu, ale jsou zároveň též výnosem z trestné činnosti, neboť na jejich nákup použila společnost PLUS OIL, a.s. prostředky, které získala předchozí obdobnou trestnou činností"*. Stěžovatelka namítala, že napadená rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení nejsou podložena konkrétně zjištěnými skutečnostmi nasvědčujícími tomu, že zajištěné majetkové hodnoty pocházejí anebo jsou určeny ke spáchání trestné činnosti; tedy že napadená rozhodnutí postrádají zákonný podklad a jsou projevem libovůle orgánů veřejné moci a svými důsledky zasahují do shora uvedených základních práv stěžovatelky. Ústavní soud proto, jak již mnohokrát vyslovil ve své rozhodovací praxi, považuje ingerenci do rozhodování orgánů činných v trestním řízení ve stádiu přípravného řízení snad s výjimkou zcela mimořádné situace za nepřijatelnou, případně přinejmenším za nežádoucí. Ústavní soud v první řadě připomíná, že již v nálezu ve věci sp. zn. III. ÚS 62/95 vyslovil tezi, dle níž ústavní soudnictví je vybudováno především na zásadě přezkumu věcí pravomocně skončených, v nichž protiústavnost nelze napravit jiným způsobem, tedy především procesními prostředky, které vyplývají z příslušných právních norem upravujících to které řízení. Konstatoval, že trestní řízení je zákonem upravený proces poznávání, zjišťování a hodnocení skutečností, na kterých bude následně vybudováno meritorní rozhodnutí ve věci. Co do své zákonnosti a ústavnosti, prakticky neustále podléhá kontrole státního zastupitelství a posléze, zejména při vlastním rozhodování o meritu věci i soudnímu přezkumu. Posouzení vlastních podmínek vydání rozhodnutí o zajištění majetku je pak především věcí příslušných orgánů veřejné moci při naplnění uvedených požadavků další přezkum Ústavnímu soudu nepřislouží, zejména z toho důvodu, že by předjímal výsledek dosud neskončeného trestního řízení. Vrchní soud v Praze se podrobně zabýval výtkami, které stěžovatelka uplatnila v rámci své stížnosti dle § 141 a násl. trestního řádu a zdůvodnil, proč se přiklonil k názoru policejního orgánu, že byly naplněny důvody k zajištění jiné majetkové hodnoty dle § 79e trestního řádu. Odůvodnění soudu tak nemůže naplňovat znaky libovůle či svévole. Z hlediska ústavního principu nezávislosti soudů (čl. 82 Ústavy) a zásady volného hodnocení důkazů upravené v § 2 odst. 6 trestního řádu nelze rozhodnutí obecných soudů nic vytknout. Samotné rozhodnutí dle § 79e trestního řádu není rozhodnutím o vině a trestu, institut slouží pouze k zajištění majetkových

hodnot, chrání tak primárně poškozené tj. oběti trestných činů. Ústavní stížnost byla odmítnuta.²³⁰

- Nelze-li zajistit majetek obviněného a majetek pocházející z trestné činnosti, může být místo shora uvedených institutů trestního řádu zajištěna náhradní hodnota, která odpovídá byť jen zčásti, hodnotě výnosu z trestné činnosti.²³¹

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. **III ÚS 3071/08** o odmítnutí ústavní stížnosti M. T. proti usnesení Policie České republiky, Útvaru odhalování korupce a finanční kriminality, Služby kriminální policie a vyšetřování, expozitura Plzeň a proti usnesení Vrchního soudu v Praze. Stěžovatel se domáhal zrušení uvedeného rozhodnutí orgánů veřejné moci, i nebot' jimi mělo dojít k porušení jeho základních práv garantovaných článkem 11 a článkem 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Dále mělo dojít k porušení článku 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Stěžovatel byl trestně stíhaný pro trestný čin zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby dle § 148 odst. 1, 3 písm. a) odst. 4 trestního zákona. Trestného činu se dopustil tím, že jako účetní dodával jiným obviněným fiktivní faktury, za něž inkasovat minimálně 2.01.360 Kč. Ústavní stížností napadeným usnesením rozhodl policejní orgán na základě předchozího souhlasu státní zástupkyně Vrchního státního zastupitelství v Praze o zajištění spoluvlastnických podílů stěžovatele na nemovitostech v obci Přeštice, okres Plzeň-jih, do výše 2.011.360 Kč jako tzv. náhradní hodnoty dle § 79f trestního řádu. Okamžikem doručení ústavní stížností napadeného usnesení byla stěžovateli zakázána jakákoliv majetková dispozice s nemovitostmi označenými v usnesení policejního orgánu. Proti tomuto usnesení podal stěžovatel stížnost, kterou však Vrchní soud v Praze v záhlaví uvedenými rozhodnutími jako nedůvodnou dle § 148 odst. 1 písm. c) trestního řádu, zamítl. Ústavní stížnost byla odmítnuta.²³²

- Na postup při vrácení peněžních prostředků na účtu, zaknihovaných cenných papírů a jiné majetkové hodnoty zajištěné podle § 79a až 79e, při dalším nakládání s nimi, jakož i na postup při vrácení náhradní hodnoty, která byla zajištěna podle § 79f a při dalším nakládání s ní se přiměřeně užijí § 80 a 81.²³³

Postup při výkonu rozhodnutí o zajištění majetku nebo jeho určené části a při jeho správě, je upraven zákonem číslo 279/2003 Sb. o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů. Tento zákon stanoví morální právo obviněného o vyloučení věcí z výkonu rozhodnutí o zajištění ve vlastnictví obviněného.

Jedná se o běžné oděvní součásti, obvyklé vybavení domácnosti, snubní prsten a předměty obdobné povahy, zdravotnické potřeby a jiné věci, které obviněný potřebuje vzhledem ke své nemoci nebo tělesné vadě, hotové peníze do částky dvojnásobku životního minima. Zajištění nepodléhá peněžní dávky sociální péče, dávky pomoci v hmotné nouzi, dávky státní sociální podpory na bydlení a dávky státní sociální podpory vyplácené obviněnému jednorázově. Zajištění nepodléhá pohledávky obviněného na výplatu odměny

²³⁰ v příloze karta záznamu II. ÚS 2156/11

²³¹ § 79f tr. řádu

²³² v příloze karta záznamu III ÚS 3071/08

²³³ § 81 a tr. řádu

z pracovněprávního nebo obdobného poměru, pohledávky obviněného na výplatu výživného, pohledávky na výplatu dávek nemocenského a důchodového pojištění a dávky státní sociální podpory, které nejsou vypláceny jednorázově.²³⁴ Ke zjištění rozsahu, obsahu a umístění majetku obviněného může soud vyslechnout obviněného nebo jinou osobu, která má v řízení postavení svědka.²³⁵ Soud je oprávněn ke zjištění movitých věcí pro účely výkonu rozhodnutí o zajištění nařídít osobní prohlídku obviněného a prohlídku bytu nebo jiných prostor sloužících k bydlení nebo prostor k nim náležejících a jiných prostor a pozemků, kde lze předpokládat, že má obviněný svůj majetek. Tyto prohlídky vykoná orgán, který ji nařídil nebo policejní orgán. Obviněný je povinen zpřístupnit orgánu provádějícímu prohlídku všechna místa, kde se jeho movité věci nacházejí. Pokud tak neučiní, ten kdo prohlídku provádí je oprávněn zjednat si do těchto míst přístup. Každý kdo má u sebe movité věci z majetku obviněného je poté, co se o zajištění majetku dozvěděl povinen bezodkladně o tom uvědomit soud.²³⁶

Teprve po odebrání výnosu z trestné činnosti pachatele nebo z legálně nabytého majetku pachatele, spíše než-li trestem dojde k přetvoření v jeho vědomí ke změně na vědomí morální poté, co se celé zaměří na nové hodnocení, totiž, že krást se nemá jako novou reflexi o hodnotách.

---

²³⁴ § 2 zák. č. 279/2003 Sb.

²³⁵ § 5 zák. č. 279/2003 Sb.

²³⁶ § 6 zák. č. 279/2003 Sb.

7. Možnosti sociální pedagogiky k selhání člověka v selhávající společnosti

Vyspělé vězeňské a probační systémy svoji pozornost upínají k ochraně společnosti po vykonání trestu odnětí svobody odsouzeným. Pro snížení recidivy pachatelů a zdárnou reintegraci do společnosti vyvinuly spektrum intervenčních metod. Pro práci s pachateli trestných činů je nezbytné mít informace o tom, jakým způsobem pachatelé vystupují ve vztahu k sobě a k ostatním. Jaká nebezpečí mohou z práce s nimi hrozit a jaká je šance na jejich nápravu. Terapeut potřebuje zhodnotit pokrok odsouzeného v psychoterapii z hlediska sebnáhledu a postojových změn. Komisi pro podmíněné propuštění a soudce bude zajímat míra pravděpodobnosti s jakou se pachatel po propuštění již nedopustí dalšího trestného činu a integruje se do společnosti zákonným způsobem. Probační úředník organizuje postup zásahů k změnám jedince a dohlíží na jejich úspěšnost u propuštěné osoby tak, aby se náprava a společenské sloučení pachatele zdařila. Úlohou společnosti je pomoci navrátit je do společnosti k soběstačnému životu v mezích zákona.

Jedním z nástrojů je znalost statických a dynamických faktorů v podobě východisek, kdy je potřeba znát rizika a kriminogenní potřeby pachatele. Jde tedy o způsob ovlivňování pachatele, kdy je třeba pomocí statistických nástrojů vědět, proč je pachatel nebezpečný a co je možné změnit, aby tomu tak nebylo. Tyto východiska jsou obsažena ve filozofii sociální pedagogiky, jakožto mezioborové vědy. Od přelomu milénia je zohledňována délka a intenzita navrhované intervence ve vztahu k závažnosti rizik a potřeb. Navrhovaná intervence musí odpovídat osobě a pojetí pachatele. Typickým příkladem je případová práce se scénářem, namísto prostého výpočtu pravděpodobnosti selhání jedince v dané oblasti. Zvyk si uchovávat ve vědomí svou přednost. Touto předností je jeho možnost disponovat snadností. Ať už je použití známého pohybu doprovázeno slastí nebo znechucením, tento pohyb zůstává díky své formě dispozicí vůle jednat podle přednostního schématu myslet a cítit jistými obvyklými a pohodlnými způsoby.²³⁷

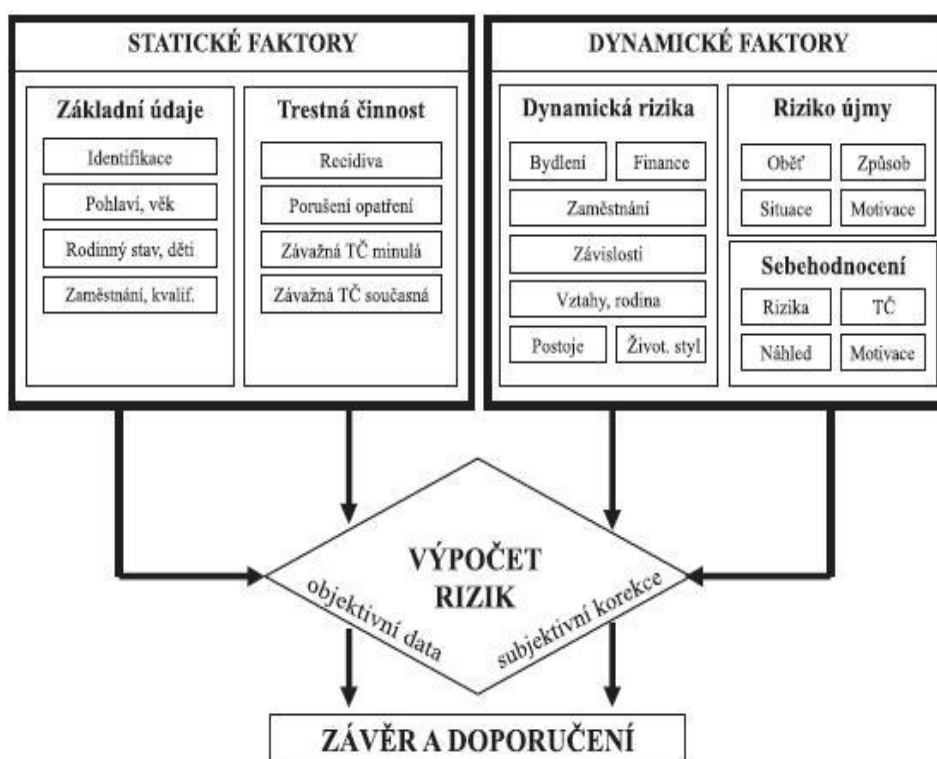
To umožňuje obléci intervenci pachatelům na míru a současně předvídat jejich další chování na základě splnění daných podmínek. Pro pachatele násilné a sexuálně motivované trestné činnosti jsou využívány klinické metody. Ve vězeňské praxi a justičním prostředí ČR jsou využívány téměř výlučně psychodiagnostické a jiné dotazníkové metody.

Vězeňská služba ČR, Probační a mediační služba ČR, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Sdružení pro probaci a mediaci v justici Městského soudu v Brně, Státního zastupitelství Prahy 4 a Policejního prezidia ČR v rámci projektu PHARE uskutečnili projekt zaměřený na hodnocení odsouzených, zahrnující vyhodnocování rizikovosti pachatelů trestné činnosti ČR při použití systému používaného vězeňskou a probační službou v Anglii a Walesu se snahou systém uzpůsobit Českému prostředí. Důležitou složkou nástroje bylo vyhodnocení motivace odsouzeného, nakolik je schopen a ochoten se na změnách ve svém životě podílet. Základní strukturu nástroje tvořilo pět

---

²³⁷ Paul Ricoeur. *Filosofie vůle I, Fenomenologie svobody*, 1. vyd. Praha: Oikoymenh 2001, s. 128

částí. První se zaměřila na vyhodnocování informací o charakteru trestní minulosti se zaměřením na specifické rysy. Druhá část nástroje obsahovala rozbor dat týkajících se okolností, faktorů a pohnutek vyplývajících z kontextu trestné činnosti pachatele. Třetí část představovala soubor dynamických rizikových faktorů rozdělených do šesti oblastí - bydlení, zaměstnání, finance, závislost, rodina a sociální kontakty, myšlení, postoje a chování. Výstup každé této části poskytuje podklad pro vyhodnocení míry rizika. Čtvrtou část zastupoval sebehodnotící dotazník zacílený na získání zpětné vazby sebe reflexivního zhodnocení situace a okolností samotným odsouzeným. Pátou částí byl závěrečný výstup obsahující interpretaci výsledků analýzy rizik a potřeb odsouzené osoby, zhodnocení motivace odsouzeného k řešení problematických otázek a doporučení hodnotitele s návrhem na další postup s hodnoceným.

²³⁸ tabulka č. 11

V dubnu 2007 byl popisovaný systém SARPO 1 spuštěn v 16 věznicích a v 19 probačních střediscích z celé republiky po dobu ročního pilotování nástroje. Cílem bylo dosáhnout vzorku 500 hodnocení. Jednou skupinou byli odsouzení před žádostí o podmíněné propuštění v počtu 350 osob. Ve druhé skupině pak bylo 150 osob krátce po podmíněném propuštění s dohledem. V nejednotných podmínkách bylo zhotoveno 513 hodnocení trvající dva roky od ukončení výzkumu. Validací studie byla realizována v závěrečné fázi pilotáže na podzim 2009.

²³⁸ základní složky popisovaného nástroje SARPO 1 způsob hodnocení. Michal Petras a kolektiv: Predikce kriminality: nový nástroj SARPO 1, s. 208

Základní přehled o výsledném souboru a míře selhání u jednotlivých skupin

	počet	%	podíl selhání
Pohlaví			
muž	250	95,1 %	23,6 %
žena	13	4,9 %	0,0 %
Věk			
20 - 29 let	79	30 %	36,7 %
30 - 39 let	94	35,7 %	19,1 %
40 - 49 let	66	25,1 %	13,6 %
50+ let	24	9,1 %	12,5 %
Vzdělání			
Nedokončená ZŠ/ zvláštní škola	18	7,0 %	61,1 %
ZŠ	96	37,4 %	21,9 %
Vyučen/a	24	9,3 %	25,0 %
SOU	90	35,0 %	21,1 %
Střední a vyšší	29	11,3 %	6,9 %
Rodinný stav			
Ženatý/vdaná	32	12,2 %	3,1 %
Svobodný/á	140	53,4 %	30,7 %
Rozvedený/á	87	33,2 %	17,2 %
Vdovec/vdova	3	1,1 %	0,0 %
Hodnocení SARPO 1 realizovala:			
Vězeňská služba ČR	161	61,2 %	22,4 %
Probační a mediační služba ČR	102	38,8 %	22,5 %
Celkem	263		22,4 %

²³⁹ tabulka č. 12

²³⁹ tabulka o míře selhání sledovaných skupin. Michal Petras a kolektiv: Predikce kriminality: nový nástroj SARPO 1, s. 208

Celková míra selhání dosáhla 22 %. Soubor obsahoval 53 % svobodných, 33 % rozvedených, ženatých a vdaných je pouze 12 %. U této kategorie se nacházelo velmi nízké selhání v 3 %. Z hlediska věku byla jednoznačně nejvyšší míra selhání u kategorie nejmladších osob do 29 let a s přibývajícím věkem pak podíl selhávajících postupně klesal. Z důvodu pouhého 5% souboru zastoupení žen (pouze 13 žen), nemohlo dojít k analyzování vlivů faktorů selhání žen. Vzdělanostní struktura souboru byla jednoznačně zastoupena nižším stupněm dosaženého vzdělání v téměř polovině respondentů, kteří měli základní školu (44 %) a střední nebo vyšší vzdělání byla spíše výjimkou (11 %). Tyto osoby také vykazovaly nejnižší míru selhání. Osoby s nedokončenou základní školou nebo absolventi zvláštních škol selhávaly nadměrně často (61 %).

Cílem projektu bylo zavedení modifikovaného nástroje do denní rutiny v penitenciární a probační praxi, což se před rokem 1989 nikdy nepodařilo. Dosavadní výsledky ukazují, že nástroj dokáže naplnit vyslovovaná očekávání z penitenciární a postpenitenciární oblasti. V současné době obě služby hledají cesty, jak tento proces implementace připravit a koordinovaně řídit.²⁴⁰

Z materiálu Ministerstva Vnitra České republiky "*Zpráva v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejném pořádku na území České republiky v roce 2011*" vyplývá, že v únoru 2011 Probační a mediační služba (PMS) zahájila realizaci aktivit projektu česko-švýcarské spolupráce pod názvem "Rozvoj probačních a resocializačních programů - posílení prevence a ochrany společnosti před opakováním trestné činnosti." PMS v partnerství s VS ČR a Českým helsinským výborem pokračovala v realizaci projektu Komise pro podmíněné propuštění ve třech pilotních věznicích. V 18 případech (ze 43) bylo soudem následně rozhodnuto o podmíněném propuštění žadatelů. PMS disponuje novou verzí hodnotícího nástroje SARPO (Souhrnná Analýza Rizik a Potřeb Odsouzených), která byla obsahově upravena na základě doporučení řešitelů výzkumného šetření, které bylo zaměřeno na ověření validity nástroje.²⁴¹

---

²⁴⁰ Michal Petras a kolektiv: Predikce kriminality: nový nástroj SARPO 1 na hodnocení kriminogenních rizik a potřeb pachatele. Trestněprávní revue 9/2010 s. 283 <http://www.beck-online.cz/legalis/document-view.seam?type=html&documentId=nrptembrgbpxi4s7hfpwg5dsl4zdcqmy&groupIndex=0&rowIndex=0&conversationId=891641> odkaz platný k 24. 10. 2012

²⁴¹ MV ČR. Zpráva v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejném pořádku na území České republiky v roce 2011, s. 14

Závěr

Objektem diplomové práce je vůle, svoboda, morálka, příčinnost a lidská předurčenost spočívající v tělesnosti člověka, v sociálním životě ve vzájemných vazbách. Nejde o pouhé pojetí teoretické, neboť poukazují na pozadí a popředí sociální reality života. Nejen v trestně právní rovině filosoficky zkoumám potvrzení, zda člověk má či nemá svobodnou vůli. Pokud člověk jednal v nesvobodě, orgány činné v trestním řízení jsou povinny přikročit k znaleckému zkoumání obviněného, k prokázání zavinění. Vztah etiky a svobody naleznete na konci této kapitoly. Z filosofického hlediska na základě celkového pojetí diplomové práce se zdá, že člověk není odpovědný kvůli absenci svobody, přestože intuice nasvědčuje opaku.

Díky vztahu k sobě samému, ke druhému, vytváříme v sociální souvislosti důležitou a výchozí zásadu vědomí: "Jsem původcem svých myšlenek a činů." Na otázku "kdo to udělal?" se zvednu a odpovím, to jsem učinil já. Odpověď vyvěrá ze subjektivity tvořené prostřednictvím intersubjektivních vztahů k druhým lidem. Individuální já vzniká pouze interpersonální sociální cestou odhledu navenek a může se ustálit a upevnit jen v síti neporušených vztahů a uznání. Tehdy se rozhodnutí rovná odpovědnosti. Svoboda je přemístěna do samotného počátku rozmyšlení před emoci, vůli a vášně. Vlastní "já" zůstává po celý život identické samo se sebou. Bez této identity nelze opravovat, zlepšovat ani provádět sebeporozumění neboť aktuální vědomí, že "já" jsem původcem vlastního jednání a nároků, je prolínáno s činností sebehodnocení a sebeposuzování všeho osvojeného během života. Život si svobodně zvolím, nikoliv aktem volby, nýbrž schopnostmi, realitami, praktičností, strýzlivostí a vnímáním mysli a celkovou objektivitou. V těchto souvislostech je tělo svými projevy symbolem živoucí subjektivity svobody, disciplíny i útlaku, v oportunitě k disharmonii mezi myslí, příkazy a vnějším normativním omezováním.

Vědomí provinilosti je určeno eticko-právní zkušeností jedince. Moderní formy trestního práva vznikají průnikem práva a kriminologie. Etika lidského společenství ustanovuje prostor pro racionální obvinění ke spáchané nespravedlnosti, která má spolu se spravedlností kořeny hluboko v zastaralé definici "nečistého a čistého". Trestní právo spočívá v definici a racionalizaci odpovědnosti.

Místo sporů o "svobodu vůle" je vhodnější hledat okolnosti, které omezují "svobodu rozhodování". Představa vůle v etice je používána pro označení síly osobnosti odolávat náporu smyslových pudů v způsobilosti řídit své jednání na základě vědomého chtění a záměru. Pojem vůle je zde kladen do protikladu k pojmu pud. Jednou z nejdůležitějších vnitřních podmínek omezujících svobodu rozhodování a jednání je nedostatečně vypěstovaná schopnost sebekontroly. V sociálních vztazích je funkčnost seberegulace porovnávána z hlediska morálních hodnot. V případě sociálního chování je důležitá osobní odpovědnost a svědomí. Seberegulace je při vzájemném ovlivňování zabudována do sociálního rámce jako něco, co musí provádět jedinec sám. Dosahování cílů při seberegulaci často aktivizuje jiné lidi. Jednou z podmínek pro proces řešení sociálního

problému často souvisejícího s morálkou je právě proces neustálé dosahování seberegulace jako hlavního cíle aktivit.

Začlenění v sociálním prostředí v procesu socializace je na stejné kvalitativní rovině jako duševní život jedince. Sjednocujícím prvkem duševního života je sebeuvědomování, vědomí já, individuálně zpracovaná a přijatá zkušenost jedince. Duševní život určuje zvyky, vývoj a postoje coby strukturu psychiky lidského jedince, která je identifikací identity osobnosti, vědomého sebehodnocení, pojetí sebe sama a individuality, pojetí povahy a kvality sobeckého bytí, jakožto dynamického procesu "evoluce jáství", jejímž výsledkem je sociální počítač v podobě lidského mozku. Aby mozek byl schopen takto fungovat, musí přijít na svět s vrozenými znalostmi o tom jak řídit sám sebe i zbytek těla

Mozek spíše užívá naučené stereotypní modely a rychlá intuitivní rozhodnutí emocionálních reakcí, což se projevuje u vazby morálky rozumu. Stereotypní modely užíváme v průběhu složitých morálních dilemat. Rozumové uvažování častěji racionalizuje a vytváří následná zdůvodnění našich ukvapených rozhodnutí. V souladu s přijatými pravidly, zásadami a normami je mravně vyspělý jedinec schopen podle svého svědomí oddálit uspokojení naléhavých potřeb a osobních zájmů. Naučil se odolávat vtíravému lákání i sociálním tlakům. Tyto situace umí člověk zvládat nikoliv proto, že vnější vlivy se lomí v psychickém stavu člověka, ale proto, že při cílevědomém jednání každá aktivita následuje až po vědomém rozhodnutí o cíli a prostředcích jednání. Ve vazbách morálky se vůle projevuje nejen v aktivitách, ale za určitých okolností i v pasivitě, v nečinnosti subjektu.

Pokusy o vysvětlování vůle a chtění se ukazují jako méně efektivní. Do struktury a funkce lidské psychiky v řízení složitých procesů, v organizačních a sociálních systémech je lépe nahlížet skrze sebekontrolu, nežli prostřednictvím vůle a chtění.

Jednání je bezpochyby způsobem, jak se určitý subjekt vztahuje k nevědomým a vědomým mechanismům. Individuální chování charakterizuje behavioristické pojetí osobnosti v zobrazujícím se popisu skrze vlastnosti osobnosti, zvyky a naučené reakce. Motivy charakterizují vnitřní určení člověka a spoluvytváří psychické směřování. Motivy charakterizují role jako kulturou strukturovaný projev sociálních vztahů. Motivy charakterizují postoje v komplexním prvku hodnotících vztahů. Motivy charakterizují jáství v domnělém harmonogramu a dynamice chování. V tomto širokém smyslu můžeme vztah jednání k jeho cíli nazvat praktickou zaměřeností vědomí na svět jako podmínku myšlení. Tato popisovaná praktická podmínka myšlení v zaměřenosti už není orientací praktického znázornění směřujícího od rozhodování v harmonogramu působení vůle jako podmínky myšlení, spočívá v zobrazení dokonaného konání. Je činem, který vyplní pohyb vůle v harmonogramu. Mezi mým vlastním tělem a tělem jako předmětem se utváří komunikace mezi činěním vůle a objektivními vztahy příčinnosti.

Vůli člověka v zaměřenosti lze dokumentovat shodně prohlášením zaznívajícím z kazatelny J. A. Komenského:

"Světlem těla je oko. Je-li tedy tvé oko čisté, celé tvé tělo bude mít světlo. Je-li však tvé oko špatné, celé tvé tělo bude ve tmě. Jestliže i světlo v tobě je temné, jak velká bude potom tma?"²⁴²

Zmiňovanou zaměřeností je člověk z hlediska sociologie, práva, penologie, sociální pedagogiky a psychologie morálně odpovědným za své jednání.

Charakter je souhrnem psychických vlastností osobnosti. Ty jsou založeny na jejím morálním přesvědčení a projevují se v mravní stránce jejího chování a v morálním profilu jedince. Postoje spočívají v ustálených způsobech reakcí na podněty dle hodnotově osobního významu. Postoj předurčuje reakci na určité důsledky.

Identita není nic pevného, je plovoucí identitou, jejíž podoba je určována způsobem, jak je o ní vypovídáno v závislosti na její proměnlivosti v integraci jedince k podnětům. Bez příčinnosti k podnětu, ale není interakce jedince k podnětu možná. Nevyvolá zkušenostní poznání, ale pouhé v paměti zaznamenané odehrané dějství s odezvou lhostejnosti jedince k obsahu události později rozpadlých materiálních vjemů.

Zde je na místě podotknout, že vědomí nemá do značné míry přístup ke svému vlastnímu základu. Zůstává vydáno napospas absurdní a nepotlačitelné impulzivité. Toto odloučené nevědomí nás nutí uznat účelnost pro absolutně ne-volní a nevědomou činnost. Označení pro funkci kontroly, represe a cenzury je vytěsnění. Jinak řečeno, nevědomí a nevědomé mechanismy jsou silnými podněty a stimuly. Vznikají nezávisle na sebeovládání záměrných, účelných i neúčelných, necílevědomých stereotypních dovedností, jakožto naučených dispozic ke správnému, rychlému a úspornému vykonávání určité činnosti.

Nevědomé procesy neuronů aktivizují místa v mozku potřebná ke spuštění somatických pocitů, předcházejí a způsobují provedení volního aktu např. poznávací proces, samovolné jednání organismu v náladě, bolesti hlavy, stavu deprese, šestého smyslu apd., vše v nesvobodě a nezávislosti na vědomí. Jedinec je nucen jednat instinktivním způsobem pod vlivem regulačních mechanismů zajišťujících přežití a popoháněných určitými vzorci činnosti neuronů, vyvolávajících různé vzorce tělesných změn nutkáním. Nutkání může být tělesným stavem majícím různé významy např. hlad, nevolnost, rozpoznatelné emoce strachu a hněvu. Na každý podnět vnitřní bioregulace se může vázat odpověď v podobě vzorce chování nebo nově vzniklého plánu chování, což vše obsáhnou základní neuronální okruhy tvořící předem nastavovaný organizovaný mechanismus podle našeho životního prostředí a základní biologické regulace.

Altruismus a svobodná vůle souvisí s přežitím, mozkiem a správným vzděláním a s prožíváním lásky, přátelství, štědrosti, laskavosti, soucitem, čestností atd. Přírozenost umožňuje dojít k pozitivnímu ovoci altruismu vzděláním, kulturní adaptací jako přidané hodnoty společensky přijatelných a vyžadovaných rozhodovacích strategií podporujících přežití, zlepšujících kvalitu přežití a sloužících jako základ konstrukce osobnosti. Vědomí se snaží založit jednotu smyslu a přítomnosti v předmětu. Vědomí ještě není jednotou osoby o sobě a pro sebe, vůbec není osobou, není nikým: „já“ ve větě „já myslím“ je jen formou pro kohokoliv a pro všechny. Věděním o sobě v sobě zahrnujeme nutnost účelně

---

²⁴² Matouš 6:22-23

přivést pro sebe vědomí do skutečnosti naší podstaty s jediným účelem identifikace individuální složky jedince.

Podkladem pro činnost složky vědomí nazývané vyšší vědomí, neboli vědomí o vědomí, je činnost systémů tvořených korovými a podkorovými strukturami. Systém odpovídá za tvorbu základních emocí, některé druhy paměti, vegetativní funkce v podobě spánku, tělesné teploty, činnosti žláz s vnitřní sekrecí. Při úrazu nebo po otravě, jejímž následkem je zničení dostatečně rozsáhlé oblasti mozkové kůry nebo při přerušení spojení mezi jmenovanými oblastmi, dojde k vyvolání vegetativního stavu. Výkonnostní funkce vědomí obstarává činnost spojů mozkové kůry předních částí čelních laloků mozku s oblastmi umístěnými v hloubce mozku jako jsou bazální ganglie a motivace vůle. Některým složkám tohoto vědomí se hovorově říká myšlení. Myšlení si nelze představit bez různých druhů paměti.

Lze dojít k závěru, že nedostatek kontroly vůle a ztráta etických a morálních imperativ, způsobuje nedostatek sebekontroly, spočívající v kritickém myšlení, jakožto základním nástrojem racionality v každodenním životě všech lidí. S jednáním člověka je spojován problém svobodné vůle, tj. otázka svobodného či nutného jednání, svobody či nutnosti volby, nezávislosti či závislosti rozhodování a jednání pod vnějšími tlaky či z vnitřních pohnutek.

Pojem svoboda vůle, totiž svoboda chtění v závislosti na zákonitostech lidského jednání, v různých aspektech principů a teorií k překonávání problémů v oblastech např. duševního zdraví, vzdělání, zdraví, práva, řízení lidských zdrojů, coby aplikované psychologie, je charakteristickým vytvářením vnitřních modelů jako obrazu situací, událostí, psychických procesů, myšlení člověka a problémů s cílem kognitivní psychologie uskutečnit smysluplné rozhodnutí ve vnitřním řízení aktivit za přispění procesu seberegulace a sebekontroly. Popisované duševní obsahy výrazně ovlivňují pozorovatelné chování

Myšlenkové operace probíhají často na nevědomé úrovni. Kdežto u vědomě řízených aktivit jsme zpětně schopni si vybavit jednotlivé kroky, které jsme při řešení problému použili. Myšlení jako proces je usměrňováno a řízeno představou požadovaného výsledku.

Právo a bezpráví je závislé na náhodné vnější moci. Přirozeně platné pojmy práva a bezpráví, platí spíše jako morální pojmy k sebezpoznání vlastní vůle v každém člověku. "Jsou totiž pevným bodem" kdy se přitakání vlastní vůli stává popíráním vůle cizí. Stát není podmínkou svobody v morálním smyslu, protože svoboda leží vně. Stát je založen proti nepříznivým důsledkům egoismu, které vychází z mnohosti egoistických individuí, které si vzájemně ruší své blaho. Příčinou mravního bloudění je zhroucení etického zákonodárství. Událost mohla proběhnout nepovšimnuta milióny těch, jejichž život byl spíše řetězcem nutností než povinností spíše tlaků, kterým nebylo možné se vzepřít. Lidé jsou vrženi do postmoderní společnosti a nemají kam utéci. Musí se podívat do tváře vlastní mravní nezávislosti, vlastní nezcizitelné mravní odpovědnosti a mravní odpovědnosti se nelze zříci.

Na uvedených dopadech a bodech se zaměřuji na český trestní zákoník a řád ve snaze analyzovat nakolik operuje s přesvědčením, že lidé mají svobodnou vůli a jsou tedy

morálně odpovědní. V trestním zákoníku jsou zaznamenány projevy vůle k veličině odpovědnosti, vyjma případů vylučujících protiprávnost ve smyslu ustanovení § 28 o krajní nouzi, § 29 o nutné obraně, § 30 o svolení poškozeného, kdy trestní zákoník hovoří o činu jinak trestném.

Trestní zákoník zakomponoval projev svobodné vůle pachatele v jednání a úmyslu § 15 trestního zákoníku a v ustanovení o upuštění od přípravy trestného činu dle § 20 odst. 3 písm. a) odstraněním konkrétně hrozícího nebezpečí plynoucího ze zvlášť závažného zločinu. Dle § 21 trestní odpovědnost za pokus trestného činu zaniká, jestliže pachatel dobrovolně upustil od dalšího jednání směřujícího k dokonání trestného činu

a) odstranil nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem z podniknutého pokusu trestného činu, nebo

b) učinil o pokusu trestného činu oznámení v době, kdy nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem z podniknutého pokusu trestného činu, mohlo být ještě odstraněno; oznámení je nutno učinit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, voják může místo toho učinit oznámení nadřízenému.

Trestný čin nám umožňuje učinit si obraz o pachatelově duševním životě a stupni jeho nebezpečnosti. Vínu zjišťujeme jako odpověď na otázku, zda se v činu projevila pachatelova osobnost a zda jde o vliv na vinu, tím menší, čím lze čin více vysvětlit vnějšími podmínkami a méně osobními pachatelovými vlastnostmi.

V teorii trestněprávního přičítání se pojmem viny zabývají jednotlivé subjektivní znaky trestného činu. K naplnění trestní odpovědnosti, nestačí následek způsobit, ale je nutné jej zavinit. Zavinení je povinným znakem subjektivní stránky trestného činu. Trestní zákoník rozumí zavinení jako vnitřní, psychický vztah pachatele k neodmyslitelné složce trestného činu se složkami 1/ *intelektuálního vědění*, zahrnující vnímání pachatele, tedy odraz předmětů, jevů a procesů ve smyslových orgánech člověka, rovněž představu předmětů a jevů, které pachatel vnímal dříve nebo, ke kterým dospěl svým úsudkem na základě znalostí a zkušeností. 2/ *vůle* zahrnující chtění nebo srozumění, jako volbu rozhodnutí jednat určitým způsobem se znalostí jádra věci. Vůle vždy směřuje k vyvolání zamýšlených skutečností vlastním jednáním. Chtění, jakožto úmysl nepostačuje, bez srozumění provázející činnost směřující k následku.

Pro předpoklad trestní odpovědnosti je zjištění příčinného působení jednání obviněného k trestním zákonem chráněnému společenskému vztahu s posouzením, zda toto jednání nese všechny znaky zavinení. Trestní právo není nutné reformovat, protože není možné jej zbavit funkce trestní jako nástroje donucení k řádnému a správnému konání neporušovat práva druhých. Oproti tomu trestní zákoník a řád byl již reformován ve vztahu k postmoderní době. Jde o neustálou činnost nalezení vícero způsobů rozrůzněnosti alternativních trestů a pomoci odsouzenému v jeho individuálních životních souvislostech, ve směru k selhávání prostřednictvím Probační a mediační služby.

Dle Zygmunta Baumana lidé nejsou v jakémkoliv společenském zřízení, situaci a jednání svobodnými, nýbrž že se cítí svobodnými. Jako pocit je svoboda, respektive nesvoboda pojem psychologický, který za jistého rozšíření může hrát velkou roli ve společnosti, pak se stává pojmem sociologickým

Text je svým zaměřením směřován a podmiňován také východisky filosofie, která čerpá argumenty z psychologie, biologie a etiky pomocí nichž lze dojít k hypotéze, že člověk není svobodný a tudíž ani morálně odpovědný, kdy bez svobody není etika účinná ani platná. Pravidla sociální pedagogiky, sociologie, biologie, penologie, etiky spolu se společnými vzájemnými vztahy a východisky filosofický závěr potvrzují i vyvracejí. Záleží na bytostnosti, užití, kontextu a významu užitého slova „svoboda“ v jeho pravidlech a vztazích z náhledu aplikované vědy. K závěru jsem dospěl přesným zkoumáním jevu svobody nikoliv z pozice podstaty a skutečností, nýbrž zkušenosti tím jak se svoboda sama člověku ukazuje. Zvolil jsem princip fenomenologického pochybování jako nástroj vědecké filosofie.

V bytostném vztahu svobody k etice je rozhodující otázka fenomenologické etiky: Jak je možné určit svobodný vztah člověka ke jsoucímu a k druhým bližním? Pouze v takto naznačené korelaci může být člověk skutečně svobodný ve smyslu uvedeného cílového zaměření našeho jednání na uchování bytí v událostech a zkušenostech. Svobodu nelze zjednodušovat na abstraktní pojem disponování rozdílnými možnostmi volby jednání, ze kterých určité volíme, jiným se vyhýbáme a jiné v průběhu času rozpoznáváme jako takové. Svobodu je třeba spíše určit jako relační (vzájemně vztahové) a reflexivní (obrácení pozornosti od vnějších předmětů k vnímání). Svoboda bytostně náleží k člověku v možnosti a cíli osvobodit sebe sama v otevírajícím vztahu k jinému, popř. prokázat se jako svobodný, tak jako svoboda člověka odkazuje k obnažení sebe sama v osvobozujícím vztahu. Každá řeč, která si klade nárok na pravdu je založena na tom, že hledá, jak by věc uchovala v jejím bytí. Pravdu o svobodě je třeba pochopit z jednotného základu vzájemného vztahu myšlení a bytí: „*uchovávající vztah je zároveň vztahem osvobozujícím*“.²⁴³

Základním náhledem pro bytostné porozumění člověku je určení člověka postojem ve vztahu myšlení a bytí. Jediněc sebe sama ve všech svých vztazích stále spoluurčuje. Člověk se stane sebou ve svém vztahu k jinému právě tehdy, když učiní zadost věcem v jejich bytosti jako souhrnu určitých znaků, které náležejí v obsahu pojmu. Tyto znaky jsou bytostnými oproti těm, které se vyskytují nahodile. Pouze tehdy člověk učiní zadost také sobě samému. Svobodné jednání se uchovává pouze ve svobodném vztahu k jinému v etickém jednání, ve kterém se ukazuje jako svobodný. Z metodického hlediska je přitom zřejmé, že pojem svobody poukazuje jak na ontologickou²⁴⁴ a hermeneutickou diferenci,²⁴⁵ tak také na sebevztažnost ve všech našich vztazích.²⁴⁶

Je ve fenomenologické etice možný svobodný vztah člověka k druhým, k jinému a k sobě samému? Ano, jelikož s každým vztahem k cizímu jedinci je spjata činnost s dobrým svědomím a domněle dobrými důvody, aby bylo učiněno zadost diferencovanému (odlišujícímu) jsoucnu v jemu příslušném určení.²⁴⁷

---

²⁴³ Klaus Bort. Svoboda a vztah. Východiska fenomenologické etiky. www.reflexe.cz/File/Reflexe%2018/bort-svoboda.pdf, str. 8 odkaz platný k 11. 11. 2012

²⁴⁴ pozn. věnovaná otázce bytí jako takovému v nejobecnějších kategoriích jsoucna jako obecného označení pro cokoliv, co je

²⁴⁵ interpretace rozdílu a odchylky

²⁴⁶ tamtéž., s. 18

²⁴⁷ tamtéž., s. 20

Resumé

Teoretickou část diplomové práce dělím na dva tematické celky. V prvním tematickém celku se věnuji předmětu svobodné vůle z náhledu filosofického, sociologického, sociálně-pedagogického, biologického a v neposlední řadě také z pohledu běžného života. Pokusím se o analýzu jednání člověka, kterou provádí v sociálních vazbách pod dohledem vlastního vědomí, svědomí, svobody těla. Druhý tematický celek pojednává o lidech v souvislostech s nesvobodnou vůlí, včetně morální odpovědnosti člověka ke svobodné vůli pod dohledem vůle a morální odpovědnosti v závislosti na předchozím vývoji celé osobnosti v příčinnosti k individuální tělesné schránce, individuálním složkám vědomí, vědění, chování a zkušenosti, ovlivněnými prostorem, podmínkami prostředí, situacemi a jejími okolnostmi v dnešním pojetí svobodné vůle a morálky člověka k společnosti. Argumenty budou pojednávat o souvislostech, vzájemných vazbách vývoje osobnosti, lidského chtění, sebeporozumění, emocí, chování, motivů, příčinnosti, zaměřenosti pozornosti, sociálního učení, jednání, morálky, vášně, strachu, žárlivosti, zodpovědnosti, vině, sebereflexe, sebekontroly, sebevědomí, jáství, altruismu, adaptace, kritického myšlení, oblastí mozku, inteligence, rodiny, sociálních norem, interakce, duševního života, postmoderní společnosti, výzkumu prvovězenných žen a práva.

V praktické části diplomové práce se zabývám problematikou svobodné vůle a morální odpovědnosti z pohledu trestního zákoníku a jednání člověka v českém právním prostředí, v podmínkách pluralitní demokracie, tržního hospodářství, právního státu, účelu trestního zákoníku, soudnictví ve věcech mládeže, ochrany společnosti, svobody myšlení a svědomí a náboženského vyznání, sankcí, ultima ratiu, upuštění od potrestání, narovnání, soudní nezávislosti, prokázání původu majetku, společensky škodlivého jednání, svědomí, zavinění, úmyslu, následku, intelektuálního vědění, vůle zahrnující chtění a srozumění, trestní odpovědnosti právnických osob v souvislosti s vůlí k jednání a zavinění, morálního práva poškozeného, práv obviněného a práv orgánů činných v trestním řízení. Dále se zabývám problematikou trestního zákoníku a řádu z hlediska sociálních vazeb, probační a mediační činnosti, penitenciárního působení na odsouzené, trestního řádu a morální odpovědnosti pachatele nahradit škodu, morální odpovědnosti státu poskytnout peněžitou pomoc oběti trestného činu, morální oprávněnosti poškozeného na výkon procesních práv a nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy včetně jednotlivých institutů trestního řádu, které propůjčují orgánům činným v trestním řízení pravomoc zajistit výnos pachatele ze zdrojové trestné činnosti nebo náhradní hodnotu z majetku pachatele s vybranými judikáty v popsanych případech Ústavního soudu České republiky pomocí, kterých lze snadno odvodit teoretická fakta uvedená v teoretické části diplomové práce. Cílem této části je shrnout základní teoretická východiska trestního zákoníku a trestního řádu. Chci poukázat na možnosti sociální pedagogiky v pomoci dospět odsouzenému člověku ke svobodě a k vůli zbavit se svazujících okovů předchozích sociálních a osobních zkušeností v selhávající postmoderní společnosti. Dále rozebírám souvislosti souhrnné analýzy rizik a potřeb odsouzených po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, která má za pomoci probačního úředníka nalézat východiska pro propuštěného odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody se začleněním do společnosti.

Anotace

Podle současných výzkumů neurověd se stále více zdá, že lidé nemají svobodnou vůli, tedy ani morální odpovědnost. Autor v teoretické části bude rozebírat argumenty pro a proti svobodné vůli. Argumenty budou pocházet z filozofického i přírodně-vědeckého diskursu. V praktické části práce autor bude zkoumat český trestní zákoník a analyzovat, nakolik operuje s přesvědčením, že lidé mají svobodnou vůli a jsou tedy morálně odpovědní. Půjde mu o šetření, zda se české právo obejde bez tradičního přesvědčení, že lidé mají svobodu vůle. Pokud ne, bude se snažit navrhnout, jak by bylo dobré trestní právo reformovat, změnit, aby si zachovalo tradiční funkce nápravné, izolační a odstrašující, ale zbavilo se funkce trestní. Jelikož pokud nejsme svobodní, není možné ani spravedlivé někoho trestat. Autor ukáže, jakou roli hraje víra ve svobodnou vůli v kontextu sociální pedagogiky.

Annotation

According to current research, neuroscience are increasingly seems that people have free will, hence no moral responsibility. The author will discuss the theoretical arguments for and against free will. Arguments will come from natural-philosophical and scientific discourse. In the practical part, the author will examine the Czech Criminal Code and to analyze how it operates with the belief that people have free will and are therefore morally responsible. He will go on investigating whether Czech law dispenses with the traditional belief that people have the freedom of will. If not, they will try to suggest what would be a good criminal law reform, to change, to preserve its traditional functions corrective, insulative and deterrent, but would deprive the criminal function. Because if we are not free, you can not fair to punish someone. Author shows how the role of belief in free will in the context of social pedagogy.

Klíčová slova

vůle, morálka, zaměřenost, svoboda, nesvoboda, postmoderní společnost, sociální pedagogika, penologie, psychologie, sociologie, trestní právo, společenské vztahy, trestný čin, probační a mediační služba, zavinění, zajištění majetku, poškozený, judikáty, účinná lítost, charakter, temperament, souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených

Keywords

will, morality, directivity, freedom, lack of freedom, postmodern society, social education, penology, psychology, sociology, criminal justice, social relationships, crime, Probation and Mediation Service, fault, security of property damaged, case law, effective regret, character, temperament, Comprehensive Analysis prisoner risks and needs

Právní předpisy

1. Zákon č. 555/1992 Sb. České národní rady o Vězeňské a justiční stráží České republiky
2. Zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (o soudnictví ve věcech mládeže)
3. Zákon č. 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžní pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů
4. Zákon č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě
5. Zákon č. 6/2002 Sb. o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích)
6. Zákon č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim
7. Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád)
8. Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník
9. Zákon č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby
10. Zákon č. 279/2003 Sb. o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů
11. Směrnice Evropského parlamentu a rady 2012/13/EU ze dne 22. května 2012 o právu na informace v trestním řízení
12. Vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345 ze dne 21. prosince 1999, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Použitá literatura a prameny

13. BAKOŠOVÁ, Zlatica. Sociálna pedagogika (Vybrané problémy). Filosofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava, 1994, 80 s. ISBN 80-223-0817-X
14. BAUMAN, Zygmunt. Úvahy o postmoderní době. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002, 165 s. ISBN 80-86429-11-3

15. BRIERLEY, John. 7 prvních let života rozhoduje. 1. vyd. Praha: Portál, 1996, 112 s. ISBN 80-7178-109-6
16. BRICHČÍN, Milan. Vůle a sebekontrola. Teorie, metody, experimenty. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 423 s. ISBN 80-7184-753-4
17. BROUK, Bohuslav. O šalbě svobody a filosofie. 1. vyd., Praha: Volvox Globator, 2011, ISBN 978-80-7207-815-8
18. ČERMÁK, Jan. Lidská agrese a její souvislosti. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1998, 204 s. ISBN 80-902614-1-8
19. HABERMAS, Jürgen. Budoucnost lidské přirozenosti. 1. vyd. Praha: Filosofia, 2003, 132 s. ISBN 80-7007-174-5
20. HEIDBRINK, Horst. Psychologie morálního vývoje. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, 176 s. ISBN 80-7178-154-1
21. HRADEČNÁ Marie a kolektiv. Vybrané problémy sociální pedagogiky. Praha: Karolinum, 1995, 89 s. ISBN 80-7184-015-7
22. KALA, Miroslav. Trendy soudobé neurologie a neurochirurgie. Svazek 2. Maligní nádory mozku dospělého věku. 1. vyd. Praha: Galén, 1998, 111 s. ISBN 80-85824-84-1
23. KLAPILOVÁ, Světlá. Kapitoly ze sociální pedagogiky. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2000, 63 s. ISBN 80-7067-669-8
24. KOUKOLÍK, František. Já, o vztahu mozku, vědomí a sebeuvědomování, 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003, 282 s. ISBN 80-246-0736-0
25. KOUKOLÍK, František a kol. Základy stupidologie. Život s deprivanty II. Praha: Galén, 2002. 490 s. ISBN 80-7262-078-9
26. LIESSMANN, Paul Konrad. Hodnota člověka, 1. vyd. Praha, 2010, 141 s. ISBN 978-80-903759-7-0
27. MAREŠOVÁ, Alena a kol. Výzkum prvovězňů žen. 1. vyd. Praha, 2009. 211 s. ISBN 978-80-7338-082-3
28. MOUREK, Jindřich a kolektiv. Funkční a biochemický vývoj mozku ve vztahu k úrovni výživy, Praha: Avicenum, 1974, 165 s. ISBN 08-020-74
29. NAKONEČNÝ, Milan. Psychologie osobnosti. Praha: Academia, 1998, 323 s. ISBN 80-200-0628-1
30. NOHEJL, Marek. Jednání, diskurs, kritika. Myslet společnost, 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007, 194 s. ISBN 978-80-86429-66-3
31. PROKOPIUS, Václav a kol. Tvořivá síla strachu. 1. vyd. Praha: Triton, 2007, 119 s. ISBN 978-80-7254-982-5

32. RICOEUR, Paul. *Filosofie vůle I, Fenomenologie svobody*, 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2001, 527 s. ISBN 80-7298-033-5
33. RICOEUR, Paul. *Filosofie vůle II, Konečnost a provinilost*, 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2011, 469 s., ISBN 978-80-7298-285-1
34. SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět. Jako vůle a představa I*. Pelhřimov: NTP, 1997, 429 s. ISBN 80-901916-4-9
35. SPAEMANN, Robert a kol. *Účelnost jako filosofický problém*. Praha: Oikoymenh, 2004, 333 s. ISBN 80-7298-111-0
36. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*, 1. vyd., nakladatelství C. H. Beck, 2009, s. 3632 ISBN 978-80-7400-109-3
37. TARDY, Vladimír. *Teleologie Lidského chtění. Noetická studie*, Praha: Typus, 1934, 74 s.
38. WHITE, L. Gregory a kol. *Žárlivost. Teorie, výzkum a klinické strategie*. 1. vyd. Praha: Triton, 2005, 418 s. ISBN 80-7254-708-9
39. WILSON, Adrian Edward. *O lidské přirozenosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993, 247 s. ISBN 80-7106-076-3
40. ZIMMER, Carl. *Jak se duše stala tělem. Výzkum mozku mění svět*, 1. vyd. Semily: Edice Makropulos, 2006, 276 s. ISBN 80-7262-332-X

Další položky seznamu

41. BECK - online <http://www.beck-online.cz/legalis>
42. Bible on-line, Biblenet.cz, Český ekumenický překlad
43. BORT, Klaus. *Svoboda a vztah. Východiska fenomenologické etiky*. www.reflexe.cz/File/Reflexe%2018/bort-svoboda.pdf, 20 s.
44. Český statistický úřad www.czso.cz
45. Encyklopedie Cojeco <http://www.cojeco.cz>
46. KULA, Luděk. *České věznice. Vězeňská služba České republiky*, Praha, 2008, 79 s.
47. Ministerstvo vnitra České republiky. *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2011*. Praha, 2012, 87 s.
48. Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí. Sborník materiálů*, Praha, 2011, s. 122

49. Katedra psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého, Olomouc, Psychologické dny 2008. "já & my a oni". Inteligence a tvořivost, 10 s.
50. NALUS: Vyhledávání rozhodnutí Ústavního soudu nalus.usoud.cz/Search/Search.aspx
51. Ottův slovník naučný <http://leccos.com/index.php>
52. PETRAS, Michal a kolektiv: Predikce kriminality: nový nástroj SARPO 1 na hodnocení kriminogenních rizik a potřeb pachatele. Trestněprávní revue 9/2010 www.beck-online.cz/legalis/document
53. Psychologové profesoru Tardymu, Sborník příspěvků z konference "Teorie a výzkum v psychologii" k nedožitým 90. narozeninám prof. PhDr. et RNDr. Vladimíra Tardyho konané 17. 10. 1996. 1. vyd. Praha, 1997, 246 s., ISBN 80-86174-00-X
54. Slovník cizích slov .net <http://www.slovník-cizich-slov.net>

Přílohy

Karta záznamu IV. ÚS 328/12

Spisová značka	IV.ÚS 328/12
Paralelní citace (Sbírka zákonů)	
Paralelní citace (Sbírka nálezů a usnesení)	
Populární název	
Datum rozhodnutí	08.10.2012
Datum vyhlášení	
Datum podání	30.01.2012
Forma rozhodnutí	Usnesení
Typ řízení	O ústavních stížnostech
Význam	4
Navrhovatel	STĚŽOVATEL - PO
Dotčený orgán	SOUD - OS Praha 2 STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ - OSZ Praha 2 POLICIE - Policie ČR, Útvar pro odhalování korupce a finanční kriminality, SKPV
Soudce zpravodaj	Židlická Michaela
Napadený akt	rozhodnutí soudu rozhodnutí jiné
Typ výroku	odmítnuto pro nedodržení lhůty odmítnuto pro zjevnou neopodstatněnost
Dotčené ústavní zákony	2/1993 Sb., čl. 11 odst.1
Dotčené mezinárodní smlouvy	
Ostatní dotčené předpisy	141/1961 Sb., § 79a, § 159 odst.1 písm. b
Odlišné stanovisko	
Předmět řízení	základní práva a svobody/právo vlastnit a pokojně užívat majetek/vyvlastnění a nucené omezení
Věcný rejstřík	trestní řízení trestný čin/podvod telekomunikace poškozený

Karta záznamu IV. ÚS 1935/09

Spisová značka	IV.ÚS 1935/09
Paralelní citace (Sbírka zákonů)	
Paralelní citace (Sbírka nálezů a usnesení)	
Populární název	
Datum rozhodnutí	17.09.2009
Datum vyhlášení	
Datum podání	23.07.2009
Forma rozhodnutí	Usnesení
Typ řízení	O ústavních stížnostech
Význam	4
Navrhovatel	STĚŽOVATEL - PO
Dotčený orgán	Soud - VS Olomouc STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ - VSZ Olomouc
Soudce zpravodaj	Výborný Miloslav
Napadený akt	rozhodnutí soudu
Typ výroku	odmítnuto pro zjevnou neopodstatněnost
Dotčené ústavní zákony	2/1993 Sb., čl. 36 odst.1
Dotčené mezinárodní smlouvy	
Ostatní dotčené předpisy	141/1961 Sb., § 79a, § 79b
Odlišné stanovisko	
Předmět řízení	základní práva a svobody/právo vlastnit a pokojně užívat majetek/právo vlastnit a pokojně užívat majetek obecně právo na soudní a jinou právní ochranu /spravedlivý proces /ústavnost a spravedlivost rozhodování obecně
Věcný rejstřík	trestní řízení dokazování
Poznámka	

Karta záznamu III. ÚS 3071/08

Spisová značka	III.ÚS 3071/08
Paralelní citace (Sbírka zákonů)	
Paralelní citace (Sbírka nálezů a usnesení)	
Populární název	
Datum rozhodnutí	11.06.2009
Datum vyhlášení	
Datum podání	15.12.2008
Forma rozhodnutí	Usnesení
Typ řízení	O ústavních stížnostech
Význam	4
Navrhovatel	STĚŽOVATEL - FO
Dotčený orgán	POLICIE - Útvar odhalování korupce a finanční kriminality, služba kriminální policie a vyšetřování, expozitura Plzeň SOUD - VS Praha STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ - VSZ Praha
Soudce zpravodaj	Musil Jan
Napadený akt	rozhodnutí soudu rozhodnutí jiné
Typ výroku	odmítnuto pro zjevnou neopodstatněnost
Dotčené ústavní zákony	2/1993 Sb., čl. 11, čl. 36 odst.1
Dotčené mezinárodní smlouvy	209/1992 Sb./Sb.m.s., #1 čl. 1
Ostatní dotčené předpisy	140/1961 Sb., § 148 141/1961 Sb., § 2 odst.5, § 1, § 79f, § 79d odst.8 253/2006 Sb.
Odlišné stanovisko	
Předmět řízení	základní práva a svobody/právo vlastnit a pokojně užívat majetek/právo vlastnit a pokojně užívat majetek obecně základní ústavní principy/demokratický právní stát/princip proporcionality
Věcný rejstřík	trestní řízení spoluvlastnictví/podíl nemovitost vlastnické právo/ochrana trestní stíhání

Karta záznamu I. ÚS 665/12

Spisová značka	I.ÚS 665/12
Paralelní citace (Sbírka zákonů)	
Paralelní citace (Sbírka nálezů a usnesení)	
Populární název	
Datum rozhodnutí	20.06.2012
Datum vyhlášení	
Datum podání	27.02.2012
Forma rozhodnutí	Usnesení
Typ řízení	O ústavních stížnostech
Význam	4
Navrhovatel	STĚŽOVATEL - FO
Dotčený orgán	SOUD - VS Olomouc POLICIE - Útvar odhalování korupce a finanční kriminality, služba kriminální policie a vyšetřování
Soudce zpravodaj	Janů Ivana
Napadený akt	rozhodnutí soudu rozhodnutí jiné
Typ výroku	odmítnuto pro zjevnou neopodstatněnost
Dotčené ústavní zákony	2/1993 Sb., čl. 11 odst.1, čl. 36 odst.1
Dotčené mezinárodní smlouvy	209/1992 Sb./Sb.m.s., #1 čl. 1 odst.1
Ostatní dotčené předpisy	141/1961 Sb., § 79d
Odlišné stanovisko	
Předmět řízení	právo na soudní a jinou právní ochranu /spravedlivý proces /ústavnost a spravedlivost rozhodování obecně základní práva a svobody/právo vlastnit a pokojně užívat majetek/právo vlastnit a pokojně užívat majetek obecně
Věcný rejstřík	vlastnické právo/omezení trestní řízení Policie České republiky

Karta záznamu II. ÚS 2156/11

Spisová značka	II.ÚS 2156/11
Paralelní citace (Sbírka zákonů)	
Paralelní citace (Sbírka nálezů a usnesení)	
Populární název	
Datum rozhodnutí	22.03.2012
Datum vyhlášení	
Datum podání	25.07.2011
Forma rozhodnutí	Usnesení
Typ řízení	O ústavních stížnostech
Význam	4
Navrhovatel	STĚŽOVATEL - PO
Dotčený orgán	POLICIE - Útvar odhalování korupce a finanční kriminality Služby kriminální policie a vyšetřování - expozitura Ostrava SOUD - VS Olomouc
Soudce zpravodaj	Lastovecká Dagmar
Napadený akt	rozhodnutí soudu rozhodnutí jiné
Typ výroku	odmítnuto pro zjevnou neopodstatněnost
Dotčené ústavní zákony	2/1993 Sb., čl. 36 odst.1
Dotčené mezinárodní smlouvy	
Ostatní dotčené předpisy	141/1961 Sb., § 79e, § 2 odst.6
Odlišné stanovisko	
Předmět řízení	právo na soudní a jinou právní ochranu /spravedlivý proces /opomenuté důkazy a jiné vady dokazování
Věcný rejstřík	důkaz/volné hodnocení trestní stíhání